



T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

SAKEN SEYFULLİ’NİN AYŞA ROMANINDA SOVYET DÖNEMİ KAZAK
MİLLİ KİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yunus Emre HAKAN

Niğde
Temmuz, 2020

**T.C.
NİĞDE ÖMER HÂLİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**SAKEN SETFULLİN'İN AYŞA ROMANINDA SOVYET DÖNEMİ KAZAK
MİLLİ KİMLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yunus Emre HAKAN**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ

Üye: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye: Doç. Dr. Hakan YALAP

**Niğde
Temmuz, 2020**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “**Saken Sayfullin’in Ayşâ Hikâyesinde Sovyet Dönemi Kazak Milli Kimliği**” Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
14/07/2020

Yunus Emre HAKAN

ÖN SÖZ

Bu çalışmada “Saken Seyfullin’in 1922-1935 yılları arasında yazılmış, “*Ayşa*” adlı romanı üzerinden Sovyet Dönemi Kazak milli kimliği incelenmiştir. Eserin asıl baskısına ulaşamayıp yazarın diğer eserlerinin de içerisinde olduğu “Tursımbek Kekişulı” ve “Küleş Sadıkkızı Ahmet” tarafından derlenen, 2005 yılında Almatı’da basılmış “*Saken Seyfullin*” adlı kitaptan Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Sovyet Kazak edebiyatının ilk ürünlerinden olan “*Ayşa*” romanının ele aldığı konu bir genç kızın dengi olmayan birisi ile zorla evlendirilmesidir. Bu olay çerçevesinde yaşananlar bizlere Kazak kültürü, Kazaklar, Kazak edebiyatı, din, dil gibi konularda bilgiler vermektedir. Sosyalist realizm akımının etkili olduğu yıllarda yazılan eser Sovyet ideolojisine dair izler de taşımaktadır. Kazak milli kimliğine dair pek çok unsur hakkında da eser bizlere bilgi vermektedir.

Bu çalışmamız giriş bölümü, birinci bölüm, ikinci bölüm, üçüncü bölüm, eserin Türkiye Türkçesine aktarımı ve sonuç olmak üzere toplam altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Kazak Türkleri, Kazak Türkçesi, Kazak Edebiyatı hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında tezin bir kimlik çalışması olması sebebiyle Kazak milli kimliği ve kimlik kavramları açıklanmıştır.

Birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri, edebi kişiliği hakkında bilgiler yer almaktadır. Yazar hakkındaki genel bilgilerin yanı sıra diğer eserlerinin konusu, eserlerin türleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde incelenen eserin çözümlemesi yapılmıştır. Konusu ve özeti, yapısı, içerik özellikleri, anlatımı incelenmiştir. Tezin asıl konusunun milli kimlik olması sebebiyle konudan uzaklaşmamak için, bu bölümde detaylı inceleme yapılmamıştır.

Üçüncü bölümde “*Ayşa*” romanında Kazak Milli kimliği incelenmiştir. Bu bölümde kimlik ve milli kimlik kavramları tekrar açıklanmıştır. Eserde milli kimliğe

dair cümleler örnek gösterilerek değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Tezin başlığında belirtildiği gibi Sovyet dönemi esas alınması nedeni ile eserin yazıldığı yıllarda Sovyet rejiminin ortaya koyduğu sosyalist realizm akımı çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Dörüdüncü bölümde eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Eserin aslına bağlı kalarak, roman niteliğini kaydetmeden aktarılmaya özen gösterilmiştir. Türkiye Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretleri ile Kazak Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretlerinin farklı olması nedeni ile aktarımda Türkiye Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretleri esas alınmıştır. Kazak Türkçesi'nde fiilimsilerin kullanımına sıkça yer verilmiştir. Bu cümleleri Türkiye Türkçesinde anlamlı cümleler haline getirmek için, noktalama işaretlerinde değişiklik yapılmış ve aynı görevde olan fiilimsilerin farklı şekilleri ile aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde eserin içeriği, milli kimlik konusu ve tezin genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tezin hazırlanmasında ve şekillenmesinde desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ' olmakla beraber tez konusunun belirlenmesinde bize yol gösteren Prof. Dr. Hikmet KORAŞ'a, eserin temini konusunda yardımcı olan Öğr. Gör. Perizat YERTAYEVA'ya kaynak konusunda yardımcı olan hocalarım Dr. Öğr. Üyse Adem YELOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Meder SALİYEV'e, bu süreçte yanımda olan ve her türlü desteği veren aileme, arkadaşlarıma ve bütün hocalarıma teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SAKEN SEYFULİ’NİN AYŞA ROMANINDA SOVYET DÖNEMİ KAZAK
MİLLİ KİMLİĞİ
Yunus Emre HAKAN
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Büyükakkaş
Temmuz 2020, 178 Sayfa

Bu çalışmada 1922-1935 yılları arasında yazılmış Saken Seyfullin’in “*Ayşa*” adlı romanında Sovyet Dönemi Kazak Milli Kimliği incelenmiştir.

Çarlık Rusya’nın yıkılıp Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin kurulması ile Türkistan topraklarını derinden etkileyecek değişimler meydana gelmiştir. Bunlardan birisi de edebiyat ve dil alanıdır. Bu alanda edebiyata yön veren Sovyet yönetimi, yazılan eserlerin konusuna içeriğine yön vermiştir. Kazak edebiyatına da yön veren bu akım sosyalist realizm olarak adlandırılmıştır. Yazılan eserler bu doğrultuda yazılmıştır.

Sovyet Kazak edebiyatının ilk yazarlarından olan Saken Seyfullin bir sosyalizm aşığdır ve eserlerinin birçoğunu sosyalist realizm çerçevesinde yazmıştır. İncelediğimiz bu eserde de izleri vardır. Eserde Kazakların adetlerine, geleneklerine, göreneklerine, yaşam tarzlarına yer verilmektedir.

Kazakların milli kimlik konusundaki hassasiyetlerinin yitirildiği veya korunduğu bu eser içerisindeki farklı konular ile değerlendirilmiştir. Bu eser öncelikle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Millet olmanın gereği kültür, dil, edebiyat, ülke bilinci, siyasi varlık gibi konular ele alınarak değerlendirilmiştir. Sovyet dönemini ve edebiyata olan baskıyı görebilmek için eser sosyalist realizm çerçevesinde de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazak milli kimliği, Sovyet dönemi, Saken Seyfullin Kazaklar, Kazak edebiyatı, roman.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
KAZAKH NATIONAL IDENTITY IN SOVIET ERA THROUGH THE SAKEN
SEYFULLIN'S NOVEL AYSHA
HAKAN Yunus Emre
Eurasian Studies
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
January 2020, 178 pages.

In this study was examined Kazakh National Identity in Soviet-era through the Saken Seyfullin novel Aisha, which was written between 1922 and 1935.

With the collapse of Tsarist Russia and the establishment of the USSR, Alteration have occurred that will affect deeply the Lands of Türkistan One of them is literature and language The USSR Administration directed literature in this field as well as steered of the subject and content of the written studies. This movement, which also gave direction to Kazakh literature has been called socialist realism These Works were written in this sense.

Saken Seyfullin as one of the first writers of Soviet Kazakh literature was a lover of socialism and has written many of his works in the framework of socialist realism There are traces of this work that we analyzed In the study It is included customs traditions observance and lifestyles of the Kazakh people.

The sensitivity of the Kazakhs about national identity which has been lost or preserved also has been scrutinized with different subjects. First, this work was translated into Turkish The Necessity of being a nation has been evaluated by considering issues such as culture, language, literature, country awareness, and political aspect In order to monitor the Soviet era and the pressure on literature the work was studied within the framework of socialist realism.

Key words: Kazakh national identity, Soviet period, Saken Seyfullin Kazakhs, Kazakh literature, novel.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	x
0.GİRİŞ	11
KAZAK TÜRKLERİ VE KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ.....	11
0.1. KAZAK TÜRKLERİ.....	11
0.1.1.Kazak Adı	12
0.1.2.Kazak Türkçesi.....	13
0.1.3.Kazak Edebiyatı	14
0.1.3.1. 20. Yüzyıla Kadar Kazak Edebiyatı	14
0.1.3.1.1. Sözlü Edebiyat	15
0.1.3.1.1.1. Sözlü Edebiyat Türleri.....	16
0.1.3.1.2. Yazılı Edebiyat.....	17
0.1.3.2. 20.Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatı (1900-1917)	19
0.1.3.2.1. Cedit Dönemi Kazak Edebiyatı.....	20
0.1.3.3. Sovyet Dönemi Kazak Edebiyatı	23
0.1.3.3.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kazak Edebiyatı (1917-1940)	24
0.1.3.3.2. 1941-1956 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı.....	26

0.1.3.3.3. 1956-1990 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı.....	28
0.1.3.3. Bağımsızlık Dönemi Kazak Edebiyatı	30
0.2. KAZAK MİLLÎ KİMLİĞİ	31
0.2.1. Kimlik Kavramı.....	31
0.2.1.1. Bireysel Kimlik	32
0.2.1.2. Kolektif Kimlik	33
0.2.1.2.1. Millî Kimlik	34
0.2.2. Kazak Kimliği	35
0.2.2.1. Rus Çarlığının Kazak Topraklarında Uyguladığı Kimlik Politikaları...	37
0.2.2.2. 1917 Ekim Devrimi Sonrası Kazak Topraklarında Millî Kimlik ve Millîyetçilik	38
0.2.2.3. Sovyetler Birliğinin Kazakistan'da Kimlik ve Kültür Politikası	39
I. BÖLÜM	41
I. SAKEN SEYFULLİN HAKKINDA.....	41
I.1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	41
I.2. ESERLERİ.....	43
I.2.1. Manzum ve Şiirleri.....	43
I.2.2. Tiyatro Eserleri	44
I.2.3. Nesirler	44
I.2.4. Edebî İncelemeleri	45
II. BÖLÜM	46
AYŞA HİKÂYESİNİN ÇÖZÜMLEMESİ.....	46
II.1. KONUSU VE ÖZETİ	46
II.2. YAPISI	48

II.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	48
II.2.2. Olay Örgüsü.....	48
II.2.3. Kişiler.....	49
II.2.3.1. Merkezi Kişi.....	49
II.2.3.2. Tip.....	49
II.2.3.3. Karakter.....	49
II.2.3.4. Yardımcı Kişiler	49
II.2.3.4. Kurgusal Kişiler.....	50
II.2.4. Zaman.....	50
II.2.5. Mekân.....	52
II.3. İÇERİK ÖZELLİKLERİ	53
II.3.1. Ana Fikir ve Yardımcı Fikir	53
II.3.2. Üzerinde Durulan Problemler.....	53
II.4. ANLATIM.....	54
II.4.1. Dil Özellikleri.....	54
II.4.2. Üslup Özellikleri.....	55
III. BÖLÜM.....	58
III. AYŞA ROMANINDA KAZAK MİLLÎ KİMLİĞİ.....	58
III.1. KAZAK MİLLÎ KİMLİĞİNİN UNSURLARI.....	59
III.1.1. Kültürel Kimlik Öğeleri.....	59
III.1.1.1. Avlanma Kültürü	59
III.1.1.2. Kıyafet Kültürü	59
III.1.1.2.1. Kadın Kıyafetleri.....	60
III.1.1.2.2. Erkek Kıyafetleri.....	61

III.1.1.2. El Sanatları.....	62
III.1.1.3. Düğün Adetleri.....	62
III.1.1.4. Müzik.....	63
III.1.1.5. Yaylak Ve Kışlak Kültürü	64
III.1.1.6. Yemek Kültürü	64
III.1.1.7. Mimari Yapı.....	65
III.1.1.8. Misafir Kültürü.....	65
III.1.2. İslami ve Diğer Dinî Öğeler.....	67
III.1.2.1. İslami Öğeler.....	67
III.1.2.2. Dini Yozlaşma Belirtileri.....	68
III.1.2.3. Mitolojik Unsurlar	68
III.1.3. Edebiyat	69
III.1.4. Siyasî Topluluk.....	75
III.1.5. Ülke, Vatan Bilinci	77
III.1.6. Dil İle İlgili Unsurlar	78
III.2. ESERİN SOSYALİST REALİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	79
III.2.1. Kadın Haklarına Değnilmesi.....	79
III.2.2. Sosyal Adaletsizliğe Yapılan Vurgu.....	81
III.2.3. Çarlık Rusya Dönemine Bakış	82
IV. BÖLÜM.....	84
IV. ESERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI.....	84
IV.1. Akşamüzeri Köyün Dışında	84
IV.2. Kritik Bir Zamanın Yamacında	90
IV.3. Sonraki Gecede.....	101

IV.4. Kantbala'nın Masalı.....	103
IV.5. Rakıla	105
IV.6. Koşkarbay'ın Gelini.....	108
IV.7. Ayşsa Dua İstemedi.....	110
IV.8. İki Boz Atlı.....	116
IV.9. Bimende Beyinkinde	120
IV.10. Müsralininki Kuzu Kesti.....	133
IV.11. Hırsızların Karşılaşması	136
IV.12. Islık Çalın	141
IV.13. Savaşan Düşman, Akşamki Çarpışma	147
IV.14. Karanlık Gecede Kaçan Kız.....	153
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	173
ÖZGEÇMİŞ.....	178

KISALTMALAR

C. : Cilt

çev. : Çeviren

s. : sayfa

S. : Sayı

SSCB : Soviyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

vb. : ve başkaları

vd. : ve diğerleri

0.GİRİŞ

KAZAK TÜRKLERİ VE KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

Kazak edebiyatında yazılan bir eseri anlamak için öncelikle Kazakların kim olduğuna, tarihlerine, edebiyatlarına dair bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bunun için bu bölümde Kazak Türkleri hakkında bilgi verilecek ve çalışmamızın konusu olan milli kimlik kavramını anlamak için kimlik, milli kimlik ve Kazak milli kimliği konuları ele alınacaktır.

0.1.Kazak Türkleri

Türk tarihi içerisinde köklü bir geçmişe sahip olan Kazaklar, geçmişten bugüne Asya'nın geniş bozkırlarında yaşamaktadırlar.

Kazakistan, doğuda Altay Dağları'ndan batıda Hazar Gölü'ne kadar 2.717.298 km²'lik bir coğrafyaya yerleşiktir (İsmagulov, 2007: 35-44)

16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan yüz ölçümü ile 7 bağımsız Türk Devletleri içerisinde en büyük toprağa sahip olan Türk Cumhuriyetidir (Gömeç, 20015: 127). 2019 nüfus verilerine göre Kazakistan'ın toplam nüfusu 18.395.700 olarak açıklanmıştır (<http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/kazakistan-da-nufus-artisi-devam-ediyor/176671/>, E.T 29.05.2020).

Kazakların köklü bir mazisi vardır. Eski tarihi kaynaklar Kazakları Turanlı göçebe bir halk olarak kaydetmiştir. İlk Kazak hanının adı, İranlı şair Firdevsi'nin

“*Şahname*” eserinde görülmektedir. Daha sonraları Orta Asya’da farklı mücadeleler ile bağımsızlık uğruna savaşmışlardır (Caferoğlu, 1988: 32).

Kazak hanlığının oluşum sürecinde dört büyük hanlıktan (Ebul’l Hayr Hanlığı, Nogay Hanlığı, Moğolistan Hanlığı, Sibirya Hanlığı) yer alanlar olmuştur. Bunun neticesinde Kazak hanlığının tarihi serüveni 15. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu nedenle 14-15. yüzyıllar Kazak tarihi açısından önemli yıllardır. Bu yıllarda mahalli etnik unsurlara dayanan Kazak hanlığı kurulmuştur. Bu kritik dönemde Moğol devletlerinin ve diğer idari birimlerin yıkılması Kazakların kendi devletlerinin tam olarak kurulmasına yol açmıştır (Hizmetli, 2011: 32). Cüzler halinde yaşayan Kazaklar 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Rus Çarlığı’nın himayesi altına girmişlerdir. Kazak han ve sultanları Rus esareti altına girselerde halk bunu kabul etmemiş ve defalarca ayaklanmalar gerçekleştirmiştir. Bu ayaklanmalar 150 yıl kadar sürmüştür (Hekimoğlu, 2018: 38-45). 1917 yılında rejim değişikliği sonrasında Kazakistan yine Rus işgali altında olmaya devam etmiştir. 1991 yılında SSCB’nin dağılması neticesinde de Kazakistan bağımsız olmuştur (Boranbayeva, 2004: 21).

0.1.1.Kazak Adı

Türk milleti farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda, farklı isimlerde devletler kurmuştur. Kazak terimi tarihte farklı amaçlar ile kullanılmıştır. 15. yüzyıldan bu yana kullanılan bu ad, günümüzde yedi bağımsız Türk Devleti’nden birisi olan, Türkistan coğrafyasında yer alan, başta Kazakistan Cumhuriyeti’nde ve dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Türkler için kullanılmaktadır.

Önceleri sadece sultanlara özel olan Kazak terimi sonrasında onlara bağlı olan kabileler ve kurmak istedikleri devletler için kullanılmaya başlanmıştır. Bu ad genellikle siyasî maksatla kullanılmıştır. Bununla beraber isyan neticesinde içerisinde bulunduğu cemiyetten ayrılan, dağa çekilen, bağlı olduğu ülke veya kabileye aidiyeti kalmayan, bunların himayesinden çıkan, sergüzeşt kimseler içinde kullanılan bir addır (Togan, 1981: 37). Kazak adı aslında hür, serbest, rahat, özgür, bekâr, yiğit anlamlarının yanında cenk eyyamı, seferde olan asker anlamlarına da gelmektedir. Kazak tabiri bu anlamlarıyla Slav dillerine de geçmiş, sınırda bulunan görevli askeri

koloniler için kullanılan bir terimdir (Arat, 1977: 499). Ünlü Türkolog W. Radloff Kazak kelimesinin bağımsız, öğür, bekâr anlamlarını taşıdığını söylemiştir. Kazak kişisi için de güçlü, cesur ifadelerini karşıladığını belirtmiştir (Ospanova, 2019: 13). Samayloviç Radloff'un bu düşüncesini desteklemiştir. Kazak aydın Şakerim Kudayberdiyev bu fikirlerin yanında Kazak adını, serbest olan halk, kendi başına dolaşabilen millet olarak ele almıştır (Minjan, 1994: 29).

Tüm bu çalışmalara bakıldığında Kazak terimi hür, serbest, yiğit, bekâr, cesur, güçlü anlamlarında kullanılmış bir terimdir.

0.1.2.Kazak Türkçesi

Kazak Türkçesi; Ural-Altay Dil Ailesi'nin, Altay kolunda bulunan Türk dilinin bir lehçesidir. Türkçenin Kuzey-batı, Kıpçak grubuna mensup olan bu lehçe, bugün Kazakistan'ın resmi dili olmakla birlikte Kırgızistan, Özbekistan, Rusya, Türkmenistan, Çin, Afganistan, Moğolistan, İran Türkiye gibi Kazak Türklerinin yaşadığı diğer ülkelerde de konuşulmaktadır (Bozkurt, 2005: 606). Kazak Türkçesi eski Kıpçak Türkçesini bir devamı olmuştur. Kıpçak Türkçesinin ortaya çıkmasına ise Oğuz ve Kıpçak Türk boylarının batıya göç etmeleri temel oluşturmuştur (Güner, 2013: 25). Altınorda Devleti'nin yıkılmasıyla Kıpçak Türkçesinin etkisi azalmış ve zamanla Çağatay yazı diline dâhil olmuştur (Gülensoy, 2015: 260). Kazak Türkçesi Uzun yıllar boyunca Çağatay Türkçesi'nin bir ağızı olarak var olmuştur. 19. yüzyıla geliniğinde N. İlmiskiy başta olmak üzere misyonerler tarafından Kiril alfabesi ile yazıya geçirilmiştir. Bu yıllarda Arap alfabesi kullanılıyor olsada Alfabe ıslahının başladığı bu yıllar Kazak Türkçesi yazı dilinin oluşum süresi olarak kabul görmüştür (Koç, Doğan, 2004: 8-10).

19. yüzyıla gelindiğinde Sovyetler Birliğinin her Türk boyu için oluşturduğu yazı dili ile diğer Türk boylarında olduğu gibi Kazak Türkçesi'nde de yazı dili oluşmaya başlamıştır. 15. yüzyıldan itibaren var olan Kazak Türkçesi, yazılı edebiyat öncesinde sözlü edebî türler ile süregelmiştir (Uygur, 2014: 4-5).

Kazakistan dinî merkezlerden uzak olması nedeniyle Arapça ve Farsça unsurlardan etkilenme oranı diğer Türk lehçelerine kıyasla daha azdır. Fakat Rusçadan etkilenmiş ve çok sayıda kelime almıştır (Buran vd. 2006: 193).

Ahmet Buran, Kazak Türkçesi'nin Kuzey doğu kolu, güney kolu ve batı kolu olarak üç kolu olduğunu belirtmektedir. Bunlar içerisinde kuzey doğu kolu çağdaş Kazak yazı dilini oluşturan koldur (2006: 193).

Kazakça Türkçesi 1929'a kadar Arap alfabesini kullanmıştır. 1929-1939 yılları arasında Latin alfabesi ile yazılmıştır. 1939'dan bu yana da Kiril alfabesi kullanılmaktadır (Tekin , 2013: 399-400).

0.1.3.Kazak Edebiyatı

Türk Edebiyatı'nın ortak eserleri olan Orhun Yazıtlarından 19. yüzyıla kadar var olan eserler Kazak edebiyatının da temel unsurlarıdır. 15. yüzyıla gelindiğinde, Hanlık devri ve sonrasında kendi içlerindeki sosyal, siyasî, iktisadî olaylar çerçevesinde gelişen Kazak edebiyatı 19. yüzyıla kadar sözlü gelenek ile eserler vermiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde var olan türlerden bazıları yazıya aktarılmış ve yeni edebî türler ortaya çıkmıştır.

Kazak edebiyatını dönemler şeklinde ele almakta fayda vardır. Bu dönemler Nergis Biray'ın tasnifi esas alınmıştır. Aşağıda bu dönemlerin özellikleri incelenmiştir.

0.1.3.1. 20. Yüzyıla Kadar Kazak Edebiyatı

Yazılı Kazak edebiyatının başlangıcı da 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra olmuştur. Bu yıllardan önce de sözlü gelenek ile edebi eserler verilmiştir.

0.1.3.1.1. Sözlü Edebiyat

Kazak Halk Edebiyatı, 15. yüzyılda Kazak Hanlığının kurulması ile beraber başladığı bilinmektedir. Halk edebiyatı yazıya dökülmeyen sözlü gelenek ile süre gelen doğal destanlar ve şiir gibi türlerdir.

Kazakların yazılı eserler vermediği dönemde kendi hayat tarzları ve felsefeleri ile ilgili birçok eser ortaya çıkartmışlardır. Bu eserleri asırlar boyunca geliştirmişlerdir ve bu eserlerin birçok türü vardır. Bunlar aslında halk arasındaki farklı konulara değinen şiirler, atasözleri, masallar, efsaneler, hikâyeler, kahramanlık cırları, lirik destanlar, atışma şiirleri gibi çeşitli türlerdir. Bunlar aynı dönemde doğup gelişmişlerdir. Bu türlerin ortaya çıkması gelişmesi uzun zaman almıştır. Halkın yaşayışı, içlerinde var olan sorunlar, dünyaya bakış açıları, gelenek ve görenekleri bu eserlerin konusunu belirlemede temel teşkil etmiştir. Halk edebiyatı Kazakların yaşayışı, gelenek ve görenekleri ile doğrudan ilişkili olmuş ve sözlü olarak gelecek nesillere aktarılarak devam etmiştir (Koç vd. 2007: 21-22).

Kazak Türkçesi'nde halk edebiyatı terimleri, Batı Türkçesi'nde kullanılan terimlerden farklıdır. Şöyle ki halk türküsüne *jır* veya *ölen* adı verilir, bunları anlatanlara ise "*jırav*" ya da "*ölenşi*" adı verilir. Ağıt türünde olan şiirler, türlerine göre *yestürdi*, *könül aytu* ve *çoktav* diye adlandırılır. Kazak halk edebiyatında hasret türkülerin *koştasu*, didaktik şiirlere *tolgan* denir. *Akın* denilen halk ozanları doğaçlama olarak şiir söylerler, diğer ozanlarla atışmalar, halk hikâyesi söylerler ve destan okurlarmış. Akınların karşılıklı atışmasına *ayıtsu* denir. Kazak Halk Edebiyatı hikâyeler bakımından da zengindir. Bu hikâyeler: "*Yusuf Züleyha*", "*Leyla Mecnun*", "*Tahir Zühre*", "*Ayman Şolpan*", "*Şakir Şekret*", "*Bözoğlan*", "*Kozı Körpeş*" ve "*Munluk Zarlık*" adlı hikâyelerdir. Bunlar ile beraber Tatar yazarların gayreti ile bazı hikâyelerde Osmanlı'dan Kazakistan'a geçmiştir. Bu hikâyeler ise "*Kesik Baş Hikâyesi*", "*Battal Gazi*", "*Kerbala Vak'ası*", "*Kırk Vezir Hikâyeleri*" gibi hikâyelerdir. Bunlar dışında bir takım hikâyelerin konusu da İran'dan geçen Evliya menkıbeleri teşkil eder. Kazak Türkçesi halk hikâyelerinin birçoğu 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu hikâyeler 19 ve 20. yüzyıllarda yazıya geçirilmiştir (Akar vd. 1998; 55-56).

0.1.3.1.1.1. Sözlü Edebiyat Türleri

Jıralar (Destanlar)

Kazak sözlü edebiyatında kahramanlık destanları, aşk ve sosyal olayların işlendiği destanlar olarak ikiye ayrılır. Bunlar anonim olarak söylenen destanlardır. Yazılı edebiyata gelindiğinde destan yazan şair ve yazarlara da rastlanmaktadır. Kazaklar çok uzun yıllar boyunca Kalmuklar ile mücadele içerisinde olmuşlardır ve bu mücadeleler kahramanlık destanlarının temelini oluşturmuştur. Bu destanların birçoğu diğer Türk boylarındaki varyantlarla benzerlik göstermekte olup olay, yer, kahraman, zaman olguları değişiklik göstermektedir. Kahramanlık destanları olarak *“Qambar Batır”, “Qoblandı Batır”, “Alpamıs Batır”, “Erköşe Batır”, “Er Targın”, “Sayın Batır”, “Er Qosay Batır”, “Bozcigit”, “Qarabek Batır”, “Aqconasulı Er Keñes”, “Manaşulı Tuyaqbay”, “Şıntasulı Törehan”* ve *“Arqalık Batır”* destanlarını örnek gösterebiliriz. Aşk destanlarına örnek olarak ise: *“Qız Cibek”, “Qozi Körpeş-Bayan Suluv”, “Ayman – Şolpan”, “Külşe Qız – Nazimbek”, “Maqpal Qız”, “Esim Seri-Zılyqqa”* ve *“Qul men Qız”* destanları söylenebilir (Altınmakas 2014: 31).

Ertegiler(Hikâye, Masallar)

Kazak sözlü edebiyatında önemli bir yeri olan *“ertegiler”*, hayvanlarla ilgili masallar, hayali gerçek dışı hikâyeler, gerçek hikâyeler olarak üç ana başlıkta toplanırlar (Altınmakas 2014: 56).

Añız-ängimeler (Halk efsaneleri)

Bu hikâyeler halk içerisinde nesilden nesle aktarılmış, gerçekten var olan tarihi kişi veya olayları konu edinen bir türdür. Bu tür halk arasında fazlasıyla tanınmaktadır. Bilinen bazı *“añız-ängimeler”*: *“Ciyrenşe Şeşen”, “Aldar Köse”, “Abılay Hannıñ Cırınıñ Bası”, “Mıñ Casagan Şiypager”* isimli hikâyelerdir (Altınmakas 2014: 60).

Halıq şığarmalarının diğer türleri de şunlardır: *“Maqal-mäteler(Atasözleri, veciz sözler)”*. *“Jumbaktar(Bilmece-bulmacalar)”*. *“Jañılpaştar(Tekerlemeler)”*. *“Bata Sözder(Hayır dualar)”*. *“Ötirik Öleñ(Yalan üzerine kurulmuş manzumeler)”*. *“Coqtav (Ölü anma manzumeleri)”*. *“Körisüv(Görüşme, buluşma, kavuşma*

manzumeleri)”. “*Qoştasuv(Veda manzumeleri)*”. “*Jar–Jar(Düğünlerde kız-erkek karşılıklı okunan manzumeler)*”. “*Beteşar(Duvak açma manzumeleri)*”. “*Baksı Öleñderi(Şaman kamlarının okudukları manzumeleri)*” (Altınmakas 2014: 64-110).

0.1.3.1.2. Yazılı Edebiyat

Türkistan topraklarını işgal eden Ruslar, 18. yüzyıla gelindiğinde Kazak topraklarına da hâkim olmaya başlamışlardır. 1882 yılında ve sonrasında Rus Çarlığı Kazak Türklerinin idaresini saf dışı bırakıp, sömürgeci bir tutumla “bolıs¹” adı verdiği idari bölgelere ayırarak yönetme siyaseti uygulamıştır. Bununla beraber baskı ve zulüm gün geçtikçe artar, her alanda çöküşler yaşanmaya başlamıştır. Bununla beraber dönemin edipleri adaletsizliği, ahlaksızlığı düzensizliği ve Rus yöneticilerin zulmünü eleştirmişlerdir.

Şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla 1830’lu yıllarda “*İsatay Taymanlı Hareketi*” denilen ayaklanma baş gösterir. 40’lı yıllara gelindiğinde ise Kensarı Kasımulu önderliğinde düzenli bir hale gelmiştir. Bu dönemin olayları “*Kensarı ile Nazvrızbay*” adlı tarihi destanda anlatılmaktadır. Kazak şairler sosyal olayların doğrudan içinde olması nedeniyle Kazak edebiyatı siyasî ve sosyal açıdan önem kazanır. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Ruslar yaptırımlar uygulamaya başlarlar. Bu yaptırımlar toprak, vergi, mahkeme, kültür adı altında kurumsallaştırılır. Böylelikle sömürü düzeni iyice yerleşir. Dönemin şairleri *Duvlat, Şortanbay, Murat, Ebubekir* gibi şairler bu sosyal olayları kapsayan eserler ele alırlar. Ruslar halkın kendi idarecilerini yetiştirmesi için açtığı okullar sayesinde Kazakistan hakkında bilgi sahibi olarak araştırmalar yapmıştır. Yine bu okullar sayesinde Kazak Türkçesi grameri oluşturulur, ders kitapları yazılır. Bu dönemde süreli yayımlar yapan “*Türkistan Velayeti*”, “*Dala Velayeti*” gazeteleri Kazakların kültürel açıdan gelişimini olumlu yönde etkilemiş ve ses getiren yayımlar olmuşlardır. Yine bu yüzyıl içerisinde eğitimci ve aydın kimliği ile öne çıkan Şokan Velihanulı, Ibray Altınsarın gibi şair ve yazarlar Kazak edebiyatının temellerini atmışlardır. Sözlü edebiyat unsurlarını içerisinde barındıran,

¹ Bolıs-Çarlık Rusya zamanındaki idari taksimat.

Rus ve Batı edebiyatını takip eden güçlü bir Kazak edebiyatı oluşur. Bu yıllar Kazak edebiyatı için gelişme çağı olmuştur. Bu dönemde sosyal ve siyasî olaylara fazlasıyla yer verilmiş ve bireyi esas alan eserler verilmiştir. Bu eserlerin eleştirici, eğitimci olması estetik ve kültürel açıdan gelişmiş olması ilerleyen yıllarda gelişen Kazak edebiyatına da yön vermiştir (Söylemez vd. 2018: 103-104).

19. yüzyıldan itibaren Kazak yazılı edebiyatının oluşma sürecin ilk habercileri, “*Zar Zaman Aqındarı*” (Zor Zaman Ozanları) denilen Duwlat Babatayulı (1802-1871), Şortanbay Qanayulı (1818-1881), Murat Möñkeulı (1843-1906) gibi isimlerdir. Fakat yazılı edebiyatın asıl kurucuları diyebileceğimiz şairler Abay Quananbayulı ile Ibray Altınsarın’dır. Bununla beraber asker olmasının yanında edebî eserler veren Şoqan Velihanulu(1835-1865)’da bazı kaynaklarda kurucular arasında zikredilir. Abay Quananbayulı özellikle Sovyet Döneminde Batı ve Rus kaynaklardan beslenen yenilikçi bir şair olarak tanınır. Fakat Quananbayulı, Rus ve batı edebiyatının yanında Arap, Fars ve Türk edebiyatına da hâkim, İslam tasavvufunu iyi bilen doğu felsefesini tanıyan bir aydındır. Bu yönü ancak sonradan ele alınmıştır. Kazak edebiyatına içerik, söyleniş bakımından yenilikler getiren Abay insanın sanatsız olamayacağını söyler ve buna örnek olarak evlenme, doğum, ölüm gibi olaylarda şiirin var olduğunu söyler. Abay’ın şiir içerisinde kullandığı dil halk dili olmuştur, böylece dili bozanlarla da bir mücadele içerisinde olmuştur. Nesir alanında değerlendirecek olursak Ibray Altınsarın’ı ele almak gerekmektedir. Çağdaş Kazak edebiyatının ilk örneklerini veren Altınsarın’ın, ilk baskısı “*Qazak Xrestomatiyası*” adlı eserinde yer alan esasen öğretici nitelikte olan hikâyelerdir. Bu eser içerisinde manzumeden başka birçok eser bulunmaktadır. Yine 1898 yılında çıkan “*Dala Wälayatınıñ Gazati*” adlı ilk süreli yayımlardan olan gazetede yayımlanan “*Bätiiy*” adlı uzun hikâye Kazak hikâyeciliği açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü çağdaş hikâyeciliğin bütün unsurlarını barındırmak ile beraber kadın haklarını detaylı bir şekilde işleyen mensur eserdir (Özdemir, vd. 2019: 21-25).

20. yüzyıl öncesinde Kazak edebiyatında sözlü ve yazılı olarak birçok eser verilmiştir. Bunların birçoğu sosyal konuları esas alan ve folklorik unsurları içinde barındıran eserlerdir. Yazılı edebiyat sahasında güçlü kalemlerin var olmasının temel sebepleri geçmişten gelen zengin sözlü edebiyat birikimi ve diğer dünya

edebiyatlarının takip edilmesidir. Bu doğrultuda Kazak edebiyatı kendine has bir şekil kazanmıştır.

0.1.3.2. 20.Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatı (1900-1917)

20. yüzyıl Kazaklar ve Türk Dünyası için siyasî ve içtimai çekişmeler içinde geçmiş, oldukça zor bir dönemdir. Bu dönemde farklı siyasî olaylar farklı hareketler gelişim göstermiştir. Rusya'nın içerisinde başlayan çekişmeler Türk Dünyası'na nüksetmiş ve bu olaylardan Kazaklar da fazlasıyla etkilenmiştir. Bu dönemdeki siyasî sorunlar Kazak edebiyatının temeli niteliğinde olmuş denilebilir. Bu dönemin yazar ve şairleri siyasî konuları işlemiş, halkın bilinçlenmesi için çalışmışlardır. Siyasî olarak çalkantılı olan bu dönemde aydınların verdiği büyük mücadeleler vardır. Gerek eğitim gerek edebiyat gerekse siyasî olarak mücadeleler verilmiştir. Bu mücadelelerin neticesinde büyük fikir adamları ağır bedeller ödemişlerdir.

Kazakların Rusların siyasî olaylarına karışmaları 20. yüzyıl başlarında başlamıştır. Kazaklar da Rusların Çarlık karşıtı gösterilerine 1905-1906 yıllarında katılmışlardır. Bu gösteriler neticesinde Çarlığın açtığı *Rusya Duması*'na Kazaklar arasından temsilciler seçilmiştir. Bu dönemde etkili olan diğer bir olay ise “*Haziran Kararnamesi*” olarak adlandırılan 25 Haziran 1916 tarihli, Kazakistan'ın da içinde bulunduğu bölgelerden cephe gerisinde inşaatta çalışacak işçi alımı kararnamesidir. Kazakistan'ın Jetisuw ve ve Sırdarya vilayetlerinden alınması düşünülen kararnameye karşı yine bu vilayetlerde büyük ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmalar da Rus ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış, binlerce Kazak katledilmiştir. Yine bu dönemi derinden etkileyen derin izler bırakan bir diğer hareket ise Äliyhan Bökeyxan, Azmet Baytursınlı, Mirjaqıp Duwlatulı, Mağjan Jumabay, Jüsipbek Aymawıtulı, gibi millîyetçi yazarlarında içinde yer aldığı “*Alaş Qozğalı*” yani Alaş Hareketi'dir. Bu hareketin asıl amacı millî bağımsız bir devlet kurmaktır. Bu nedenle bu aydınlar halkı bilinçlendirmek, halkı uyandırmak maksadı ile yazılar yazmış, edebî yayınlar yapmışlardır. “*Qazaq*” Gazetesini, “*Ayqap*” Dergisini çıkartmışlardır. Ayrıca Ufa'da 1909'da Mirjakıp Duwlatulı'nın “*Oyan Qazaq*” (Uyan Kazak), Orınbor'da 1911'de Axmet Baytursunlı'nın çıkardığı “*Masa*” (Sivrisinek) adlı kitapları basılmıştır. Bu yıllar bir nevi uyanış yılları olmuştur (Özdemir, vd.2019: 20-27).

Bu yıllardaki karışıklıklardan bahsetmemizin temel sebebi olayların doğrudan edebiyata yansımış, hemen hemen her eser içerisinde bu konulardan bahsedilmiş olmasıdır. Bu olayların yanı sıra Kazaklarda dâhil olmak üzere tüm Türkistan coğrafyasını eğitim ve kültür anlamında derinden etkileyen yeniliklere yol açan Cedit hareketi dediğimizi bir hareket ortaya çıkıştır. Cedit hareketinin Türkistan ve özelde Kazakistan coğrafyasında ne gibi etkileri olduğuna bakılmalıdır.

0.1.3.2.1. Cedit Dönemi Kazak Edebiyatı

Batıdaki aydınlanma felsefesi Rusya'daki Müslümanlarda etkilemiştir. Eğitimi esas alan, eski usullere karşı yeni usuller ile eğitim vermeyi amaçlayan, “*usûl-i cedit*” okullarını açan, Türkistan coğrafyasında etkili olan cedit hareketi ortaya çıkmıştır. Cedit hareketinin öncüsü İsmail Gaspıralı batıdaki eğitim sistemini gözlemlemiştir. Batıdaki eğitim sistemini tanıma imkânı bulmuştur. Türk milletinin içinde bulunduğu geri kalmışlıktan kurtulması için eğitim ve kültüre önem verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Islah çalışmalarının öncelikle ilköğretimden başlaması gerektiğini, kadimci anlayışa karşı yeni usulde eğitim verilmesi gerektiğini savunmuştur. İlk olarak 1883 yılında dilde, fikirde, iştebirlik başlığı ile çıkardığı “*Tercüman*” gazetesinde bu fikirlerini yayımlamıştır. Kırım Bahçesaray'da açtığı Usul-i Cedit mektebi kısa sürede okuma ve yazma öğretmek öğrencileri mezun etmiştir. Başta çok fazla ilgi görmeyen bu mektepler, mezun olan öğrencilerin başarıları neticesinde toplumda dikkat çekmeye başlamıştır. Sonrasında eğitim dili Türkçe olan bu okullar Türkistan bölgesinde ve Kafkasya'da her yere yayılmıştır. Bu okulları tanımak için bu coğrafyalardan Bahçesaray'a mollalar, hocalar gelmiştir. Türkistan coğrafyasının her yerinden olduğu gibi Kazakistan'dan da gelenler ve bu fikirde yetişen aydınlar olmuştur (Akyol 1993: 211-213).

Kültürel hayatta önemli ölçüde etkisi olan Tatarların başlattığı bu hareket Kazak toplumu içerisinde de etkili olmuştur. İdil-Ural bölgesinde eğitim gören Kazak öğrenciler, Cedit okullarında eğitim gördükleri için Kazak toplumu içerisinde de belli bir zümre Cedit akımını savunmuştur. Diğer yandan da İsmail Gaspıralı'nın çıkarttığı “*Tercüman*” gazetesini ile bu sayı artmıştır.

Bölgedeki eğitim faaliyetleri için Kazak aydınlarından A. Baytrusinoğlu, “Okuv Kuralı”, “Til Kuralı”, “Til Jumsar”, “Bayanşı”; M. Dulatoğlu, “Esep Kuralı”, “Kiragat”; J. Aymavitoğlu, “Tarbiyeşijetekşi”; H. Dosmuhamedoğlu, “Kazak Halk Adebieti”, “Adamnın Tan Tirligi”; M. Jumabayoğlu, “Pedagogika”, “Savattı Bol”, “Bastavış Mekhtepe Ana Tili” adlı ders kitaplarını çıkartmışlardır. Ceditçiliğin temelinde olduğu gibi Kazak ceditçileri de ilkokul eğitimine önem vermişlerdir. Bu nedenle ilkokulda alfabe öğretimi için M. Nurbayev’in “Kazakça Alippe” (Ufa, 1910), Z. Ergaliyev’in “Kazak Alippesi” (Kazan, 1910), K. Kojikov’un “Kazak Alippesi” (Orenburg, 1912) gibi eserlerde yine bu dönemde basılmıştır. Kazan ve Ufa’da eğitim gören bazı Kazak aydınlar (M. J. Köpeyev, G. Karaş, M. Koşmanov, G. Musagali vs.) toplumun siyasî hayatında etkili olmuşlardır. Kazak kültür ve maneviyatında önemli bir yer tutmaya başlamışlardı. Sömürgeye karşı çıkan A. Bökeyhan, A. Baytursinoğlu, M. Dulatoğlu, J. Aymavitoğlu, M. Avezov ve J. Akbayev gibi Kazak aydınlar birleşerek Alaş Orda hükümetini kurdular. Temelde Kazakların bağımsızlığı Ruslaştırma siyasetine karşı Kazak millî duruşunu sergileyen bu aydınlar edebî alanda olduğu gibi siyasî arenada da mücadele etmişlerdir. Rusya’nın Türkistan coğrafyası üzerindeki siyaseti olan Ruslaştırma siyasetine karşı duran cedit hareketi, “Usûl-i Cedit” (Yeni Usul) okullarını açmıştır. Kazakistan’da bu okulları ilk açan isim A. Baytursinoğlu olmuştur. Bu hareket karşısında olan kadimciler ise Ruslarla iş birliği içerisinde olan eski usul medreseleri ellerinde tutan kimselerdi. N. İ. İlminski, N. P. Ostrovmov ve M. A. Miropiyev’in gibi bölgedeki Rus misyonerleri ile çalışan kadimci mollalar halka bu okullara gitmenin günah olduğu gibi dinî söylemlerle Ceditçilere karşı mücadele içerisinde olmuşlardır (Saigy, 2015: 190-191).

İsmail Gaspıralı’nın çıkardığı ve tüm Türkistan coğrafyasında okunan “Tercüman” gazetesinde tüm engelleme çabalarına rağmen Kazakların sorunlarının işlendiği yazılar da kaleme alınmıştır.

19. yüzyılın sonlarında çıkan bu gazetede “Turgay ve Ural Vilayetlerindeki Kazakların Durumu”, “Rus Yerleşimcileri ve Yerli Kazakların Hakları”, “Kazaklar ve Sömürme Siyaseti”, “Bütün Halkın Yok Olması” başlıklı yazılar neşredilmiştir. Gaspıralı’nın “dilde, fikirde, işte birlik” sloganıyla başlayan Türklerin kültürel birliğinin sağlanması temeli ve Türkçülük fikri Kazak aydınlar içinde de

benimsenmişti. 20. yüzyılda bu hareket ile yaygınlaşan Türkçülük fikrinin Kazaklar içindeki ismi Mağcan Cumabayev olmuştur. Bunun yanında az da olsa Cedit hareketini İslam'a uyarlayan, Kuran'ı Kazakça okumak isteyen, İslam'ı Kazakça anlatmak isteyen aydınlar olmuştur. Şakarım Kudayberdioğlu "*Muslimandık Şartı*" adlı eserinde İslam'ı Cedit fikrine uygun olarak yorumlamıştır. Kazakistan'ın ilk ulusal yayınları 1911 yılında ortaya çıkmıştır. 1911 yılında Troitsk şehrinde *Muhammedjan Seral*'in editörlüğünde "*Aykap*" dergisi ve aynı yıl Kazakistan gazeteleri yayına çıkmıştır. 1913 yılında çıkardıkları "*Kazak*" gazetesinde Ahmet Baytusınlı, Alihan Bökeyhan, Mirjakıp Dulatoğlu gibi aydınlar halkı ilgilendiren yazılar ele almışlardır. 1905 devriminden sonra artık Usul-i Cedit okulları yaygınlaşmış ve birçok öğrenci buradan mezun olmuştur. Çünkü öğrencilerin çoğu eski usullerle eğitim veren okullardan, bu okullara geçiş yapmış, bu sebeple de artık eski usul eğitim veren okullar kapanmak zorunda kalmışlardır. Cedit okulları öncelikle 8-12 yaş aralığındaki öğrencileri okula alıyorlardı. Bu okullar başta büyük şehirlerde hizmet etmiş sonrasında ilçelere ve köylere yayılmıştır (Kokybassova 2014: 413-417).

1905 yılında 128 Rus-Kazak Okulu ile beraber toplam 135 Müslüman okulunda Kazaklar eğitim görüyordu. Yine aynı dönem içerisinde 2011 tane Rus okulunda Kazak gençleri eğitim görmeye devam ediyordu. 1905 yılına kadar 509 farklı isimli Kazakça kitap yayınlanmıştır. Bu eserlerin 13 tanesi devlet ve özel Rus naşirlerinde yayınlanırken geri kalanları ise çoğu Tatar yayınevlerinde basılmıştır. Bu eserlerin 100'e yakını Kazak yayıncılar tarafından Tatar yayınevlerinde basılmıştır. 1905-1917 yılları arasında çıkan Kazakça gazete ve dergiler ise şunlardır:

Baskı Tarihi	Adı	Basım Yeri	Naşiri
1907	Sirke	Petersburg	Reşid İbrahimov
1907	Kazak Geziti	Troisk	İ.İmambayev Ş. Şoşnovski
1907	Dala	Omsk	Ortodoks Misyoner Cemiyeti

1911	Kazakistan	Uralsk	Sultan Şahingirey Bökeyev
1913	Kazak	Orenburg	Mustafa Uraleov
1913	İşmi Dalası	Petropavlosk	
1916	Alaş	Taşkent	Köybey Tugusov
1911	Ay-kap	Troisk	Muhammedcan Siralın

(Devlet, 1999: 33-35).

0.1.3.3. Sovyet Dönemi Kazak Edebiyatı

1917 yılında Bolşevik ihtilali ile beraber Kazak edebiyatında yeni bir dönem oluşmaya başlamıştır. Özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren tarz, üslup, tür yönlerinden hızlı gelişme gösteren Kazak edebiyatı, devrim sonrasında belirsizliğe ve duraklamaya sürüklendi denilebilir. Çar zulmünden bıkan halk rejimin değişmesi, çarlığın yıkılması ile özgürlük geldiğine inanmışlardır. Bu totaliter rejimin son bulmasına da bilhassa Kazak aydınları sevinmişlerdir. Aydınlar bu sevinçlerini yazıya dökmüşlerdir.

Devrim Şubat ayında gerçekleşmesine rağmen Ekim ayına kadar bir belirsizlik olmuştur. Ekimden sonra hükümetin kurulması ile beraber yeni rejim gerçek yüzünü göstermeye başlamıştır. Çok geçmeden Kazak edipleri yeni hükümetin gerçek yüzünü görmüşlerdir. Aslında yeni gelenlerde çardan farklı olmamışlardır. Oyuncular değişmiş oyun aynı kalmış. Bolşevikler Kazak aydınlarını da sistem içerisinde kullanmaya başlamışlar. Onlardan sosyalizmi öven yazılar yazmaları, halkı bu yeni kurulan sisteme ısındırmaları için yazılar yazmalarını istemişlerdir. Aydınlarla sosyalizmle ilgili veriler verilir ve bu veriler doğrultusunda sosyalist ideoloji çerçevesinde eserler verilmesi istenmiştir. Artık yazılan şiirler, romanlar, hikâyeler, piyesler tamamen sosyalist ideolojisinin etkisinde ve rejimin istekleri doğrultusunda yazılmaya başlanmıştır. Aydınların birçoğu bunu kabul etmek zorunda kalırlar, kabul etmeyenler takibata uğramışlardır. Bu aydınlar zor günler geçirmişlerdir. Yazılan

eserlerde geçmiş daima kötülenir ve millet, din, zengin, han, bey, hoca gibi kelimeler yasaklanmıştır. Yazarlar fikirlerini hür biçimde ortaya koyamazlar, eserler daima sosyalist ideolojisi çerçevesinde şekillenir bir hal almaya başlamıştır. Kremlin uygulayıcıları Kazak kültür, medeniyet ve edebiyatının devrim sonrası geliştiğini, tomurcuklanarak güller açtığını savunmuşlardır. Bu dönem içerisinde Saken Sefülin, İlyas Cansügirulı, Beyimbet Maylin, Muhtar Avezov, Gabit Müsrepov, Gabiden Mustafin, Qalmuqan Adilkaqırov. Aliasqar Toqmuhammedov, Ali Ormanov, Tahir Coraqov gibi yazarları görülmektedir. 1938 yılına gelene kadar zulüm baskı giderek artmıştır. Çar dönemi bağımsızlık mücadelesi veren, milliyetçi vatanperver aydınlar vatan haini olmak gibi suçlamalar ile karşılaşmışlardır. 1938 yılına gelindiğinde o dönemdeki birçok aydın hayatını kaybetmiştir ve bu yıllardan sonra ise yeni yetişen aydınlar üzerinde baskılar devam etmiştir. Baskı ve zulümlere rağmen Kazak edebiyatı ortaya konulan edebî eserlerle gelişimine devam etmiştir (Altınmakas 2014: 380).

1917 Ekim devrimi ile başlayan Kazak Sovyet edebiyatı bağımsızlık yıllarına kadar süren siyasî ve içtimai olayların fazlaca yön verdiği yılların tamamını kapsar. Bu siyasî ve içtimai olaylar etkisinde de Kazak Sovyet edebiyatı kendi içinde dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemleri ayrı başlıklar içerisinde değerlendireceğiz.

0.1.3.3.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kazak Edebiyatı (1917-1940)

1917 devrimi ile beraber Çar hükümetinin tahttan inmesini halk, bağımsızlığa doğru atılan bir adım olarak görür. Bu dönemin aydınları halkı okumaya bilinçlenmeye davet eder ve bilime çağıran şiirlerle sosyal meseleler siyasî bir mesaj niteliğinde verilir.

Öncesinde Bolşevikler Kazaklara özerklik verileceğini söylerler fakat sonrasında Birlik hükümeti, Alaşorda hükümetini dağıtır. Bu nedenle 1917 devrimi Kazaklar arasında hoş karşılanmamıştır. 1920-1921 yıllarında halk büyük bir kıtlık yaşamış, açlık felaketi geçirmiştir. Halk bu nedenle yeni hükümete güvenmemiştir. Ancak sonrasında eşitlik, adalet gibi parti söylemleri halkı etkilemiştir. Dönemin bazı edipleri fakirlere yardım edilmesi, kadın haklarına riayet edilmesi ve korunması gibi

hususlarda Lenin'i ve Komünist Partiyi destekleyici, bunlara övgüler dizen şiirler yazılar yazmışlardır. Bu isimler S. Seyfullin, B. Maylin, İ. Jansügiruli, S. Mukanuli, Ş. İymanbaykızı, A. Tokmağanbetuli'dır. 1920 yılında SSCB'ye bağlı başkentinin Orenburg olduğu Kazak Muhtar Cumhuriyeti kurulur. Kazakça matbaalar kurularak kitaplar, günlük gazeteler ve dergiler yayınlanır. Bu dönem içerisinde Orenburg'da yöneticilerle anlaşılamayan aydınlar Taşkent'te bir araya gelirler. A. Baytursunuli, J. Aymavutuli, M. Avezov, gibi bazı yazarlar Taşkent'te Kazak-Kırgız Halkı Aydınlatma Enstitüsünde çalışmışlardır. Yazdıkları yazılar Orenburg'da çıkan "Eñbekşi Kazak", "Kızıl Kazakistan" Taşkent'te çıkan "Akjol", "Şolpan" gibi dergi ve gazetelerde yer almıştır. 1925 yılına gelindiğinde Komünist parti edebiyatta işlenen konulara yasaklar getirmiş, eserler ve yazarlar engellenmiştir. Engellerden sonra M. Jumabayuli Çimkent'te saklanarak yayınlarını oradan yapmaya başlamıştır. A. Baytursunuli yüksekokullarda ders verir, M. Duvlatuli'da basın faaliyetleri içerisinde yer alır (Söylemez vd. 2018: 126-127).

1924 yılında Lenin'in ölümü ile yönetim Stalin'e geçmiştir. Lenin'in yarım kalan işlerini tamamlamakta kararlı olan Stalin yönetime geldikten sonra baskı ve zulüm artmıştır. Sovyet hükümetine katılsalar da Alasçılar milliyetçi, Türkçü olmak gerekçeleri ile takibata uğramışlardır. Bu aydınların yolunu izleyen eğitimli insanlarda bu baskıdan nasiplerini alırlar.

1925 yılında başlayan edebiyat üzerinde baskılar 1926-1927 yıllarına gelindiğinde farklı bir boyut alır. 1932 yılında gerçekleşen Kazak Proleter Yazarlar Birliği kurultayında edebiyatın sosyalist ilkeleri takip edememesinin sebebi, Alasçıların Türkçü, gelenekçi, devrim karşıtı olmaları olarak belirlenir. Otuzlu yıllar farklı görüşte olan insanların susturulduğu bir dönem olmuştur. Bu yıllarda komünist ideoloji taraftarı olan insanlar popüler olsa da ilerleyen yıllarda onlarda bir şekilde cezalandırılmışlardır. Yazmanın ötesinde fikirleri için suçlanan, düşünceleri nedeniyle izlenen, her an takibe uğrayan insanlar olmuştur. 1929 yılına gelindiğinde Türkçü, milliyetçi olmaları gerekçesi ile izlenen aydınların birçoğu tutuklanmışlardır. Jüsiptek Aymawutuli 1931 yılında kurşuna dizilerek öldürülür ve Şakärim Qudayberdiuli Sovyet polisi tarafından öldürülerek kazâ süsü verilmiştir. Mirjakip Duwlatuli 1935 yılında bir kampta ölü bulunmuştur, Äliyhan Bökeyhan 1937'de Ahmet Baytursunuli, 1938'de kurşuna dizilmişlerdir. 1937 yılında tutuklanan Mağcan Jumabayev 1938

yılında hapishanede ölmüştür. Bu aydınlar dışında bir de Sovyet ideolojisi yanında yer alan komünizm destekçisi olan aydınlar vardı. Saken Sefullin, Sabiyt Muqanulı gibi edebiyatçılar özellikle komünizmi desteklemişlerdir. Özellikle Saken Seyfullin bu konuda Alaşçılarla sık sık karşı karşıya gelmiştir. Beyimbet Maylulı, İliyas Jansügirulı gibi aydınlar da komünizm destekçisi olan Kazak aydınlarıdır. İlerleyen yıllarda millîyetçi, Türkçü aydınlar tasnif edildikten sonra memlekete komünizmi destekleyerek, hizmet etme gayesi içerisinde olan bu saydığımız aydınlar da 1938 yılında Sovyet yönetimi tarafımdan idam edilmişlerdir. Bu olayların akabinde hem komünizmi destekleyen hem de millîyetçi olan aydınların eserleri yasaklanmıştır. Bu tasfiye 1939 yılına kadar sürmüş ve binlerce kişi tutuklanarak, cezalandırılmışlardır (Özdemir vd. 2019: 31-35).

Bu dönemde edebiyat üzerinde uygulanan baskı hiç şüphesiz yazılan eserlere de yön vermiştir. Yazılan eserler sosyalist ideolojiyi destekler nitelikte olmuştur. Bunun yanında eserler mevcut yönetimin erkini güçlendirmek için geçmiş kötülenmiş, mevcut yönetime övgüler dizlimiştir. Yazılan konular Komünist Parti'nin istekleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu eserlerde işlenen konular belli kalıplarda, sınırlı bir şekilde anlatılmıştır. Yazar Saken Sefullin'in eserini yazdığı ve yazarın yaşadığı dönemin bu yıllara denk gelmesi sebebi ile bu durum eserimizde de görülmektedir.

0.1.3.3.2. 1941-1956 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı

İkinci dünya savaşının merkezinde olan devletlerden birisi de hiç şüphesiz SSCB olmuştur. Bu savaşta yine Türkistan coğrafyası derinden etkilenmiştir. Bunlardan birisi de Kazaklardır. Bu nedenle halkı etkileyen olaylar, edebiyatını da etkilemiş ve yön vermiştir.

Kazakların sosyal hayatında önemli bir yer tutan İkinci Dünya Savaşı yıllarında şair ve yazarların birçoğu savaş cephelerinde yer almışlardır. Bu aydınlar, burada yaşananları gazete ve dergilerde yayınlamışlardır. Geride kalan aydınlar ise savaş ve kahramanlık nesirleri, şiirleri ile savaşa edebiyat ile destek verirler (Söylemez vd. 2018: 144).

İkinci Dünya Savaşı yılları, Rus yönetimi tarafından “*Ulu Vatan Savaşı (Ulu Otan Soğısı)*” adıyla nitelendirilmektedir. Yüz binlerce insan bu savaşta cephelerde savaşıyor binlercesi ölüyordu. Bunların çoğunluğunu ise Türkler teşkil ediyordu. Kazak halkının birçoğu da bu savaşta yer almış ve ölmüştür. Cephede savaşan ve yazılar yazan yazarlar, cephe gerisinde kalem savaşı veren aydınlar olmuştur. Rejimi övmeye, yeni yönetimin iktidar erkine yönelik yazılan edebî eserler bu dönemde birden kahramanlık ve savaş konularına dönüşmüştür. Edebiyat tam manası ile bir propaganda aracı haline gelmiştir. Aslında sosyalist realizmin gerçeği de budur. Savaş öncesi yönetimin kabulüne yönelik, savaş döneminde savaşa etki edecek yazılar yazdırmak bir sosyalist realizm gerçeğidir. Savaş döneminde kahramanlık yazıları yazmak Kazaklar için çokta güç olmamıştır. Çünkü halk edebiyatında “*batırlar jırı*” dediğimiz kahramanlık destanları vardır. Yani bu geleneğe uzak değillerdir. Ama çağdaş manada düşünülecek olursa bu konu Kazaklar için güncel bir konudur. Bu yıllardaki eserler konulara bakıldığında edebiyata “savaş edebiyatı” demek yanlış olmaz. Cephedeki savaşın ötesinde fikri açıdan da iki farklı görüşün bir savaşı vardır. Yazarlar düşmana karşı hem silahla hem de kalemle bir savaş vermişlerdir. Halkın menfaati ve edebiyat birleşmiştir. Yazılan eserlerin tamamıyla Ruslara destek verilmiştir. Bu dönemde edebiyatta çok fazla eser verilmesine karşın, eserler içerik olarak zayıf ve yetersizdir. Bunun sebepleri ise öncelikle savaşın geniş bir konu olması ve kısa sürede yazıların yazılması. Kısa sürede güzel eserler ortaya çıkarmakta pek mümkün olmamıştır. Bir diğer neden ise her ne kadar geçmişte Kazakların destanları olsa bile çağdaş anlamda savaş edebiyatına ani bir geçiş olmuştur. Bu sebeple de yazarlar uzun edebî birikim gerektiren yazılar yerine kısa türleri tercih etmişlerdir. Bir diğer husus ise halkın barış ortamından, savaşa ani bir geçiş yapmış olmasıdır. Birdenbire konular değişerek kahramanlık ve savaş ana tema olmuştur. Bu da edebî gelişmenin önüne geçti. Aslında temele bakıldığında ise asıl sebep edebiyatın denetim altında olması ve istenildiği gibi yön verilmesidir (Özdemir, vd. 2019: 33-41).

İkinci dünya savaşı sonrasında ise edebiyatta tema artık savaşta yaşanan kahramanlıklar üzerine işlenen konular olmuştur. Bahsettiğimiz gibi savaşa giden yazarlar orada şahit oldukları kahramanlıkları ele alırlar. Gerçek kahramanlık

hikâyeleri, gerçek savaş hikâyeleri şeklinde ele alınır. Bununla birlikte savaşı kötüleme ve Sovyet ideolojisini savunan yazılar yazılır (Söylemez vd. 2018: 144).

1946 ile 1956 yılları arası, 2. Dünya Savaşı sonrası yıllardır. Bu 10 yıllık süreç edebiyatta çok fazla değişimler yaratmamıştır. Ancak savaş yıllarındaki Kazak edebiyatı kısmen gelişim göstermiştir. Savaşa bizzat katılan savaşta yaşadıklarını ve gördüklerini kaleme alan Bawırjan Momışulı, Mäalik Ğabdullin gibi isimler bunda etkili olmuşlardır. Savaşın bitmesi ile yine Komünist Parti baskıları kaldığı yerden devam etmiştir. Millîyetçilik konularından bahsedilmesi, hatta millîyetçi olan aydınların adlarının bile anılması yasaklanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan edipler halk tarafından hemen kabul görmemiştir. Çünkü bu edipler savaştan çıkıp savaşı anlatan eserler yazmaya başladılar, bu dönem içerisinde en uygun olan insanlar bu ediplerdi. Geçmişten pek fazla kimse kalmamış, yeni yetişenler ise savaş içerisinde yetişiyorlardı (Özdemir vd. 2019: 44-46).

0.1.3.3.3. 1956-1990 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı

1953 yılında Stalin'in ölümü ile birlikte artık yeni bir dönem başlamıştır. Yaptığı işler bu döneme kadar kusursuz görülen Stalin, Yirminci Komünist Parti Kurultayı ile artık nerdeyse yapılan hataların müsebbibi haline gelmiştir. Doğal olarak bu durum sosyal ve edebî hayatta da etkisini göstermiştir. Artık eski devrin kapandığı her fırsatta söylenmekteydi. Yeni gelen idareciler ise erkini güçlendirmek adına geçmişi kötülüyorlardı. Artık yeni bir dönem geldiği için edebiyatta da değişimler kaçınılmazdı. Aslında çok fazla değişimin olduğu söylenemez ama az da olsa değişimler olmuşsa da temelinde yine Kruşçev iktidarını meşrulaştırma gayesi olmuştur. Bu nedenle artık yazılan eserlerde Stalin'in yaptığı faaliyetler kötülenmiştir. Bu dönemin diğer bir yeniliği de Kazak yazarlarının halkın içine karışmakla görevlendirmeleri olmuştur. Bu vesile ile kolhoz gibi halkın yoğunlukla çalıştığı yerler gezilecek ve orada gördüklerini yazmaları amaçlanmıştır. Kısmen rahatlamanın olduğu bu dönemde Stalin tarafından cezalandıran edipler aklanmışlardır. Birde bu dönemde Kazakistan topraklarının geniş olması ve nüfusunun az olması nedeni ile bakir topraklar olarak nitelendirilmiştir. Bu topraklar devlet politikası olarak tarıma açılması ve işlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle farklı coğrafyalardan insanlar

buralara getirilmiştir. Bu bakir toprakların işlenmesi konusu da Kazak edebiyatında yer almış, bu konuyla ilgili hikâyeler romanlar yazılmıştır (Özdemir vd. 2019: 46-50).

Bu dönemde edebiyatı etkisi altına alan bir diğer husus ise imar, şehirleşme mimari ve yeniden yapılanma konuları olmuştur. Savaş sonrası tahrip edilen bireysel yapılar, fabrikalar yeniden inşa edilecekti. Bu da pek tabii bir şekilde edebiyat vasıtası ile Kazak halkına aktarılmak istenmiştir (Koç vd. 2007: 629-630).

1960 ile 1980 yılları arasında Kazak şiiri gelişme gösterir “*aytış*” denilen şiir türü yaygınlaşır. Sözlü gelenekteki gibi âşık atışmaları, destanlar söylenir. Bununla beraber bu yıllarda Kazak edebiyatı uluslararası bağlam tanınır, eserler Asya ve Avrupa dillerine çevrilmiştir. Bu dönem Kazak edebiyatının geliştiği ve tanındığı bir dönem olmuştur (Söylemez vd. 2018: 166).

Kendi içinde tenkidin önünün açıldığı bu dönem Kazak edebiyatı için etkili bir dönem olmuştur. Kazak edebiyatı ile ilgili dergiler çıkartılmıştır. Nazım, nesir, tiyatro gibi edebî türler üzerine yıllık toplantılar düzenlenmiştir. Ve 1960-1967 yılları arasında “*Qazaq ädebiyatiniñ tarihi*”(Kazak Edebiyatının Tarihi) isimli altı ciltlik önemli bir eser çıkartılmıştır (Koç vd. 2007: 659-661).

Bağımsızlık döneminin temellerini atan siyasî olaylar 1980’li yıllarda gelişmeye başlamıştır. Bu yıllara gelindiğinde sosyalist realizm kurallarını yitirmeye başlamış ve sanatta, edebiyatta estetik kaygı ön plana çıkmaya başlamıştır. 1988 yılında aklanan ediplerin eserleri tekrardan basılmaya başlanmış. Tarihi, millî, dinî konular artık cesaretle işlenir hale gelmiştir (Özdemir, vd. 2019: 63).

Bu döneme genel olarak bakacak olursak, savaştan çıkmış halka hitap eden bir edebiyat ve edebiyat içerisinde kahramanlık yazılarının olduğunu, iktidarın değişmesi nedeni ile geçmişi kötüleyen mevcut iktidarı yücelten yazıları, halkın arasında halkın konularını ele alan, Sovyet ideolojiyi destekleyen yazılar görürüz. Bunun yanında Kazak edebiyatının dünyaya tanıtılmasında ve kendi içinde gelişme gösterdiği önemli yıllar olarak nitelendirebiliriz. Yine bu yıllar bağımsızlığın öncesi olması nedeni ile önemli yıllardır. Bu yıllarda sosyalist realizmin eski etkisini yitirmiş olması nedeni ile edebiyatta işlenen konular değişmiştir. Bu da bağımsızlık sürecini ve bağımsızlık sonrası edebiyatı etkilemiştir.

0.1.3.3. Bağımsızlık Dönemi Kazak Edebiyatı

1980'li yıllarda gelişen olaylar neticesinde Türkistan coğrafyasındaki birçok devlet gibi 1991 yılında Kazakistan'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu Kazak tarihinde çok ehemmiyetlidir. Hanlık devrinden bu yana farklı iktidarlar ve farklı rejimler altında da olsa Rus işgali altındaydılar. Bağımsızlık sonrası edipleri üç farklı şekilde değerlendirebiliriz. Bunların ilki sosyalist realizme alışarak belli bir konu olmadığı için ne yazacağını bilmeyen ve yeni döneme kızdığı için yazmayan edipler. İkincisi yeni döneme çabucak adapte olan, fikri ve sanatsal anlamda güzel eserler ortaya koyan edipler. Üçüncüsü ise yazı hayatına Sovyet döneminde başlamış fakat baskıyı üzerlerinde hissetmemiş olan ediplerdir (Özdemir, vd. 2019: 64).

Bağımsızlık sonrasında halk içerisinde değişimler çabukça gerçekleşmiş olsa da edebiyata yansımaları hemen olmamıştır. Bu nedenle edebiyat alanında yeni düşünceleri ele alınan hikâye roman yeterli olmamıştır. Bu dönemde Kazak edebiyatını dünyaya tanıtmaya yönelik Unesco katkılarıyla bir takım faaliyetler yürütülmüştür. Kazaklara ait söz sanatının örnekleri dünyaya tanıtılmıştır. Kazak edebiyatında bir gelenek olan tarihçilerle beraber tarihi araştırma geleneği, öncesinden beri Kazak edebiyatında var olan bir gelenektir. Bağımsızlık sonrası da bu gelenek zenginleştirilerek devam etmiştir ve tarihi romanlar yazılmıştır. Bağımsızlık sonrası edebiyat ve edebî eleştiri oldukça gelişmiştir. Yine bu dönemde Alşacı aydınların hayatlarının ve fikirlerinin anlatıldığı eserler ele alınmıştır (Koç vd. 2007: 763-743).

Bu dönemde millî ve demokratik ortamın oluşması edebiyata ve bilime oldukça katkı sağlamıştır. Yasakların ve sınırların kalkmasıyla artık halkı ilgilendiren, gerçek sorunların işlendiği, memleket meselelerini millî bakış ile ortaya koyan eserler yazılmıştır (Söylemez vd. 2018: 183-184).

Kazak edebiyatının bağımsızlık sonrasına genel olarak bakıldığı zaman artık sınırların kalktığı millî konuların işlendiği bir edebiyat haline gelmiştir. Tarihe değer veren, tarihi şahsiyetleri önemseyen bir edebiyat görülmektedir.

0.2. KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

0.2.1. Kimlik Kavramı

Kimlik kavramının pek çok tanımı vardır. Farklı bilim dalları içerisinde farklı tanımlarla karşımıza çıkan kimlik kavramı sosyal bilimler alanındaki bilim dallarının müşterek olan bir konusudur.

Latince “*idem*”, bugün Fransızca’da “*identite*” ve İngilizce’de “*identity*” karşılığı ile kullanılan kimlik kavramı kelime anlamı olarak “aynılık, benzerlik, teklik” anlamlarını karşılıyor (Kınacı, 2016: 11). “*Türkçe Sözlükteki*” karşılığı ise: “*Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü*” (Türkçe Sözlük 2019: 1442). Güvenç’e göre kimliğin tanımı: “*kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların kimsiniz kimlersiniz sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır*” (2008: 3). Bu tanıma baktığımızda sorulara verilen Türk’üm, Fransız’ım, İngiliz’im gibi tanımlar kimlik için sorulan sorulara verilen cevaplara örnektir. Bilgin ise kimliği: “*bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendinî diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması*” olarak tanımlamıştır (2007: 11). Bir millet içerisinde kendisini bir boya, bir gruba dâhil etmesi onlarla kendisini tanımlaması ve o millet içerisinde kendisini dâhil ettiği grupla yer tutmasını bu tanıma örnek olarak gösterebiliriz. İmançer ise kimliği şu şekilde tanımlamıştır: “*Kimlik insanın kim olduğu, diğerleri tarafından nasıl görüldüğü, rolü, ihtiyaçları ve değeri konusundaki sorulara cevap verme tarzının davranışlara yansıma biçimidir*” (2007: 237). Burada da kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplar ile davranışların örtüşmesi halidir denilebilir.

Kimlik konusu diğerinden farklı olma ona benzememe üzerine tanımlanır. Kimlik kişinin kendisini nasıl gördüğü ve toplum tarafından nasıl görüldüğüdür. Kimlik bireyin kendinî tanımlarken öne çıkan özellikler ile beraber toplumun algısına da bağlı bir kavramdır. Kalıtsal özellikler bir kenara bırakılırsa bireyin kimliğini oluşturan temel etken diğer kimliklerle olan ilişkiler diyebiliriz. Bu nedenle kimlik kavramı yalnızca bireyin diğer kimliklerden farkı ile değil benzerliği ile de öne çıkar. Diğer kimliklerden ayrıldıkça birey kimliği güç kazanır. Diğer kimliklerle benzedikçe

grup kimliği güç kazanır. Ortak unsurlar grup kimliği oluşmasında etkili olur. Temelde birey kimliği farklılıkla oluşur gibi görünse de benzerliklerinde kimlik oluşumunda büyük etkisi vardır (Kınacı, 2016: 12).

Bu bilgiler doğrultusunda kimlik için bireyin kendisini nasıl tanımladığı, davranışlarının bu tanımlar doğrultusunda olup olmadığı ve bireyin dışardan tanımlanması diyebiliriz. Bu kavram sadece birey için değil bireylerin oluşturduğu gruplar içinde kullanılan bir kavramdır. Bu nedenle kimlik kavramı yalnızca bir bireyi tanımlamak için kullanılmaz. Bir grubu, bir topluluğu, bir milleti tanımlamak için de kimlik kavramı kullanılmaktadır. Bu nedenle kimlik kavramı bireysel ve kolektif kimlik olarak ikiye ayrılır.

0.2.1.1. Bireysel Kimlik

Kişinin yaşam içerisinde kendine biçtiği rol ve kendisini algılayış biçimi bireysel kimliktir. Geleneğin önemini yitirdiği modern toplumlarda bireysel kimlikler ön plana çıkmaktadır. Modern toplumlarda farklı seçeneklerin oluşması ve toplumun açıklığı nedeni ile bireysel kimlik tanımı daha fazla kabul görmektedir. Birey toplumsal hayat içerisinde algılanan görüş ile kendi öz kimliğini oluşturma çabasına girer. Bu noktada birey diğerinden farklı olma çabası ile kimlik oluşturur. Farklı yetenek ve özellikler de yine bu noktada bireyin kimliğini oluşturan temel unsurlardandır. Birey devamlı olarak farklı kolektif kimlikler içerisinde yer alır. Bu nedenle oluşturulan kimlik yaşam boyu devam etmez. Bireyin içerisine girdiği farklı kolektif kimlikler bireyin kimliğinde değişiklikler, yenilikler meydana getirir (Özdil, 2017: 388). Kimliğin oluşmasına en temel husus özgürlüktür. Özgür kimseler kendi kimlik oluşumlarını yönlendirebilir. Bu husus kolektif kimlik için de geçerlidir. Fakat birey kendine biçtiği rolü özgürce yerine getiremiyor, kolektif kimlik baskısı ile roller yerine getiriliyorsa birey kimliği kazanmak zorlaşacaktır (Connoly, 1995: 251).

Birey kimliği değişimlere uğrayabilir, temeli kolektif kimlik içerisinde oluşur. Kolektif kimlik içerisinde kendine özgü olan özellikleri ve ötekinden farklı olmasıyla şekillenen bireysel kimlik modern toplumlarda daha gelişmiştir diyebiliriz.

0.2.1.2. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik bireyin milletine, dinine, siyasî görüşüne vb. etkenlere olan aidiyetine göre şekillenir. Birey kolektif kimliği ortaya koyarken özdeşleştiği grup ile bunu belirtir. Kolektif kimlik bir topluluğun taşıdığı değerler, kurallar vb. özelliklerin kabul görülmesi ve bunlar içerisinde yer bulunmasıdır. Kolektif kimlik belirli bir kültüre sahip topluluğun kimliği denilebilir. Etnik, millî, dinî kimlikler kolektif kimliğe ait kimlik örnekleridir (Özdil, 2017: 391). Grup kimliği olarak da adlandırılan kolektif kimlik, sosyal gruplara aidiyetlerle bireysel kimliklerin birleşmesi ve ortak bir kimlikte toplanmasıdır.

Aslında her bireysel kimlik içerisinde bulunan kolektif kimliğin bir ürünüdür. Bir dili, dinî kültürü paylaşırken grup içerisinde kabul görmesi nedeniyle kusurlu ya da hatalı da olsa ortak kanı ile dost ve düşman oluşmaktadır. Birey kimliği kolektif kimlik içerisinde sabittir toplum yargılarına göre destek verir veya tepki gösterir (Connoly, 1995: 252). Hiçbir toplum durağan sabit kimliklere sahip değildir. Birey kimliğinde olduğu gibi kolektif kimlikte etkileşime ve değişime açıktır. Diğer toplumlardan etkilenip değişebilir (Kınacı, 2016: 14). Birey kimliğinin kolektif içerisindeki rolü sabit olsa da kolektif kimlik değişebilir. Bireyin kolektif kimlik içerisinde ki rolü de yine kurallara göre devam eder.

Bireysel kimlikte olduğu gibi kolektif kimlik temelleri de farklılık üzerinedir. Bir grup diğer gruptan farklılıklar ortaya koyduğu zaman kolektif kimlik oluşur. Birey nasıl ki ötekinden farklı olarak kimliğini oluşturuyorsa gruplarda diğerinden farklı olduğunda kimliği oluşturur. Bu sebeple kolektif kimlik diğerleri ile karşılaştırılarak ortaya konulur (Özdil, 2017: 392).

İnsanlar arasındaki temel farklılıklar kültürel farklılıklardır. Kültürel farklılıklar kolektif kimlik içinde önemli bir yer tutar. (Kınacı: 2016: 15). Gruba aidiyet genellikle geçmiş üzerinden sağlanmaktadır. Kolektif kimliğe yön veren, hafızası diyebileceğimiz geçmiştir. Bu nedenle içerisinde bulunan bireyler taraflı bir kimlik ile hareket ederler. Toplamlar aynı din, ortak geçmiş, benzer millî şuur ile kolektif kimliği oluştururlar (Özdil, 2017: 392).

Kolektif kimliği oluşturan ortak payda unsurlarıdır. Ortak olan dil, din, kültür vb. unsurlar kolektif kimliği oluşturur. Kolektif kimlik ise dinî, millî, sosyal kimlik gibi adlar alırlar. Konumuzun millî kimlik olması nedeni ile millî kimliği konusu ayrı bir başlık altında incelenecektir.

0.2.1.2.1. Millî Kimlik

Millî kimlik kolektif kimliğin bir örneğidir. Millî kimlik denilince aklımıza gelen ilk şey millet kavramı ve bu kavram altında yer bulan bireylerin oluşturduğu kolektif kimliktir. Bu kavramı anlamak için evvela milletin ne olduğuna bakmak gerekmektedir. Tarihte daima farklı cemiyetler olmuş ve bu cemiyetler de farklı isimler almışlardır. Bu cemiyetler insan vücudu gibi bir bütün halinde olmuşlardır. Millette bir cemiyetin adıdır.

Milleti millet yapan birçok özellik vardır. İnsanlar bu özellikler etrafında şekillendiği zaman o cemiyet artık millet kavramını oluşturmuş oluyor. Bu zellikler tesadüfen bir araya gelecek özellikler değildir. Bu zellikler ortak tarihi paylaşmak, ortak dili konuşmak, aynı topraklarda yaşamak, ortak geçmişi olmak ve tarihi amaçlarının ortak olmasıdır (Smith 2002: 34). *”Türkçe Sözlük’te”* ise millet kelimesine, *”çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, lk, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus”* olarak yer verilmiştir (Türkçe Sözlük, 2019: 1442). Ortak geçmişi olan ve müşterek ülküye sahip olan cemiyetlere millet adı verilmektedir.

Millî kimliğin oluşması için az da olsa siyasî bir topluluğu var olması gerekmektedir. Bu siyasî topluluğu hatlarını belirlediği, keskin çizgilerle çizilmiş toprakların olması gerekmektedir. Bu toprak parçası sıradan toprak parçası olamaz. Bu topraklar tarihi ehemmiyeti olan, yurt edilmiş topraklar olmak zorundadır. Geçmişte ve gelecekte önemini yitirmeyecek, üzerinde müşterek lk için çalışan nesillerin birbirine fayda sağladığı topraklar olmalıdır. Bu topraklar üzerinde var olan bütün coğrafi olguları ile o milletin kutsal sayacağı ve artık yurt olmuş topraklar olacaktır. Millîği kimliğin diğer özelliği vatan bilincinin oluşmasıdır. Ortak siyasî iradeetrafında toplanan cemiyetin müşterek düzenleyici kurumlara ihtiyaı vardır.

Halk arasında yasal eşitlik ortak kamunun oluşması gerekmektedir (Smith, 1994: 24-27). Halkı bir arada tutan müşterek gelenek, hassasiyet ve ülkünün yine ortak bir coğrafya üzerinde yaşamasına millî kimlik denilebilir.

Nevzat Kösoğlu ise millî kimliğin tanımını şöyle yapmıştır: “*Millî olmuş her şahsiyetli toplumun varlığa, dünyaya, hayata, eşyaya bakış tarzı, düşünce varlığı kavramlaştırma biçimi, bütün hayat tezahürlerine karşı tavır ve davranış biçimi farklı olur. En genel ve kısa çizgisi ile toplumların iman muhtevaları ve üslupları, yaşama şartları ve biçimleri, güldükleri şeyler ve gülüş biçimleri, ağladıkları şeyler ve yas tutuş biçimleri farklılıklar gösterir. Bunun için, o kıvama ulaşan her kültür zaruri olarak millî olur, yani farklı olur, yani şahsiyetli olur: kimliği olur, başkalarından ayırt edilebilir*” (1997: 19)

Millî kimlik için millet olma bilincini kazanmış bireylerin aldığı kolektif kimlik adı denilebilir. Yani bir millete ait olduğunu hissetmek o millî kimliğe sahip olmaktır. Millî kimlik incelerken bizde müşterek kültür, dil, tarih, coğrafya ve ülkü konularını ele alacağız.

0.2.2. Kazak Kimliği

Bütün kolektif kimliklerin oluşumunda birçok etken vardır. Kazak kimliğinin oluşmasında da yine birçok etken bir araya gelmiştir. Bu özellikler tarihten beslenen ortak olan özelliklerdir. Özellikle Kazak millî kimliği için din, dil, coğrafya ve kültür çok önemlidir. Kimlik meselesi tarihi süreç ile doğrudan bağlantılıdır. O milletin nasıl ortaya çıktığı, nasıl var olduğu ve o milletin nasıl oluştuğu oldukça önemlidir. Bu nedenle Kazak kimliğini incelerken tarihi sürece bakılmalıdır.

Kazak kimliğinin öncesinde de Türk kimliği vardır. Bugün Türk denilince akıllara ilk gelen Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan Türklerdir. Fakat Türk kimliği bugün Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının hepsinin ortak tarihî kimliğidir. Kazakistan da bunlardan birisidir. Bugünkü Kazak kimliğinin temelleri Türk kimliğidir (Düğen, 2019: 21-22). Müşterek Türk tarihinin etkileri mevcut Kazak kimliğini oluşturmuştur. Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda bugün farklılıklar olsa da temeli Türk kimliğidir.

Kazakistan’da millî kimliği etkileyen unsurlardan birisi dindir. İslam’ın Türkistan bölgesine gelmesi ile buraya özgü yeni bir anlayış gelişmiştir. Hoca Ahmet Yesevi ve tarikatında bunun örneğini görmekteyiz. Dinî farklılıkların olması, dil ve kültür öğelerini de etkilemiştir. İlerleyen yıllarda çarlığın işgali ile birlikte modernleşme adıyla gönderilen yeni mollalar, muhafazakâr İslam modelini getirmişlerdir. Bu modelde Kazak topraklarında etkili olmuştur. Sovyetler Birliği ile de din gerileme sebebi olarak görülmüş ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır(Karpat, 2004: 122).Din Kazakların tarihi boyunca kimlik oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle Kazak kimliğine yön vermek isteyen Ruslar, Çarlık döneminde ve Sovyet döneminde farklı uygulamalara gitmişlerdir.

Kazak kimliği için önemli olan bir diğer öge de uçsuz bucaksız Kazak bozkırlarıdır. Bu bozkırlar hem kaybedilen bir vatan hem de geri kazanılmak için mücadele verilen kutsal topraklar olmuştur. Bu topraklardaki işgal ve siyasî amaçlar Kazaklarda mücadele ruhunu canlandırmıştır (Kendirbaeva: 1999: 5-30).

Kazak kimliğini oluşturan bir diğer unsur ise dildir. Dil bütün milletlerin temelini oluşturur. Millî kimlik noktasında da Kazakların konuştuğu Kazak Türkçesi müşterek Türkçe’nin bir parçasıdır. Kazak Türkçesi’nin yazı diline gelmesi 19. yüzyılda başlamıştır. Rusların Türkistan’ı işgali ve N. İ. İlminski’nin Kazaklar için geliştirdiği yazı dili ile Kazak Türkçesi oluşmuştur. Önce ıslah edilmiş Arap alfabesi ile Çağatay Türkçesi temelli yazı dili kullanılmıştır. Daha sonra Türkistan coğrafyasında kullanılan Çağatay Türkçesi yerine her boy kendi yazı dilini kullanılmıştır (User, 2006: 285). Kazak kimliğinin oluşma süreci de aslında yazı dilinin oluşması ile başlamıştır denilebilir. Yani Kazaklar boy ve hanlık olarak daha öncesinde var olsalar da Kazak kimliğinin oluşum sürecini etkileyen önemli unsurlardan birisi çağdaş yazı dilinin oluşması ve gelişmesidir.

Din, dil, kültür gibi birden çok bileşen ile değerlendireceğimiz Kazak kimliğine tarihi süreç içerisinde farklı etkenlerle oluşmuş ve gelişmiştir. Yukarda belirttiğimiz gibi Kazak kimliğinin oluşması ve tam manası ile benlik kazanması çokta eski değildir. Burada ki en büyük etken ise o toprakları Rusların işgal etmesidir. Kimlik oluşumuna önemli ölçüde yön veren Ruslar olmuştur demek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Rusların bu coğrafyadaki politikalarına bakmak gerekmektedir.

0.2.2.1.Rus arlığının Kazak Topraklarında Uyguladığı Kimlik Politikaları

16. yüzyılda başlayan Rusların Türkistan coğrafyasındaki işgalinden 18. yüzyılda Kazaklarda nasibini almışlardır. Kazaklar Büyük Cz, Orta Cz ve Küçük Cz olarak üç büyük grup halinde yaşıyorlardı. Bu boyların kendi aralarında sürekli kavga halinde olmaları Rusların bu bölgeye yayılmalarını kolaylaştırmıştır. 17. yüzyılda içlerindeki kavgadan yararlanarak Ruslar bu bölgeye hâkim olmaya başladılar. Kazak topraklarına yerleşen Ruslar bu bölgede askeri yerleşkeler kurdular. Böylelikle bölgedeki kalkışma ve isyanlara Kazaklar arasındaki anlaşmazlığı da kullanarak kolayca müdahale edebildi (apraz, 2011: 52-54). Uzun yıllar bu topraklara Ruslar hâkim olmuşlardır.

Rusların Kazak topraklarında kimlik politikaları 19. yüzyıl ortalarında başlamıştır. Önceleri misyonerlik faaliyeti olarak başlayan bu politikalar 20. yüzyıla gelindiğinde eğitim ile kimlik sürecine dönüşmüştür diyebiliriz. Eğitimin bu topraklarda verilmesinin sebebi yerli Kazaklar için değil sonradan gelen Rusları eğitmek amaçlanmıştır. Bölgede kimliğe yön veren olaylar öncelikle bölgede yürütülen misyonerlik faaliyetleri, bölgeye gönderilen valiler ve Kazak topraklarındaki cedit hareketi olmuştur (Dğen, 2019: 86). Kazak kimliği için özellikle misyonerlik faaliyetler kapsamında, dil üzerinde N.İ. İlminskiy'nin büyük etkileri olmuştur.

İlminskiy pek çok alanda kendinî yetiştirmiş Arapça, Farsça, Türkçe ve Türkçe'nin lehçelerine hâkim birisiydi. Kazan'da kendisini yetiştiren ve Türk halkları üzerinde misyonerlik faaliyetlerini yürüten İlminskiy özellikle dil alanında çalışmıştır. Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk halklarının kullandığı mahalli dilleri yazı dili haline getirmiştir. Bu coğrafyadaki Türklerin ancak bu yolla birleşmeyeceğini ve Hristiyanlaşacağını vurgulanmıştır. Bu coğrafya da en çok Kazaklar ile ilgilenmiştir. Bunun sebepleri ise içlerinde çok fazla yaşamış olmasıdır (Kutalmış, 2007: 171-173).

Yine bu dönemde Cedit hareketi önemli bir yer tutmaktadır. İlminskiy'nin eğitim politikaları devam ederken Ceditilerin eğitim faaliyetleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Cedit hareketine karşı olan, eski usullerle eğitime devam edilmesini

savunan kadimciler kendi usulleri ile eğitime devam etmişlerdir. Rus okulları, Cedit okulları ve eski usullerle eğitim veren okullar kendi faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

İlmisnkiy'nin faaliyetleri tamamıyla Kazak kimliğine yön vermek maksatlı diyebiliriz. Konuyu dil ve din bakımından ele alırsak misyonerlik faaliyeti dediğimiz faaliyetler aslında yeni bir Kazak kimliği oluşturmayı amaçlamıştır. Amaç Müslüman olan Kazakları Müslüman kimliğinden koparmak olmuştur. Türkçe konuşan, uzaktayken bile birbirini anlayabilen, Türk milletinin bir parçası olan Kazakları yeni bir dil ile Türkleri bölmek, ayırmak amaçlanmıştır.

0.2.2.2.1917 Ekim Devrimi Sonrası Kazak Topraklarında Millî Kimlik ve Milliyetçilik

Devrim öncesi Türkistan'da Ruslara karşı gerçekleşen ayaklanmalar Türklerin kendi aralarındaki çekişmeleri bir kenara bırakarak millî bilincin canlanmasına vesile olmuştur. Farklı sebeplerle ayaklanmalar olmuştur fakat en büyük ayaklanma, tüm Türkistan'da olduğu gibi Kazak erkeklerinin de askere alıncağının duyurulmasından sonra gerçekleşmiştir. Artık müşterek fikirde olan halk, Türkistan'ın Türkistanlılara ait olduğunu dile getirmişlerdir. Bu olaylar neticesinde millî kimlik ön plana çıkmıştır (Düğün, 2019: 97-100). Ekim devrimi sonrası V. İ. Lenin'in iktidara gelmesi ile birlikte iktidarının tanınması adına Müslümanlara kaybettikleri hakların geri verileceği vaatlerinde bulunulmuştur. Müslüman halklara ulusal, kültürel, dinî özgürlüklerin verileceği söylenmiştir. Bu nedenle halk yönetimi kabul etmiştir. Rus olmayan yöneticiler bölgelerinde yönetime getirilmiştir. Bu söylemler ve davranışlar 1920 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir (Yaman, 2008: 479). Devrim öncesi cedit hareketinin aydınlarının yetiştirdiği yeni aydın sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu aydınlar Alaş hareketi adlı bir birliktelik kurarak Kazakistan'ın kültürel ve ekonomik açıdan geleceği için edebî ve siyasî faaliyetler yürütmüşlerdir.

Çar yönetiminden ve taşrada ki bölgesel yöneticilerden bezmiş olan Türkistan halkı yeni gelen yönetimi desteklemiş, bu yönetimin vaatlerine inanmıştır. İçlerinde istisnai durumlar olsa da halkın birçoğu buna inanmıştır. Bu yıllar kısmen özgürlüğün yaşandığı, millî fikirlerin rahatça söylenebildiği ve millî kimliğin canlı olduğu

yıllardır. Bunun en iyi örneğini ise Alaş harekin yaptığı işlerden ve Alaşçıların mücadelelerinde görmekteyiz.

Kazak Anayasal Demokrat Partisi temelinde kurulan daha sonrasında Alaş Orda ismini alan bu hareket, Kazak aydınlarının başta süreli yayınlar aracılığı ile olmak üzere halkı adınlatmayı, milli birliği sağlamayı hedeflemiştir. Amaç Türkistan'ın milli benliklerini koruyarak siyasi ve fikri anlamda faaliyetler ortaya koymak ve milli aydınlanma yolunda işler yapmak olmuştur. Tam bağımsızlık inancı ile çalışan Alaş Orda kısa sürede Türkistanda etkili olan hareketlerden birisi haline gelir. Türkleri birleştirmek amaçlansada siyasi ve fikri çekişmeler gölgesinde kalarak kısa ömürlü bir hareket olmuştur. Fiilen 1937 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Türkistan ile birleşmem Rusların lehine olmuştur ve Komünist Parti bu bölgelerde etkin hale gelmiştir. Devrimin ardında Bolşevikler aradan çok fazla zaman geçmeden baskı ve zulmü ile Çarlık Rusya'yı aratmaz hale gelmiştir (Kapağan, 2015: 261-263).

0.2.2.3.Sovyetler Birliğinin Kazakistan'da Kimlik ve Kültür Politikası

Devrim ile başlayan yeni süreçteki vaatler ve kısmen var olan özgürlük uzun yıllar sürmemiştir. Yönetimini güçlendiren komünist iktidar sözünü tutmamış ve vaatlerinin aksinde işler yapmıştır. Millî kimliği etkileyen en önemli olaylardan birisi göçebe Kazakların yerleşik hayata geçirilmesi idi. Göçebe yaşam tarzından alınarak kolhozlarda çalıştırılan halkın hayvanları telef olmaya başlamıştı. Bununla birlikte Kazakistan'ın madenleri Sovyetler tarafından sömürülmüştü. Farklı bölgelerden Kazakistan'a pek çok halk göç ettirilmişti. Sonrasında Kazakistan'da Kazak nüfusundan fazla Rus nüfusu olmuştur. Bu Kazak millî kimliğinin diri olmasını engellerden en büyük etkenlerden birisi olmuştur (Kınacı, 2016: 110-111). Fakat bununla beraber millî çıkarların Sovyet ideolojisi ile çatışmadığı noktalarda bir sorun olmadığı da görülmekteydi 1920 ile 1930 yılları arasında ana dilde eğitim veriliyordu ve okuma seferberliği başlatılmıştı (Düğen, 2019: 106). Bunun temel sebebi ise bu büyük coğrafyaya hükmetmeyi kolaylaştırmak olmuştur. Özerk yapılar ile millî hassasiyetlere, çatışmaların olmadığı noktalarda dokunulmamıştır.

1930'dan sonra artık yönetimini güçlendiren Komünist Parti artık her alanda sınırlamalar getirmeye başlamıştır. Bunlardan ilki din olmuştur. Komünist parti din karşıtı kararlar almış, dinî eğitim yasaklanmıştır. Burada oluşan boşluğu doldurmak için ise devlet eli ile Sovyet insanına ateizmi aktarmayı amaçlamıştır (Yaman, 2008: 408). Yalnızca din değil edebiyat ve dil alanında da büyük sınırlamalar olmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz sosyalist realizm konusunu burada tekrar üzerinden geçmekte fayda olacaktır. Yazılan bütün eserler bu dönemde sosyalist realizmin sansürü ile karşı karşıyaydı. Yazılan eserler sanatsal veya bireysel ideolojiler dışında yalnızca Sovyet ideolojisini savunan eserlerdi. Eserlerde millî ve dinî hassasiyetlerden söz etmek yasaktı. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında eserlerin konularında farklılıklar olsa da sosyalist realizm daima var olmuştur. Eserler Komünist Partinin belirlediği konularda yazılmıştır.

Tüm bunları genel olarak değerlendirecek olursak Kazak millî kimliği bastırılmış, Sovyet kimliği ön plana çıkartılmıştır diyebiliriz. Türkistan topraklarında Kazak, Kırgız, Özbek gibi kimlikler yerine artık sadece Sovyet milleti kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken kullanılan en etkin yöntemlerden birisi de şüphesiz edebiyat olmuştur. Bu fikirleri edebi eserler ile halka yaymaya çalışmışlardır. Edebiyat milli kimlik noktasında bunun için önem arz etmektedir. Milli kimliğe yön verebilecek ve halka ulaşılabilir en güzel araç olmuştur. Sovyet yönetimi, bu kadar büyük coğrafyayı, farklı etnik grubu bir arada tutabilmek için bütün milli kimliklerin üzerinde Sovyet milleti oluşturma çabasında olmuştur denilebilir. Tek bir milli kimliğe aidiyet hissedilen insanların yönetilmesi farklı kimlikteki insanları yönetmekten kolay olacaktır. Bu nedenle üst kimlik, Sovyet kimliği olmuştur.

I. BÖLÜM

I. SAKEN SEYFULLİN HAKKINDA

Kazak edebiyatının önemli isimlerinden birisi olan Saken Seyfullin, yaşadığı dönem içerisinde de sonrasında da tanınmış bir yazardır. Bu bölümde yazarın hayatı edebî kişiliği ve farklı şekillerde yazılan eserleri hakkında bilgi verilecektir. Yazarın hayatını ve diğer eserlerini tanımamız, incelediğimiz Kazak millî kimliği konusu için oldukça önemlidir. Edebî kişiliği ve diğer eserlerinin içerikleri bizlere bilgi verecektir.

I.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği

1894 yılında Akmola şehrinin Nildi kasabasının birinci köyünde dünyaya gelen Seyfullin ilk eğitimini köydeki okulda almıştır. Bu dönemde halk bundan ilerisine pek müsaade etmezken Seyfullin'in ailesi onun eğitime devam etmesini istemiştir. Bu nedenle Rusça öğrenmesi için Nildi fabrikasına gönderilmiştir. Dokuz yaşında ailesinin yanından ayrılarak Akmola şehrine giden Seyfullin orada Rus bir ailenin yanına yerleşmiştir. Orada hem onlara yardım etmiş hem de Rusça öğrenmiştir. Ayrıca fabrikalara hazırlık maksadı ile eğitim veren bir okulda iki yıl eğitim almıştır. 1908-1913 yılları arasında Akmola'da lise eğitimini almıştır. Bu yıllarda edebiyata merak salan Seyfullin Rus ve Avrupa edebiyatı klasiklerini, Abay'ın eserlerini okumuştur. 1913 1916 yılları arasında köy okullarında öğretmenlik yapmıştır. Ekim devrimi ile tekrar Akmola şehrine dönmüştür ve burada Sovyet Komitesi başkanı olmuştur (Kınacı, 2016: 180).

İlk şiir kitabını 1914 yılında “*Öteken Künder*” adı ile bastırmıştır. 1917 devriminden sonra halkı mücadeleye davet eden eserler yazmıştır. Akmola'ya geldikten sonra “*Jas Qazaq*” (Genç Kazak) adlı bir cemiyet kurarak, “*Tirşilik*” (Hayat) adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Sonrasında 1918 yılında kızılara karşı çıkan isyanda tutuklanmıştır. Bir süre sonra kaçarak kurtulmuştur (Özdemir vd. 2019: 146). 1920 yılında Kazakistan Muhtar Sovyet Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin

ardından Sefullin eğitim ile ilgili siyasî görevler yürütmüştür. Bu dönemde Kazakistan Proleter Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yapmıştır. “*Enbekşi Qazaq*” (Emekçi Kazak) gazetesi ve “*Qızıl Qazaqstan*” (Kızıl Kazakistan) dergisinin redaktörlüğünü yapmıştır (Altınmakas 2014:382). 1925 ile 1937 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliği Parti Tarihi enstitülerinde başkanlık görevini yürütmüştür. Yine bu yıllarda yüksekokullarda hoca olarak görev yapmıştır. 1936 yılında ise “*Emek Kızıl Tuğ*” madalyasına layık görülmüştür (Kınacı, 2016: 181).

Sosyalist görüşe inanan Sefullin sosyalizmin halkına mutluluk getireceğine inanmıştır. Halkına derin bir sevgi duyan yazar bu nedenle sosyalist ideolojinin daimi savunucularından olmuştur. Fakat derinden inandığı ve muhabbetle bağlı olduğu sosyalist düzen, 1937 yılında Seyfullin'i halk düşmanı ilan ederek partiden çıkarmıştır. 26 Şubat 1938 tarihinde henüz kırk dört yaşındayken Seyfullin'de Stalin'in kurbanlarından birisi olmuştur. Muhafız aydınların tasfiye edildiği katliamda hayatını kaybetmiştir. 1953 yılına gelindiğinde Stalin'in ölmesi ve sonrasında Yenileşme Devri olarak adlandırılan dönemde, katledilen aydınların itibarının iade edilmesi neticesinde Saken Sayfullin de aklanmıştır (Kınacı, 2016: 181).

Kazak edebiyatına birçok eser kazandıran, Kazak edebiyatının gelişmesine büyük katkı sağlayan Seyfullin geride pek çok eser bırakmıştır. Hayatı boyunca inandığı, savunduğu sosyalist sistemin kurbanı olmuştur.

Kazak Sovyet Edebiyatı'nın temel taşlarından birisi olan Saken Seyfullin Eserleri sosyalist realizm doğrultusunda yazılmıştır. Eserlerde sosyalist yönetimi güçlendirmek için geçmişte yaşanan yanlış olaylar yazılmıştır. Romanlarında Bolşevik devrimini de konu alan Saken Seyfullin “*Tae Jol Taygak Keşüv* (Dar Yol Kaygan Geçit)” adlı romanında mücadeleleri anlatmaktadır. Bolşevik karşıtı olanlarla Bolşevik yanlısı olanlar arasındaki mücadeleleri konu alan Seyfullin ideal Sovyet insanını tasvir eder. Şiir, roman, hikâye, tiyatro, edebî inceleme gibi pek çok alanda eserler vermiştir. Bu eserlerin pek çoğu yukarıda da belirttiğimiz gibi Sovyet sistemini kabul ettirmek güçlendirmek maksadı ile yazılmıştır. Fakat bu maksadın ötesinde sosyal sorunlara değinilmiştir. Kadın hakları, kadınların küçük yaşta istemeyerek evlendirilmesi gibi sosyal konuları ele alan tiyatro ve hikâyeleri de vardır.

Eserlerinde işlediği başlıca konular, halkına duyduğu özlem, tabiat güzellikleri, memleket sevgisi, köylü hayatı, işçilerin hayatı ve fikirleri, kadın hakları gibi konulardır. Çarlık dönemi baskıları eleştirmiş, Lenin yanlısı eserler yazmıştır. Bunun yanında sözlü edebiyat ürünlerini ele alarak eserler yazmıştır (Kınacı, 2007: 3-9).

I.2.Eserleri

Saken Seyfullin'in Kazak edebiyatı içerisinde, sosyalist realizm etkisi ile yazılmış pek çok eseri vardır. Bu eserler tiyatro, manzum ve mensur eserlerdir.

I.2.1. Manzum ve Şiirleri

“Ötken Kunder” (Geçen Zaman): 1914 yılında Öğretmenler Semineri öğrencisi olduğu yıllarda yazdığı ilk şiir kitabıdır. Kazan'da basılmıştır. Eserdeki şiirlerde Çarlık baskısını anlatır ve Kazak halkının fakirlik ve cehaletine vurgu yaparak, halkı ilime davet eder.

“Asav Tulpar” (Asi Yılkı): 1922 yılında Orenburg'da basılan şiir kitabıdır. İçerisinde aşk, özgürlük, tabiat güzellikleri gibi konular işler.

“Dombıra” (Dombıra): 1924 yılında Kazak Millî matbaasında basılmıştır. Bu kitapta da farklı konulu şiirler yer almaktadır. Bunlar memleket sevgisi tabiat, güzellikleri teknolojik gelişmeler.

“Ekspres” (Ekspres): 1926 yılında Kızılorda'da Kazak Millî matbaasında basılmıştır. Bu eserinde Sosyalizm yolunda ilerleyen Kazakları işlemiştir.

“Turmis Tolkinında” (Yaşam Dalgasında): 1928 yılında Kızılorda'da basılmıştır. Eserde köylüleri ve işçilerin çektiği zorluklar işlenmiştir.

“Sovestan” (Sovyetler Birliği): 1925 yılında yazılmıştır. Sovyetler Birliği'ni anlatan, geçmişi eleştiren ve Sovyetler Birliği'ndeki yenilikleri anlatan bir eserdir.

“Kökşetav” (Kökşetav): 1926 yılında, Kızılorda'da Kazak Millî matbaasında basılmıştır. Bu eserde Kökşetav'ın güzellikleri, tabiatı, doğası işlenmiştir.

“Albatros” (Albatros): 1933 yılında Kızılorda’da basılan bu eseri Seyfullin V. İ. Lenin’e armağan etmiştir. Eserde Ekim Devrimi ve diğer güncel konuları ele almıştır.

“Kızıl At” (Kızıl At): 1934 yılında Almatı’da yayımlanan bu eser diyaloglar şeklinde yazılmış bir destandır. Bu eserde 1930’lu yıllarda yapılan kolektifleştirmeyi ve buradaki yanlışları, aksaklıkları, bunun bir hata olduğunu dile getirmiştir.

I.2.2. Tiyatro Eserleri

“Bakıt Joluna” (Mutluluk Yoluna): 1922 yılında Orenburg’da yayımlanan bir dramadır. 1918 yılında Akomla’da gençler tarafından sahnelenmiştir. Zenginlerin ve mollaların kadınlar üzerindeki baskısını anlatmaktadır.

“Kızıl Sunkarlar” (Kızıl Doğanlar): Üç bölümden oluşan bu piyes, 1922 yılında yayımlanmıştır. Ekim Devrimi’nin zaferini anlatmaktadır.

I.2.3. Nesirler

“Tar Jol, Taygak Keşüv” (Dar Yol, Kaygan Geçit): 1927 yılında Kızılorda’da yayımlanan romanda, 1916-1919 yılları arasında Sovyet yönetiminin yerleşmesi için verilen mücadele ve şahit olduğu konuları anlatmıştır.

“Jer Kazgandar” (Yer Kazanlar): 1928 yılında Kızılorda’da basılan eser Kazak edebiyatında işçileri anlatan ilk eserdir. Tren yolu işçilerini hayatını anlatır.

“Bizdin Turmıs” (Bizim Yaşamımız): 1932-1934 yılları arasında yazılan bu eser içerisinde farklı hikâyeler vardır. “Bizdin Turmıs”, “Muzdı Tavga”, “Başkurtstan-Aysuluv”, “Altın Juldız”, “Al Ogan Menin Aytarım” başlıklı hikâyeler vardır.

“Ayşa” (Ayşe): 1922 yılında yazılan ve tezimizde incelediğimiz bu eser kadın haklarına, küçük yaşta zorla evlendirilmelere vurgu yapmaktadır.

“Sol Jıldarda” (O Yıllarda) 1935 yılında yayımlanan bu eserinde Kazakların kültürünü anlatmaktadır.

I.2.4. Edebî İncelemeleri

“Edebîyettanuv Oku Kuralı” (Edebiyat Okuma Kitabı): 1926 yılında Kazak Millî matbaasında basılan bu kitap çok yazarlıdır ve okullarda okutulmak maksadı ile edebiyat dersleri için yazılmıştır.

“Kazaktın Eski Edebîyet Nuskaları” (Kazak’ın Eski Edebiyat Nüshaları): 1931 yılında Almatı’da basılan bu kitap bazı destanları ve ozan atışmalarını işlemiştir.

“Kazak Edebîyeti I” (Kazak Edebiyatı I. Cilt): 1932 yılında Almatı’da basılan bu kitap Kazak sözlü edebiyat türlerini anlatmıştır. Sözlü edebiyat alanında yazılan ilk kitaptır.

“Batırlar Jırı” (Kahramanlar Destanı): 1933 yılında Semey’de basılan bu eserde yazar; “Alpamis”, “Kobılandı”, “Er Targın”, “Kız Jibek”, “Kozı Körpeş” destanlarını toplamıştır.

“Körkem Edebîyet” (Edebiyat): 1934 yılında Kızılorda’da basılan bu eser, S. Seyfullin ve Ö. Turmanjanov tarafınan ortaokulda okutulmak için yazılmıştır (Toktorbayeva, 2019: 10-14).

II. BÖLÜM

AYŞA HİKÂYESİNİN ÇÖZÜMLEMESİ

Bu bölümde faklı başlıklar altında eserin çözümlemesini yapılmıştır. Eser üzerinde her ne kadar millî kimlik konusu çalışacak olsak da eserin çözümlemesi, incelediğimiz konunun anlaşılması için faydalı olacaktır. Eser incelemesini 4 ana başlık altında ele alınmıştır.

II.1. Konusu ve Özeti

Romanın konusu; genç yaştaki Ayşa'nın, mal karşılığında dengi olmayan, yaşça kendisinden büyük bir adamla evlendirilmek istenmesi ve sonrasında kardeşinin de yardımı ile yolda götürülürken kaçması ve Nildi Şehri'ndeki Rus fabrikalarında çalışan büyük abisine sığınması vebu adamdan kurtularak, orada kalmasıdır.

Romanın özeti ise şu şekildedir: Ayşa adlı genç bir Kazak kızı köyde ailesi ile beraber yaşar. Karakesek Köyü'nden eşi ölmüş yaşlı Şakir adlı bir adam vardır. Bu adam eşi öldükten sonra kendisine yeni bir eş arayışı içerisine girer. Ayşa'yı duyan Şakir mal varlığına da güvenerek dünür olur. Ayşa'nın babası Kadir adlı kişiye otuz büyük baş hayvan vererek Ayşa'yı almak ister. Mal mülk yönünden şansı olmayan Kadir bu teklifi kabul ederek Ayşa'yı Şakir'e verir. Bu evliliğe rızası olmayan Ayşa'yı derin bir üzüntü kaplar. Yanındaki akranları, akrabaları ne kadar teselli etmek isteselerde nafi değildir. Basit bir toy şeklinde eğlenmeye çalışırlar fakat Ayşa aldırış etmez. Ayşa'ya ağıtlar yakılır, türküler söylenir. Ağıtlar yakıldıkça Ayşa ağlar. Ayşa'nın aklına Kantbla adlı zavallının başından geçenleri anlattıkları gelir. Bu kadının kuma olarak evli bir adamla evlendiği ve orada geçirdiği kötü günleri düşünür. Yine bir başka olay Rakıla aklına gelir. Karısı ölen bir adamla evlenen

Rakıla'nın hikâyesidir. Ahmet'in elinden defalarca kaçıp, farklı çilelere maruz kalan Rakıla gelir aklına. Bir başkası da Koşkabay'ın gelinidir. Ayşa, konuşamayan ve duyamayan bir adama gencecik güzel bir kızın zorla verildiği olayı düşünür.

Sabahında Ayşa'yı gelin götürmek için hazırlanırlar, bir Kazak âdeti olan çıkmadan önce el öpülerek dua alma geleneğini Ayşa yerine getirmez. Çünkü annesine, babasına ve akrabalarına kırgındır. Ayşa dünürlerin en güzel atını ister, onunla gitmek ister. Ne kadar ısrar etselerde Ayşa kimse ile vedalaşmadan ata biner ve yola çıkarlar. Yolda giderken kim olduğunu bilmediği iki atlı takip eder. Ayşa zaman zaman onları fark ediyordu fakat kim olduklarını çözememişti. Akşam olmuş, karanlık çökmüştü. Yolda Bimende Bay diye Şakir'in eniştesi olan birisinin evinde konak olurlar. Yemek, çay, muhabbet fasılları olur. İki ayrı eve yerleşen Şakirler için kuzular kesilir yemekler yapılır. Bimende de oldukça variyetli bir kimsedir. Takipte olan iki boz atlı yiğit de orada dururlar. O yiğitlerle evdeki gelinlerden birisi karşılaşır ve köy hırsız var diye ayağa kalkar. Sonrasında dışarıya çıkan Ayşa ve yanındakiler dolaşırken atlılardan birisini fark ederler ve Ayşa onlarla konuşur. Biraz zaman geçtikten sonra Ayşa yanındakileri ve atlara bakan kimseyi kandırarak ata binip atlıların yanına gider. Bu kişiler Ayşa'yı kaçırarak kişilerdir. Atlarla hep beraber hızlıca yola koyulurlar köydekiler de bunları fark edip arkalarından giderler. Yolda yaklaştıklarını anlayan iki yiğit atlı, Ayşa'ya yoluna devam etmesini, onların gelenleri engelleyeceklerini söylerler. Ayşa çaresiz tek başına devam eder, Geceyi zorluklarla geçirir

Gün aydınlanması ile Ayşa Nildi fabrikasını görür. Onun abisi Saparali de burada çalışmaktadır. Çabucak fabrikaya varan Ayşa orada arayarak abisini bulur. Burada onlara başından geçenleri tek tek anlatır. Abisi ve yanındakiler bunlara üzülür, bir yandan da kurtulduğu için sevinirler. Bir süre geçtikten sonra da o iki atlı da fabrikaya ulaşırlar ve yanlarına gelirler. Abil ve Alkey adlı bu iki yiğit yara bere içinde kalmışlardır. Geriden gelenlerle dövüşmüşler ve onları alt etmişlerdir. Bir süre bu fabrikada dinlenirler sonra Ayşa'yı da abisine emanet ederler. Ayşa artık abisinin ve arkadaşlarının yanında güvende olacaktır. Bu yiğit sonrasında tekrar yola çıkarak köylerine dönerler.

II.2. Yapısı

II.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Eser gözlemci bir anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Üçüncü bir kişi tarafından anlatılmakta olan eser öznel tutumlu gözlemci tarafından anlatılmaktadır. Anlatılan olaylara gözlemci kendi görüşlerini belirtmektedir. Buna örnek olarak şu cümleleri verebiliriz: *“Hanımı ölen, evinde yetim çocuğu olan, yüzü yaralı, siyah sakallı, benekli, serçe görünümlü Şakir’e zengin, şöhretli, insanlar kızlarını otuza yakın büyük baş hayvan karşılığında vermeyeceklerdir”. Bir günde otuz büyük baş havan sahibi olduğuna inanamadan bir şeylerden şüpheleniyorlar gibi Kadir’in akrabaları biraz şaşkındılar. Ne de olsa birinin gözünü karartıp, başını döndürüp, Ayşa’yı sadece bir kere istemeye gelen, hanımı ölmüş, karaşubar, yamuk, kara sakallı birine vermeye ikna eden şey bir taraftan Bimende Bey olsa da diğer taraftan da bir anda elde edilecek otuz büyük baş hayvandı”*(Kekişulı vd. 2005: 210). Bu cümlelere baktığımızda anlatıcının olaya dâhil olarak kendi görüşlerini bildirdiğini, olay örgüsü arasında kendi tanımlarını yaptığını görmekteyiz.

II.2.2. Olay Örgüsü

Eser bir kızın kendisinden büyük bir adamla zorla evlendirilmek istenmesi ile başlar. Babasının maddi durumu çok iyi olmayan kızın babasına, kızını vermek için otuz büyük baş hayvan teklif edilir. Bunu kabul eden kızın babası kızını verir. Kızın bu evliliğe hiç rızası yoktur. Mal karşılığında satıldığı için üzülür. Kendisi gibi zorla everilen kızların hikâyelerini düşünerek daha da üzülür. Ailesine ve akrabalarına veda etmeden gelin gider. Çıktığı yolda zorla verildiği adamın eniştesinin evinde misafir olurlar. Bunları takip eden bir erkek kardeşi ve onun arkadaşı kızı kaçırmak için işe koyulurlar. Evvela orada bunları hırsız sanan köylü peşlerine düşer. Yanlarındaki genç kızları kandırarak onlara katılan kızda orada onlarla kaçır sonrasında geriden gelenler bunları takip eder. Kızı kaçırmak isteyen yiğitler ile arkalarından takip eden erkek tarafı dövüşür. Bu arada kız karanlık gecede vahşi hayvanlara karşı tek başına

mücadele eder sonrasında abisinin çalıştığı fabrikaya ulaşır ve onun yanına sığırır. Sonrasında abisinin sahip çıkması ile onun yanında kalır.

II.2.3. Kişiler

II.2.3.1. Merkezi Kişi

Roman içerisinde pek çok kişi yer almaktadır. Bunları ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Öncelikle merkezi kişiye bakmak gerekir. Merkezde olan kişiye merkez kişi denmektedir (Çetin, 2013: 146). Romanın merkez, kişisi Ayşe'dir. Bütün olaylar Ayşe üzerinde anlatılır. Ayşe; endamlı, uzun boylu, sarışın, çatık kaşlı bir kızıdır.

II.2.3.2. Tip

Bir sınıfı temsil eden, o toplumda da var olan olumlu ya da olumsuz kişileri eser içerisinde tip diye adlandırılır (Çetin, 2013:147). Romanda tip diyebileceğimiz birden çok kişi vardır. Bu kişiler olumlu ve olumsuz tiplerdir. Olumlu tipler Abil, Sadırbek, Sapargali, Sadırbek Kadirbek kişileridir. Olumsuz tipler ise Şakir, Kadir, Bimende Bey, Rapiş kişileridir.

II.2.3.3. Karakter

Sosyal çevreden bağımsız olarak özelliklerinin verildiği kişileri karakter olarak adlandırmaktadır (Çetin, 2013: 159). Karakter olarak eserde belirlenen isimler ise Seydualı ve Ahmet kişileridir.

II.2.3.4. Yardımcı Kişiler

Olayların tamamlanmasında ihtiyaç duyulan zaman zaman adı zikredilen kişiler ise eser içinde yardımcı kişilerdir (Çetin, 2013: 165). Eser içerisinde pek çok yardımcı

kişi vardır. Bu kişiler doğrudan olayın içinde olmayan, olayın tamamlanması için yer verilen kişilerdir. Bunlar: Sonbay, Janalı, Aliman, Korjınbay, Bekir Molla, Süleyman Starşına, Saliye, Elkey, Aydar, Serik, Uytkıbek, Bezeken, Düysen Bay, Aydake, Müsrali, Salika, Separtör, Jumabike, Akaş, Koşkarbay, Azim, Bezeken, Uytkıbek, Cemile, Abdır Rahman, Konır bay, Öteş, Tinjan, Aynaş, Öten, Asautay, Ümbet, Beysembay, Akbulak, İskendir, Jumagül, Tursın, Setter, Müseke, Bikem, Şülenbay, Bijan, Alkey, Sadukas, Güljihan, Sergey, Ibray, Joldıbek, Eduard kişileridir. Bu isimler eser içerisinde olaya doğrudan müdahil olmayıp gerekli yerlerde adları geçen kişilerdir.

II.2.3.4. Kurgusal Kişiler

Eserdeki olay örgüsü içerisinde yer almayan hatırlanan veya tasarlanan kişilerdir (Çetin, 2013: 165). Bizim eserimizde yer alan kurgusal kişiler tasarlanan değil hatırlanan kişilerdir. Bu kişiler merkezi kişi veya tiplerin hatırladığı kişilerdir. Kantbala, Rakıla, İsabek, Ükijan, Seydualı isimleri olay örgüsü içerisinde hatırlanan kişilerdir.

II.2.4. Zaman

Eserde olayların geçtiğı anlatım zamanıdır. Eser içerisinde nesnel zaman, vaka zamanı, aktarma zamanları vardır. Nesnel zaman gerçek zamandır, takvim zamanı da denilebilir. Vaka zamanı nesnel zaman içerisinde olayların anlatıldığı farklı zamanlardır. Anlatma zamanı ise evvelden gerçekleşen bir olayın aktarıldığı zamandır (Çetin, 2013: 126-132).

*“1916 yılı Temmuz ayı sonu Ağustos Ayı’nın başı.”*Cümlesi ile başlayan eserimizde nesnel zaman olarak gösterebileceğimiz zaman 1916 yılının Temmuz ve Ağustos aylarıdır.

Eserde vaka zamanları ise gece, gündüz, gün doğarken, gün batarken ifadeleri ile belirtilmektedir. Buna örnek olarak eser içerisinde yer verilen başlıkları göstereceğiz. *“Akşamüzeri Köyün Dışında”, “Sonraki Gecede”, “Karanlık Gecede*

Kaçan Kız”, “*Savaşan Düşman Akşamki Çarpışma*” bu başlıklar ile olayların vaka zamanları belirtilmektedir.

“Akşam karanlıktı. Millet yattığında Ayşa’nın yanında yatan üç kız uzun bir zaman Ayşa ile dertleştikten sonra kucaklaşarak ağlaşıp yattılar.” “Akşam karanlık çöktüğü zaman...” “Akşamüzeri Ayşa’yı getirmekte olan grup Aydeke’nin Sızdık Köyü’ne gelerek ikiye bölünüp kondular.” “Akşam karanlığı çöktüğünde, topuzlarının bir tarafını koltuklarına kıstıran, iki beyaz atlı yavaşça sıra sıra duran köylerin kenarını çevreleyerek geliyorlardı.” “Etraf karanlık, akşamın karanlığına gizlenmiş birisi yanlarına gelip Ayşa ile gelinin konuşmalarını dinliyor gibiydi.” “Biraz sonra akşamın sisinde kaybolan çevre, şimdi sessizleşti.” “Kara gecenin yarısı geçti. Sabah da yaklaştı...” “Sabaha yakın üç kız acının ağına dolanıp çıkamayan güvercinler gibi derin düşüncelere kapılıp sessizce yattı.” “Gün batımına doğru damatların oturduğu evden üç dört kişi çıkarak kızlar ve gelinlerin oturduğu eve doğru yürüdüler” (Kekişulı vd. 2005: 220). Bu cümlelerde de yine vaka zamanı belirtilmektedir.

Anlatma zamanı için özellikle merkezi kişinin hatırladığı olayların anlatıldığı zamanların cümlelerini verebiliriz.

“Sonra Ayşa’nın aklına şişman Ahmet’in karısı öldükten sonra aldığı Rakila adlı beyaz tenli, taze gelinin tekrar tekrar kaçarak sonunda Ahmet’ten kurtulduğu aklına geldi.” “Ayşa gözyaşıyla ıslanan yastığını kucaklayıp karanlık gecede dar döşekte sağa sola dönerek, Koşkarbay’ın gelini acıklı olayını düşündü.” “Ükijan Hanım kızken evlendirildiğinde, erkek gibi giyinerek erkek atına binip kaçmış, böyle gece gündüz yol yürüyüp Köken’e yalnız gelmiş demez miydi?” “Kantbala’nın bu konuşmalarının resimleri Ayşa’nın gözünün önüne sıralandı, aklına köyün önündeki Esen Nehri’nin kıyısında bulunan büyük mızrak gibi duran üç sivri mezar geldi” (Kekişulı vd. 2005: 223).

Bu cümleler ise önceden yaşanmış bir olayın, olay örgüsü içerisinde anlatıldığı cümlelerdir.

II.2.5. Mekân

Mekân eserdeki kişilerin hareketlerine ayrılan sahnedir. Mekân kavramı için kişiler üzerindeki etkilerine bakılır. Olayların sunum ve gelişiminde ne kadar etkili olduğu incelenir. Somut mekân gündelik yaşam içerisinde olduğu gibi yaşamın sürdürüldüğü mekândır. Soyut mekân hayali, gerçek dışı mekânlardır. Mekân tasviri ise öznel veya nesnel olabilmektedir ve yüklenen anlama bakılmalıdır (Çetin, 2013: 133-137).

Somut mekân olarak şu cümle örnek gösterilebilir:

“Köy Karaözek’in Esen Nehri’ne dökülen uçsuz bucaksız bir yerinde. Burası Akmola şehrine üç yüz dört yüz kilometre bir uzaklıkta. Nildi fabrikasına ise altmış yetmiş kilometre uzaklıkta” (Kekişulı vd. 2005: 205).

Bu cümlede görüldüğü üzere köyün nerede olduğunu hangi şehre ne kadar uzaklıkta olduğu anlatılmaktadır. Somut bir mekânı bize sunmaktadır. Bu mekân olayların başladığı köydür.

Mekân tasviri eser içinde pek çok yerde yapılmıştır. Yine örnek olarak gösterebileceğimiz şu cümle vardır:

“Uçsuz bucaksız bölgenin çevresi tepe, sıradağ. Köyün ön tarafında çukurlu geniş Esen Irmağı bulunuyor. Esen’in boyundaki bir tepenin üstündeki büyük mızrak gibi dik üç mezar aynı yere yapılmış üç caminin üç büyük minaresi gibi gözükiyordu. Bu tepenin üzerine yan yana yapılan üç dik mezar güneş sıcağında serapla yükselerek bulanıp, gökyüzü denizinde süzülerek görünüyordu” (Kekişulı vd. 2005: 205).

Bu cümlede de mekânı tasvir ederken orada yaşayan insanlar için önem arz eden hususlara dikkat çekmektedir. Mızrak gibi üç büyük mezar olay akışı içerisinde de yer almaktadır.

“İki tarafındaki iki küçük boz ev, iki büyük çocuğunundu. Diğer iki yamalı boz ev dedünürlerinin evi. Evlerden birisi büyük oğlunun kayınının evi, diğeri beraber kaldığı küçük gelinin ailesinin evi. Kadir’in büyük oğlu Sonbay’ın evinin dışarısında iki yüz adım uzağında, büyüklüğü köy ahırına kadar

tek düze olan evin yanındaki melez ağaçların kenarında halka şeklinde dört beş kişi oturuyordu” (Kekişulı vd. 2005: 207).

Bu cümlede yine tasvir edilen bir mekân var. Bu mekânda olay örgüsü içerisinde yer alan, Ayşa’nın götürülmeden önceki olayların yaşandığı evler.

Eser içerisinde hayali gerçek dışı bir mekân anlatılmamaktadır. Mekânlar ya tasvir edilmiş ya da somut olarak verilmiştir.

II.3. İçerik Özellikleri

II.3.1. Ana Fikir ve Yardımcı Fikir

Eserin ana fikri genç yaştaki kızların mal mülk karşılığında, istemediği birileri ile zorla evlendirilmelerinin yanlış olduğudur. Bu olayın kadınların hayatı boyunca mutsuz ettiğini ve toplumu etkilediğidir. Yardımcı fikirler olarak buna karşı çıkan birilerinin olması ve kızları kurtarmak için mücadele edilmesi gerektirir. Diğer yardımcı fikir ise bunun olası bir durum haline geldiği toplum içerisinde kabul görmesinin bu olayları daha da artırdığıdır. Bir diğer yardımcı fikir bu olayların geçmişten beri süre geldiği ve birçok kızın başına benzer olayların geldiğidir. Başka bir yardımcı fikir ise bu işe aracılık eden insanların daima olduğu ve o varlıklı kişilerin referansı ile bu işlerin gerçekleştiği, bu nedenle aracılık eden kişilerinde bu konuda yanlış yaptığıdır.

II.3.2. Üzerinde Durulan Problemler

Bir sonraki bölümde problemler üzerinde detaylı bir şekilde duracağımız için bu bölümde kısaca bahsedeceğiz. Üzerinde durulan temel problem eserin konusu olan genç kızların para karşılığında yaşça büyük adamlarla evlendirilmesidir. Başka bir problem bu olayın toplum içerisinde olağan bir hal almış olması, bu duruma üzülenler olsa da bu durumun olağan seyrinde devam etmesidir. Yine başka bir problem Kazak kültürünün içerisinde bu durumun yerleşmiş olmasıdır.

II.4. Anlatım

Bu bölümde eserin dil özellikleri ve üslup özelliklerine farklı başlıklar altında incelenmiştir.

II.4.1. Dil Özellikleri

Bir eserde dil hiç şüphesiz çok önemlidir. Hikâye ve romanda yazarın kullandığı dili kendisinin yoğurup yeni bir hal aldırabilmesi gerekmektedir. Yazar dile yeniden hayat vermeli onu zenginleştirerek adeta yeniden hayat vermelidir. Yazarın şahsi tasarrufları neticesinde oluşan dildir (Çetin, 2013: 257).

Eseri millî kimlik açısından inceleyeceğimiz için dil üzerinde çok fazla durulmamıştır. Muhteva açısından kısa bilgiler verilmiştir. Eser Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılması münasebeti ile çeviri metinde dil özelliklerinin tamamı korunamamıştır. Eser imla kuralları itibarı ile Türkiye Türkçesi imla kurallarından farklılıklar göstermektedir. Eserin yazıldığı dönem itibarı ile ağızlarda kullanılan kelimelere de yer verilmiştir. Eserde, yine yazıldığı dönem itibarı ile kısmen ağır bir dil kullanılmıştır. Eser Kazak Türkçesi yazı dilinin çokta eski olmadığı tarihler olması münasebeti ile mahalli dildeki kelimeler hâla mevcuttur. Türkiye Türkçesine aktarımı esnasında, mevcut sözlüklerde karşılığını bulamadığımız kelimeler çıkmıştır. Bu kelimeler bugün sık kullanılmasa da eser içerisinde yer verilmiş olması döneminde kullanılan kelimeler olduğunu göstermektedir. Cümlelerin kurulumlarında ise çokça zarf fiil ekleri kullanılmış ve cümleler Zarf fiil ekleri ile birleştirilmiştir uzun cümlelerdir. Eserde İki kelimelere, atasözlerine ve deyimlere de yer verilmiştir.

Eser içerisinde yer verilen deyimler ve atasözleri şu şekilde belirlenmiştir:

“Kediye oyun, fareye ölüm.”

“Ayşaya öylesine sıcak suya iki elini bandırarak oturur.”

“Eve barka karışıp alışırsın.”

“Birimiz Urum’a birimiz Kırım’a gideceğiz.”

“Otursam suç kalsam suç oldu.”

“Başında kamçı oynatsın.”

“Korkana çift görünür.”

“Fakirin hanımı ölse kafası aylak gezer, zenginin hanımı ölse yorganı yenilenir.”

“Kimine kız gerek, kimine kırmız gerek. Kimine gülme gerek, kimine at gerek. Kimine akranlarının gönlü gerek.”

Eser içerisinde kullanılan ikilemeler ise şu şekilde belirlenmiştir: *“hüngür hüngür, boncuk boncuk, buruşa buruşa, sıkı sıkı, fısır fısır, ışıl ışıl, aylak aylak, dır dır, sıra sıra, güp güp”*.

II.4.2. Üslup Özellikleri

Üslup, dili kendine uygun bir şekilde kullanış, konu, duygu ve düşünceleri ifade ediş şeklidir. Bir yazarın özgün söyleyiş tarzı onun üslubunu gösterir. Yazarların üslubu o kişilerin dünya görüşünü, hayata bakışını yansıtır. Üslup “yazar eseri nasıl anlatıyor?” sorusuna verilen cevaptır (Çetin, 2013: 271).

Farklı üslup örnekleri vardır. Nesnel tasvir üslubu varlıkların, canlıların görünüşlerini, renklerini şekillerini, tavırlarını, yani tüm özelliklerini ayrıntılı bir şekilde belirtir. Görülenler değiştirilmeden olduğu gibi anlatılır. Bu nedenle nesnel tasvir üslubu olarak adlandırılır. Herkes nasıl görünüyorsa yazar tarafından o şekilde anlatılır. Yansız ve nesnel bir tutum ile olaylar ele alınır. Bu nedenle genellikle kişiler kendi aralarında konuşturularak anlatılır. Bu üslup genellikle realist yazarların üslubudur(Çetin, 2013: 294-295).

Esere bakıldığında anlatılan olaylarda kişiler varlıklar ve diğer canlılar en ince ayrıntısına kadar verilmiştir. Bunun yanında tartışmalar ve yorumlar kişiler üzerinden diyalog halinde işlenmiştir. Yazar esere kendi yorumunu katmadan olduğu gibi tasvir etmiştir. Tüm bunlar eserin nesnel tasvir üslubu ile işlendiği göstermektedir.

“Yağmurda üstü su olmuş bir yere sığınıp, korunan hayvanlar; atlar, koyunlar, inekler, develer şimdi uçsuz bucaksız bozkırın ortasında yerleşen, dört beş köyün arkasındaki engin kalın karagan çalılıklarında şenlenerek yayılıyorlar” (Kekişulı vd. 2005: 205).

Metin içerisinden alınan bu cümlede nesnel tasvir üslubunun bir örneği görülmektedir. Olaylar olduğu gibi en ince ayrıntısına kadar, nesnel bir tutum ile tasvir edilmiştir.

Dramatik üslup insanın kendisiyle, toplumla çatışması sonucu üzücü olayların işlenmesidir (Çetin, 2013: 276). Eserde de Ayşe'nin gelin edilmesi sırasında abisinin oraya gelerek onun haline üzülməsi neticesinde yazar şunları söyler:

“Onu çocuğu gibi gören zengin akrabalarının kendi çocukları halkın saygın şımarığı gibi dolaşır. Zengin akrabanın kendi çocukları sadece beyaz kürk gibi, boyalı, beyaz evlerde, kırmızı halı, kadife minderlerin üstünde beş kuruş emek etmeden kazı karta, semiz kuzu etlerini çiğneyip, karıştırılmış sarı kızırmızı gece gündüz içip, sadece boş yatarlar. Akıllarına geleni yaparlar.

Bu ise yassı yüzlü, geniş omuzlu kara yiğit rahat görmeden yaz kış onların atlarına bakardı... Onlardan bunun neyi eksikti? Hepsinin ataları aynı değil miydi? Bu yalan malın zenginliği değil mi? Yalan malın yoksulluğunu çekmemiş olsa, göldeki kuğu kuşunun yavrusu gibi parlayan, Ayşe gibi güzeli kadını ölen, keçe sakallı, kararmış herife istemsiz verir miydi?” (Kekişulı vd. 2005: 219-220)

Hem toplumsal hem de kişisel bir sorun olan adaletsizlik dramatik bir üslup ile işlenmektedir.

Bilinç akımı üslubu eserde olayların aktarımı zaman ve mekâna bağlı kalınmadan farklı zamanlara ve olaylara yer verilmesidir. Çağrışımlar hatırlamalara yer verilir (Çetin, 2013: 275). Eser içerisinde Ayşe'nin gelin götürüleceği gece hatırladığı farklı olaylara yer verilmiştir. Bu da bilinç akımı üslubunun bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ayşsa’nın aklına Kantbala’nın masal gibi konuşmaları geldi. Gözleri kısılarak, kızaran zavallı Kantbala başından geçen olayları başka kadınlara masal gibi anlatıyordu...”(Kekişulı vd. 2005: 222).

“Sonra Ayşsa’nın aklına şişman Ahmet’in karısı öldükten sonra aldığı Rakila adlı, beyaz tenli, taze gelinin tekrar tekrar kaçarak sonunda Ahmet’ten kurtulduğu aklına geldi” (Kekişulı vd. 2005: 223).

“Ayşsa gözyaşıyla ıslanan yastığını kucaklayıp, karanlık gecede dar döşekte sağa, sola dönüp Koşkarbay’ın gelininin acıklı olayını düşündü” (Kekişulı vd. 2005: 226).

Görüldüğü üzere eser içerişinde farklı üsluplara zaman zaman yer verilmiştir. Olayların seyrine göre farklı üsluplar ile ele alan yazar nesnel tasvir üslubu, dramatik üslup, bilinç akımı üslubu gibi üsluplar kullanmıştır.

III. BÖLÜM

III. AYŞA ROMANINDA KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

Tezin bu bölümde eserden hareketle Kazak millî kimliği incelenmiştir. Eser SSCB'nin Kazak topraklarına hâkim olduğu yıllarda yazılmıştır. Fakat romandaki olaylar 1916 yılında anlatılmaktadır. Eser SSCB döneminde yazıldığı için, Sovyet Dönemi Kazak millî kimliği başlığı ile incelenmiştir. Yani eser sosyalist realizm akımının etkili olduğu bir dönemde yazılmıştır. Sosyalist realizm, Sovyet Dönemi Kazak edebiyatı ve eserde anlatılan millî kimlik unsurlarını bir arada ele alınacaktır. Kazak millî kimliğine bu eserde ne kadar yer verilmiş, neler eleştirilmiş, neler desteklenmiş gibi soruların cevabını aranmıştır. Eser incelemesine başlamadan evvel millî kimlik kavramını tekrar ele almakta fayda vardır.

Millî kimlik kavramının oluşmasında yukarda da bahsettiğimiz üzere üç temel unsur vardır. Siyasî varlık, ülke/toprak, ortak kültürel değerler (Smith, 1994: 24-27). Millet kavramına dair bir diğer tanım ise bir vatan toprağı üzerinde ortak tarihi, kültürü, ekonomiyi, yasal hakları paylaşan halk olarak karşımıza çıkıyor. Buna göre müşterek olan unsurların ortak isim, ortak geçmişe ait efsaneler, tarihi hatıralar, kültürel özellikler, vatan, sosyal birliktelik olması gerekmektedir (Söylemez, 2019: 243-244). Milleti oluşturan hassasiyetler millî kimliği oluşturan unsurlardır. Eseri incelerken biz de bu hususiyetleri ele alarak inceleyeceğiz.

III.1. Kazak Millî Kimliğinin Unsurları

III.1.1. Kültürel Kimlik Öğeleri

Kültürel kimlik oluşumunda temel unsur hiç şüphesiz kültürdür. Ortak bir coğrafyada, ortak idealler etrafında toplanmış, ortak geçmişe ve müşterek ülkeye sahip olan toplulukların oluşturduğu kültürdür. Aslında milletlere özgü olması nedeni ile millî kimlik de denilebilir. Bir toplumun kültürel kimliği yeme içmesi, giyim kuşamı, konuştuğu dili, davranışı, düşüncesidir. Toplumu diğerlerinden farklı kılan millî karakterlerdir (Kınacı, 2013: 83). Eserdeki kültürel öğeler sırasıyla ele alınmıştır.

III.1.1.1. Avlanma Kültürü

Kazaklar konar-göçer bir yaşam sürdükleri için av her daim hayatlarında olmuştur. Avlanırken çeşitli yırtıcı kuşlar da kullanırlar (Erqalieva, vd. 2000: 185).

Romanın başlangıcında da avlanan insanlardan bahseder. Konar-göçer bir hayat süren Kazaklar geçimlerini daha çok hayvancılık ve avcılıkla sağlamışlardır. Bu neden avcılık kültürü Kazakların yaşamında önemli bir yer tutar. Eserde avcılık kültürüne de şu şekilde yer verilmiştir:

“O sırada hayvanların yanında av avlayanlar ve onlara köyden kuş gibi uçup yetişen beyaz tazi ile sarı atlı da hep beraber kırı aşarak kayboldular”
(Kekişulı vd. 2005: 207)

III.1.1.2. Kıyafet Kültürü

Kültürün önemli bir parçası da giyim kuşamdır. Kazak kültüründe erkeklerin ve kadınların kendilerine özgü kıyafetleri vardır. Bu kıyafetler yaş aralığı, evli veya bekâr olmalarına göre farklılıklar göstermiştir.

III.1.1.2.1. Kadın Kıyafetleri

Kazak kadınları yazın “beldeşme” adı da verilen uzun etekler giyerlerdi, Saçlarını çeşitli şekiller verdikleri başörtüleri ile kapatırlardı. Açık olanlar inanç gereği saçlarına şingırdayan toka veya sarkaç takarak kötü ruhlardan korunduklarına inanırlardı. Kazak kadınları dışarda yelek, ceket, cübbe ve aba tarzında kıyafetler giyerlerdi. Bu kıyafetlerin kadınlara özgü olduğu ayırt edilebilirdi. Kızlar evlenmeden börk giyerler, evli olanlar ise farklı renklerde örtünürlerdi. Kemer olarak ise farklı desenli, gümüş tokalı, madeni rozetlerin olduğu kumaş ya da deri kemerler takarlardı(Türkoğlu, 2019: 61-100).

Bu bilgileri teyit edecek unsurların tamamı eserde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Kızlar ve gelinlerin rüzgârdan havalanan etekleri yerleri silerek hışırdayıp duruyor. Bazı kızların uzun saçlarına taktıkları tokaları ısıldayarak şingırdayıyor. Bazılarının ise takkelerinin tüyleri sallanıp dalgalanıyor. Yeni gelinlerin yeşil, kırmızı, ala yelekleri genç kadınların beyaz başörtüleri, kırmızı, yeşil, mavi, siyah, boz, ala cepken, kalın yelek, işlemeli kaftanları ilkbaharda çeşitli lale gül püsküllerinin renkleri gibi alaca bir renkte, uzaktan dikkat çekerek köyden öteye uzaklaşıp gidiyordu” (Kekişulı vd. 2005: 207).

Ayşa'nın üzerindeki kaftan ise şöyle anlatılmıştır:

“Ayşa siyah saten kaftanın sırtına geçirip kızların ve gelinlerin ortasına geliyordu” (Kekişulı vd. 2005: 209).

Kemer takıldığını ise şu cümlede görmekteyiz:

“Ayşa hemen ayağa kalkıp, ters ters bakarak elbisesinin ucunu içine sokup çapanını giyerek asılı duran bez kemerini alarak beline kuşanıp, döşeğin yanında asılı duran toblığı saplı kamçıyı alıp evde oturanlara baktı” (Kekişulı vd. 2005: 232).

Yerleri silen eteklerden bahsedildiği için etek boylarının uzun olduğunu görmekteyiz. Olayların ağustos ayında geçtiği eserin başında vurgulanmıştır, eteklerin de yazın giyildiğini anlıyoruz. Kazak kültüründe var olan bu etekler tasvir edilerek eserde anlatılmıştır. Uzun saçları olduğunu ve saçlarına toka taktıklarını söylenmiş.

Bazıları başına takke geçirmiş. Gelin olanların ise beyaz başörtü taktığını söylemektedir. Farklı renklerde cepken ve yelekler giydiklerini, işlemeli kaftanları olduğunu söylemektedir. Bunların tümüne baktığımız Kazak kültürüne ait olan kıyafetler tasvir edilmiştir.

Kazak erkekleri başlarına farklı şekillerde ve farklı isimlerde şapkalar takmışlardır. Bunlar yazlık kışlık olarak da değişmektedir. Yazlık ve kışlık olarak farklı “takiyalar” ve yaza özel ince keçeden dikilen kalpaklar takmışlardır. Üzerlerinde ise şepken denen yelek, şalbar denen pantolon ve uzun çizmeleri olmuştur (Türkoğlu, 2019: 108-109).

III.1.1.2.2. Erkek Kıyafetleri

Eserde kalpak takan, sıradan birisi şöyle anlatılıyor:

“Özellikle o beş kişinin içindeki büyük beyaz deri kalpaklı, gür, yamuk, siyah sakallı, esmer Kazak kızlar ve gelinlerin arasından birini arar gibi, medet uman gözlerini dikerek bakakaldı” (Kekişulı vd. 2005: 208).

Eserde Kazakların beyaz deriden yapılan bir kalpak giydiklerini görmekteyiz. Aşağıdaki cümlede yiğidin birisinin başında olan kuzu derisinden yapılmış, ipekle dokunmuş bir şapkadan bahsedilmektedir.

“Dört yigitten birisi ipek kumaşla dokunmuş beyaz kuzu derisinden yapılmış şapkasını gözüne kadar indirip nasvay doldurmuş dudaklarını şişirip tükürerek elindeki küçük dombirasını şingırdatıp çalarak geliyordu” (Kekişulı vd. 2005: 211).

Şu cümlede de cepken, çizme ve şapka tasvir edilmektedir:

“Sırayla eve girip, şarkı dinleyerek toplanan kederlenip duranların içinden bir kısa bıyıklı, yassı yüzlü, kara yiğit girdi. Elinde kamçısı, ayağında eski, geniş takma çizme, üstünde beli bağlı kahverengi cepken. Başında kahverengi kuzu derisinden şapkası var” (Kekişulı vd. 2005: 218).

Yine bir Kazak erkeğinin giyimi şu cümle ile anlatılmıştır:

“Ayağında büyük eski çizme, üstünde eski kara cepkenin üstüne deve yünlü yelek giymişti. Belini hafif bağlamış. Başın biraz eski küçücük beyaz kuzu derisinden yapılmış kalpak, elinde uzun, kalın beyaz saplı kamçı, karnının sol tarafında uzayan kayış, kalın topuzu var” (Kekişulı vd. 2005: 234).

III.1.1.2. El Sanatları

Kültürel öğelerden birisi de el sanatıdır. El sanatı kazaklar içerisinde çok eskiden beri var olan bir sanattır. Altın, gümüş ve kıymetli eşyalardan süsleme yapmışlardır. Kadınlar için takılar işlemeler, erkekler için silahlık, er takımları yapılmıştır (Erqalieva, vd. 2000: 167).

Aşağıdaki cümleden Kazaklarda yaygın olan işleme sanatının mendillere varana kadar pek çok kıyafet ve eşyada olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

“Elini yüzünü önce yıkayıp bitirenler, kenarları çeşitli ipekle süslenen mendilleriyle ellerini yüzlerini sildiler” (Kekişulı vd. 2005: 208).

III.1.1.3. Düğün Adetleri

Kültürel öğeler içerisinde kız isteme, gelin etme gibi adetlerin de farklı bir yeri vardır. Kazaklarda kız istemenin ve düğün yapmanın pek çok ritüeli olmuştur. Bunlar sırasıyla öncelikle kız için elçi gönderilir, söz kesilir. Daha sonra dünür olunur, daha sonra gelin ziyaretine gelinir. Kız almak için kız tarafına masraflarını karşılayacağı başlık parası verilir. Değerli eşya, büyük baş hayvan veya belli miktarda para verilir. Daha sonra kızı vermek için bir toy düzenlenir. Sonrasında gelin getirilir ve bu toy içerisinde de belli başlı kültürel öğeler vardır (Erqalieva, vd. 2000: 127-136).

Eserde ise toy ile ilgili şu cümleler geçmektedir:

“Kız istemede Kazakların genel âdetinde olduğu gibi olmayacak. Dünürler başlık vermeden, nişan yapmadan hemen götürüp, peşinden gelen kişilere anlaşılan başlık parasını verip gönderecek” (Kekişulı vd. 2005: 210).

“Boranbay’ın Şakir’i evli çocuklu olmayan genç yiğit olsa, Karakesek halkı zengin insanların kızını isteyip, belli başlı gelenekleri yaparak yuva kurardı. Çeyiz de yapar, düğününü de yaptırırdı” (Kekişulı vd. 2005: 210).

Burada yukarıda da bahsettiğimiz gibi Kazakların genel düğün adetlerinden bahsediyor fakat damat genç olmadığı için bunun yapılmayacağını söylüyor. Burada verilen başlık ise Kazak adetlerindeki kız tarafının masrafları için verilen başlık değil, doğrudan mal karşılığında almaktır denilebilir.

Şu cümlede ise yine toy geleneğini, gelin çıkmadan evvel dua alıp vedalaşma kültürünün olduğunu görmekteyiz.

“Ayşa’nın kendi atı da çoktan eyerlendi hazırdır... Şimdi milleti bekletmesin, çocukluk etmesin, şuradaki köyleri dolaşp, büyüklerin dualarını alıp çıksın! Dedi yine. Ayşa yine kıpırdamadı” (Kekişulı vd. 2005: 230).

Geçmişten beri şaman dansları, oyun türü danslar, millî dansları vardır. Kazakların toylarda müzik eşliğinde oynadıkları bu dansların birçoğu günümüzde de oynanmaktadır. Fakat günümüze ulaşmayan geçmişte olan danslar da var (Erqalieva, vd.2000: 29) .

Eserde ise kız ve erkeklerin oynadığı ortak bir dans türü anlatılmaktadır. Bu oyundan şöyle bahsedilmiştir:

“Yalnız han” oynayan kızlar, gelinler ve yiğitler evden çıkıp gitmekte olan Sadırbek’e ve Ayşa’ya bakıp Ayşa’nın zor durumda, kritik dönemin uçurumunda bulunduğunu artık açık bir şekilde anlamış gibi istemsizce hüüzlenerek oyun oynamayı bıraktılar” (Kekişulı vd. 2005: 214).

III.1.1.4. Müzik

Müzik insan yaşamında uzun yıllardan beri vardır. Tarihi süreç içerisinde her milletin kendine özgü müzik türü, müzik aletleri olmuştur. Bu müzik türleri ve aletleri de kültürün bir parçası olarak kabul görür. Kazakların farklı millî müzik aletleri vardır. Dombıra, kobuz, sıbızgı, üvüldek, sazgen, jelkabız, dabıl, davulpaz, dangıra,

şındavul, şırtıldavuk, sapkan, dudıga, jelbuazar gibi adları olan pek çok millî çalgıları vardır (Erqalieva, vd. 2000: 14).

Eser içerisinde, yukarıda adı geçen millî müzik aletlerinden birisi olan dombıranın çalındığını görmekteyiz. Kazaklar günümüzde de bu müzik aletini sıkça kullanmaktalar.

“Dombıraısnın ayarını yapıp akordunu oturtmakta olan Ahmet isimli ipekle dokunmuş kuzu derisinden şapkası olan yiğit dombırasını dünürün önüne attı” (Kekişulı vd. 2005: 212).

III.1.1.5. Yaylak Ve Kışlak Kültürü

Eserin farklı yerlerinden alınan, aşağıdaki iki cümlede ise göçebe kültürden vazgeçilmediğini, yayla ve kışlak kültürlerinin yaşadığını görmekteyiz.

“Yaz mevsimi çoğu halk yaylaya gittiğinde Kadırbek Kosşıkı tarafından Esen’in kenarında doğru geliyorken yatay kara akarsu tarafından pus ile bulanıklaşarak ve bozkırın kalın kumral otu ile kıyafetinin rengi karışmış, görünür görünmez olan yalnız bir adam geliyormuş” (Kekişulı vd. 2005: 224).

“Uğuldayan dağ taş, vızıldayan çalılar ile beraber kar basan kışlaktaki alçak evlerin ocaklarının boyları da, kırık, çıkık yamalı pencereleri de ses katıp, durmadan uğulduyordu” (Kekişulı vd. 2005: 227).

III.1.1.6. Yemek Kültürü

Yemek kültürü de başlı başına bir kültür ögesidir. Yiyecekler içecekler zamanla millete has özellikler kazanırlar. Kazakların da pek çok milli yiyecek ve içecekleri vardır. Kazak halkının millî içeceği olan, sofralarından eksik olmayan, kısrak sütünden yapılan, kımız kültürün de önemli bir parçasıdır (Erqalieva. vd. 2000: 40).

Kazak sofralarını süsleyen kımız içeceğine eserde şu şekilde yer verilmiştir:

“Beş köyün Kazakları birbirlerinin köylerine karışıp, kımız olan evlerden kımız içtiler” (Kekişulı vd. 2005: 228).

III.1.1.7. Mimari Yapı

Yine kendi halkına özgü bir şekil kazanmış, kültürün bir parçası olan öğelerden birisi de mimari yapılardır. Eser içerisinde mimari farklı yapılara ait tasvirler yapılmasa da evler tasvir edilmiştir. Eserin farklı yerlerinden alınan aşğıdaki cümlelerden yola çıkarak, evlerin bahçesinin olduğu, evde kazılarak yapılan ocağın bulunduğu ve kapı girişi diyebileceğimiz eşiklerin olduğu bir ev şekilleri vardır diyebiliriz.

“Batı taraftaki köyün güney tarafında bulunan, küçücük bir evin yere kazılarak yapılan ocağının başında yatan zayıf, alaca boyunlu bir köpek vardı” (Kekişulı vd. 2005: 206).

“Diğer iki yamalı boz ev de iki dünürünün eviydi” (Kekişulı vd. 2005: 207).

“Deminki Kadir’in büyük oğlu Sonbay’ın evinin bahçesinde arkadaşları ile beraber oturan dört beş kişi işte onlar Boranbay’ın çocuğu” (Kekişulı vd. 2005: 207).

“O sırada eve küçük bir çocuk yavaşça girip eşikte durdu” (Kekişulı vd. 2005: 246).

III.1.1.8. Misafir Kültürü

Misafir kültrü özellikle Türkler’in kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Türk’ün yaşadığı her coğrafyada misafire değer verilmiş, misafir en güzel şekilde ağırılanmaya çalışılmıştır. Kazaklar da geçmişten beri misafir ağırılanmayı da misafir olmayı da sevmişlerdir. Öyle ki misafiri olmayan ev için kapısı açılmaz hane tabiri kullanılmıştır. Kazak geleneklerinde dört çeşit misafir vardır. Aniden çıkıp gelen Tanrı misafiri, onun için bir hayvan kesilecek özel misafir, akraba ziyaretine uzaktan

gelen saygın misafir ve yemeğin kokusuna gelen, pek istenmeyen fakat geride çevrilmeyen obur misafirlerdir (Erqalieva, 2000: 53).

Eserde de misafir kültürü farklı bölümlerde aşağıdaki cümleler ile anlatılmıştır. Aşağıdaki diyalogta özel gelen bir misafir için bir hayvan kesildiği anlatılmaktadır. Yukarda bahsi geçen özel misafirin örneği eserde iu şekilde verilmiştir:

“Hanımı fısıldayarak:

–Bu insanlara ne hazırlayalım? Dedi.

Müsirali de fısıldayarak:

–Nerden bileyim, bir hayvan kesmek gerekir! Dedi.

Hanımı:

–Ne keselim, ikiz oğlağın birini kessek nasıl olur? Dedi.

Müsirali:

– Bilmem... Ayıp olmasın? Sonuçta Boranbay’ın oğluna kız getiriyorlar... Oğlak kesti denildiğini yarın Boranbay’ın oğlu duyarsa ayıp olur. Kuzunun birini kesin, dedi” (Kekişulı vd. 2005: 248).

Davetsizce gelen, çok dikkate alınmayan, ancak yinede buyur edilen obur misafir örneğine şu cümleler ile yer verilmiştir.

“ Eve eskimiş, kötü giyimli, orta boylu, buruşuk, seyrek kıvrıcık kara sakallı birisi girdi. Aşağı oturdu. Bağdaş kurmuş, kibirlenerek oturan, Şakir ile onun arkadaşları ile selamlaştı” (Kekişulı vd. 2005: 240).

Kazak kültürü içerisinde özellikle kıyafet kültürüne oldukça sık değinilmiştir. Bunun yanı sıra müzik aletinden, evlerden bahsedilmiştir. Düğün kültürüne çok fazla değinilmese de belli başlı adetlere yer verilmiştir. Millî kimliğin bir parçası olan kültürel öğeler eserde bu şekilde işlenmiştir. Sovyet dönemi yazılan bu eserde sosyalist realizm etkisi görülse de kültürel öğelerin işlenmesinden kaçınılmamıştır. Hatta kıyafet kültürü en ince detayına kadar işlenmiştir. Buradan da şu çıkarımda

bulunabiliriz ki her ne kadar belli başlı sorunlar ele alınmış olsa da eser Kazakların kültürel öğelerini tanıtmayı da amaçlamıştır.

III.1.2. İslami ve Diğer Dinî Öğeler

Kazakların İslam'ı kabulü Türk boylarının 10-11. yüzyıllarda İslam'ı kabul ettiği tarihlerdir. Müslüman olmalarındaki en büyük etkenlerden birisi Talas Savaşı'nın yaşanmasıdır. Fakat İslam'ın bu bölgede yayılması 17-19. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir. İlerleyen yıllarda ise Kazakistan İslam'ın önemli noktalarından birisi haline gelmiştir (Abdilbayeva, 2002: 46). Bunların yanı sıra Kazakların geçmişte inanılan Gök Tanrı inancından da vazgeçmiş değillerdi. Gök Tanrı inancı Türklerin en geçmiş dinî inançlarıdır. İslam'ın kabulü ile de bu inançlardan hemen vazgeçilemediğini, mitolojik unsurlara hâla inanıldığı görmektediriz. Yer, su, gök gibi olgulara kutsiyet atfedildiğini ruhların iyiliği ve kötülüğü üzerine inanışların olduğu görülür. Bunun yanında ay ve güneşe de bir ululuk atfedilir. Bu Hunlardan gelen bir kutsiyettir. Yer ve sulara da kutsiyet atfedilir. Bölgedeki her suyun kutsallığının, koruyucu gücünün olduğuna inanılır (Maukhara, 211: 109-113). İslami öğeler yanında diğer dinî inançların da tamamen kaybolmadığını görmektediriz.

III.1.2.1. İslami Öğeler

Kazakların bu dinî inanışlarına dair bazı öğelere de eseri içerisinde şu şekilde yer verilmiştir:”

“Eğer ki beni gerçekten Boranbay'ın oğluna satacaksa, işte, Tanrı'ya yemin olsun, bu batan güneşle batayım, Tanrı huzurunda elim yakalarında olacak! Ondan sonra ölene dek hiç birinin yüzünü görmeyeceğim” (Kekişulı vd. 2005: 213).

Tanrı'ya ve Tanrı huzurunda adaletle inanmak Müslümanlığın temel inançlarından birisidir. Bu cümlede Tanrı'ya yemin ediyor ve Tanrı huzurunda adaletin sağlanacağına inanıyor. Ahiret inancının var olduğu burada görülmektedir.

Aşağıdaki cümlede ise kader inancının var olduğu görülmektedir.

“Ben, o kendimizden bir kız neden almıyor demiştim, hayırlı olsun artık, Allah’ın yazdığı buymuş” (Kekişulı vd. 2005: 238).

Eser içersinde Allah kelimesi de Tanrı kelimesi de kullanılmıştır. Hay Allah! Aman Allah’ım! Gibi ünlemler de sıkça kullanılmaktadır.

III.1.2.2. Dini Yozlaşma Belirtileri

“Sonunda, şansı yaver gidip Ayşa’nın sağ salim döndüğü iyi oldu. Artık Tanrı gelse de, Ayşa’yı alamaz”(Kekişulı vd. 2005: 278).

Yukardaki cümlede ise diğerlerinden farklı olarak Tanrı’nın yardım edeceğine değil, artık Tanrı’yı bile hiçe saymaktadır. Bu cümleyi söyleyen Sapargali Ayşa’nın büyük abisidir. Bu kişi köyden ayrılmış Rus fabrikasında çalışan bir kişi. Onun yanında Rus fabrikasında çalışan bir başka kişi ise şu cümleyi kuruyor:

“Ayşa’yı şimdi Boranbay’ın oğlu değil, Tanrı’nın oğlu gelse de vermeyiz” (Kekişulı vd. 2005: 278).

Bu cümlede de Tanrı’nın yüceliğine inanılmadığını görmekteyiz. Oysa İslam dininde Tanrı her şeye gücü yetendir. Bu cümlelerden yapılabilecek başka bir çıkarım ise yine bu kişilerin Hristiyan olmala ihtimalleridir. Tanrının oğlu ifadesi Hristiyan Dini’nde yeri olan bir inancı karşılamaktadır.

III.1.2.3. Mitolojik Unsurlar

Mitolojik bir inanç olan Türkler içerisinde yaygın bir şekilde inanılan albastı eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Şeytan olduğunu bildim de içimden dua okuyup, sırtımla yaklaşmıştım o ateşte şeytan da kayboldu. Hay Allah, sonra yine de yürüyerek gidiyordum, yine bir yerde ateş parladı. Geldiğimde görsem ki yine ateş yakıp oturan o sarı saçlı albastı imiş” (Kekişulı vd. 2005: 223).

Aşağıdaki cümlede ise akşam karanlığında kaçmakta olan Ayşa, birçok sıkıntı yaşar. Güneş doğunca kurtulur ve abisinin yanına varır.

“Güneş yeryüzüne altın ışığını saçıp, dağlardan tepelerden aşır çıktığında, Ayşa güneşe alnını dayayıp, Nildi tepesine vardı” (Kekişulı vd. 2005: 274).

Burada güneş kutsal ve kurtarıcı olarak gösterilmektedir. Bu cümle sosyalist realizmin bir gereği olan geçmişi kötüleme yeniye övme ilkesinin de yine bir göstergesi olabilir. Burada verilen ileti güneşin kutsallığının yanında, Lenin ile birlikte bu toprakların aydınlandığıdır. Güneşin Nildi Fabrikasının bulunduğu Nildi tepesinden doğması, Lenin ve Sosyalizm’in bu toprakları aydınlattığı düşüncesinin bir aktarımı olabilir.

Bu cümlede de yine yukarıda bahsettiğimiz Ayşa’nın kaçıışı sırasında ayın karanlığı az da olsa aydınlatarak yardımcı olduğunu görmekteyiz.

“Sivrilip, incelerek, güzelleşen altın ayıcık doğup biraz yükseldiğinde gökyüzü ile yeryüzü azda olsa aydınlandı” (Kekişulı vd. 2005: 221).

Köyde yaşayan insanlar İslam’a inanıyorlar. Bunun yanında İslam’da yeri olmayan, eski Türk inancına ait inanışlar da İslam ile harmanlanarak yaşanıyor. Fakat Rus fabrikalarında çalışanların İslam’a inanmadığını, yozlaştığını görüyoruz. Buradan şu çıkarımda bulunulabiliriz, köyde yaşayanlar millî kimliğin bir parçası olan dinîne hâla bağlıyken Ruslar ile aynı ortamda bulunan, onların fabrikalarında çalışanlar kimliklerinin bu yönünü kaybetmiş yozlaşmaya başlamıştır.

III.1.3. Edebiyat

Edebiyat hiç şüphesiz bir milletin kimliğini ortaya koyan en önemli unsurlardan birisidir. Milli kimliğin aynası olan edebiyat toplumun geçmişten gelen değerlerini aktarmada önemli rol oynar.

Eser içerisinde sözlü gelenek ile süre gelen şiirlere, ağıtlara yer verilmiştir.

“Neden büyüdü kız zavallı salınarak?”

Dal çubuk gibi belini sıkarak. Ninni ey!

Annesinden iyisi doğmasaymış,

Hayatını sıkıntıyla, ağlamakla geçirdi. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

Kara suyun kenarında kaz gidiyor!

Yurdundan ayrılan kız gidiyor. Ninni ey!

Kara suya kan dökse akar gider. Ninni ey!

Yabancıya kız verse alır gider. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

Kim dinler kız zavallı ağlasa da?

Gözyaşını göl edip dökse de. Ninni ey!

Uçuruma düştükten sonra çıkması zor,

Yalvarıp Tanrı'dan sorsa da! Ninni ey!

Dur, dur gözüm, dur gözümün nuru,

Ağlama, gözümün nuru, ninni ey!

Bin inekle baş eden inatçı düve...

Hasret ile yüzümde oluştu buruşukluk. Ninni ey!

Mal verdim diye bir kötü olur sahip,

Kudretin işine var mı çare. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

Kuşu itaat etmez kimsenin bağına,

Kucak açıp gider yaylasına. Ninni ey!

Kızdan da zavallı var mıdır, vah Tanrım,

Babasının gider kovmasına. Ninni ey!

Dur, dur, gözümün nuru, dur, gözüm,

Ağlama, canım, ninni ey!

Olgunlaşmış beyaz yüz solsana!

Ağlaya ağlaya berrak göz sulansana! Ninni ey!

Mal yerine hor olup gitmektense,

Kız zavallı, ölerek teselli bulsana! Ninni ey!

Dur, dur, gözümün nuru, dur, gözüm,

Ağlama canım, ninni ey!” (Kekişulı vd. 2005: 217-218)

Eser içerisinde Ayşa'nın gelin gideceği gece arkadaşları tarafından şarkı şeklinde söylenen bu tür bir ağıt niteliğindedir. Sözlü edebiyat ürünü olan bu ağıdı kızlar sözlü geleneğe uygun olarak şarkı şeklinde okumaktadırlar.

“Olgunlaşmadan beyaz yüz solsana!

Berrak iki göz sulansana!

Bir kötüye hor olup gitmektense,

Ölerek kız zavallı teselli bulsana!

Neden büyüdü kız zavallı salınarak?

Dal çubuk gibi belini sıkarak.

Annesinden iyisi doğmasaymış,

Hayatı sıkıntıyla, ağlamakla geçirdi.

Kara suyun kenarında kaz gidiyor!

Yurdundan ayrılan kız gidiyor.

Kara suya kan dökse akar gider.

Yabancıya kız verse alır gider.

Kuğu itaat etmez kimsenin bağına,

Kucak açıp gider yaylasına.

Kızdan da zavallı var mıdır, vah Tanrım,

Babasının gider kovmasına.

Bin ineğe baş eden inatçı düve...

Hasret ile yüzümde oluştu buruşukluk.

Mal verdim diye bir kötü olur sahip,

Kudretin işine var mı çare.

Kim dinler kız zavallı ağlasa da?

Gözyaşını göl edip dökse de.

Uçuruma düştükten sonra çıkması zor,

Yalvarıp Tanrıdan sorsa da” (Kekişulı vd. 2005: 225-226).

Yine eser içerisinde geçen bu metinde dengi olmayan birisine, zorla verilen kız için söylenen bir ağıt.

“Gidersin kader gelince bir gün

Misali dünyanın rüzgâr gibi

Kimseye beyan etmez dünya çolak.

*Böyle zamanda bir konuşayım,
Akıyor gibi dağ ile taştan pınar gibi
Günümüz insanının “kötüsü” yok,
Danışman hepsi biliyor gibi.
Doğanlar bürünüp duraksıyor,
Uzağa eskisi gibi uçmayıp ırak.
Sıraya karga girip garklıyor,
Başına talih kuşu konmuş gibi,
Karakuş dört dönüp, uçuyor
O da kuş töresi olmuş gibi.
Üstünde karakuşun bozdoğan dolaşıyor
Güçlü olup kendi evinde kalmış gibi
Delice doğan dır dır ederek dolaşır bir tarafta,
Doğan derecesini almış gibi,
Ganimeti birbirinden soruyor,
Karnı karakuşun doymuş gibi.
Kızıl çaylak gölü dolaşıp uğraşıyor,
Katılıp kuş güzelliğine onmuş gibi.
Baykuş da dalkavukluk yapıyor,
Göllerden kuğu ile kaz inmiş gibi.
Martı papağan olup öteceğim diye
Bağ, çit, gül bahçede duruyor gibi.
Olgunlaşıp turna dahi çığlık atıyor.
Sesini bülbülün salmış gibi*

*Katıldı kuş güzelliğine kara karga
Topağına yetişemez uçmuş gibi.
Ödül alıp, mastek de taranıp dolaşıyor
Küheylan, asil at formundaymış gibi,
Yayıldı sisa, lanke saf yerine,
Atlas asil pahalı torgın gibi.
Tepecik her yerde dağlar da duruyor,
Altından düşman geçirmez kale gibi.
Birleşip bir araya gelip karartı olup geziyor,
Dağılıp kendi başına gezenler...”(Kekişulı vd. 2005: 244-245)*

Eser içerisinde geçen bu metin ise bir sohbet ortamında okuma yazması olan Konırbay adlı kişinin kitaplardan ezberlediği bir şiir. Bu şiir ise yazılı edebiyat ürünü bir şiirdir.

*“Hor oldu nadanlıktan bizim Kazak,
Medeni kavimlere olup alay,
Düşünmeden geniş çölde ne olacağını,
Sonunda nadanlıktan gördük azap.
Kazağım, neden saf oldun böyle,
Su girip boynuna göçüp – konmadan?
Koşuyorsun bir delikten diğer deliğe
Saklanıp komutan görünce büyük tavşan gibi!
Bu kadar, halkım, neden oldun korkak?
Gibi korkmuş uyuz buzağı.
Varlığını elindeki alıyor,*

Kardeş gibi birlikte büyüyen, hissesi ortak olan.

Er nerde böyle durumda akıl verecek?

Düşmana, can kurban diye karşı gelecek,

Halk için sinek kadar canını feda edecek,

Ah, keşke biri olsa söze usta!” (Kekişulı vd. 2005: 245).

Konırbay adlı kişinin okuduğu bu şiirde ise Kazaklardan ve çektiği sıkıntılardan bahsedilmektedir. Bu şiirde Kazakların siyasi durumuna vurgu yapılması ve eser içerisinde yer verilmesi milli benliğin korunduğunun bir göstergesidir.

III.1.4. Siyasî Topluluk

Siyasî topluluk millî kimliği oluşturan temel bileşenlerden bir tanesidir. Millî kimliğin açığa çıkması için zayıf ve noksan da olsa bir siyasî topluluğa ihtiyaç vardır. Siyasî topluluk denildiği zaman akla gelenler, halkın hak ve görevleri için ortak kurallar tabi olması ve ortak kurumlarının olmasıdır (Smith, 1994: 24). Kazaklarda bir boy adlandırması olan uruğ ve jüz kavramlarının önemli bir yeri vardır. 16. yüzyıl sonrası Kalmukların baskısı neticesinde başka yerlere sığınmak durumunda kalan Kazaklar askeri nedenler ile uruğlar halinde bir devlet sistemi kurdukları tahmin edilmektedir. Farklı bir görüş ise devlet otoritesinin güçlü olmayışı ve Kazakların bölgesel olarak korunmaları maksadı ile jüzlere ayrıldığı görüşüdür. Kazaklarda Ulu Jüz, Orta Jüz, Küçük Jüz olmak üzere üç jüz vardır. Üç jüz olmasının sebebi ise hayvancılıkla uğraşan Kazakların hayvancılık yapabilmesi için arazilerin paylaşılması amaçlanarak oluşturduğu görüşüdür (Düğen, 2019: 114). Çarlık yönetimi döneminde 1882 yılından sonra bolıs yönetimleri mevcuttu. Bu yerel yönetim biçimi tüm Türkistan coğrafyasında olduğu gibi Kazakistan’da da uygulanmıştır (Söylemez vd. 2018: 103). Türkistan’da 1868 yılına kadar nahiye niteliğindeki idari yönetimler sultanlara bırakılmıştır. 1868 yılından sonra bu görevler son bulmuş, yetkiler tamamen bölge valiliklerine bırakılmıştır (Heyit, 1975: 157). Yukarıda adı geçen bolıslar bölge halkı içerisinde belirlenen mahhali idareciler olmuştur. Bolıslar bu dönemde nahiyeleri yöneten kimelerdir. Rusların idareyi

tamamen ele alması ile birlikte, sadece 50 kişinin yönetiminden sorumlu olan aksakallara idari görev verilmiştir. Bu kimselerde yapılacak işlerde valilikten izin almak durumunda kalmışlardır (Heyit, 1975:158).

İdari yapı ilk haliyle ve değiştikten sonra da Ruslar tarafından idare edildiği açık bir şekilde görülmektedir. İdari yapı içerisinde halk içinden kimselere görevler verilsede bu görevler gerçek faaliyetlerin yürütülebileceği görevler olmamıştır.

Eserde siyasî varlık belli başlı güçlü kişilerin varlığı üzerinden anlatılmaktadır. Köyler kendi isimlerinden çok o köyde sözü geçen güçlü kimselerin köyü olarak anlatılmaktadır. Müsterek kurallar örf adet dediğimiz yazılı olmayan kurallardır. Eserde siyasî varlığa dair verilen pek fazla örnek olmamak ile beraber belli başlı çıkarımlarda bulunabileceğimiz cümleler vardır.

“Ertesi gün Kadir köyü hayli telaşlıydı” (Kekişulı vd. 2005: 228).

“Kadir’in köyü şaşırıldı kaldı” (Kekişulı vd. 2005: 231).

“ Bimende Bey’in babasının adı Sızdık idi, onun için köye Sızdık Köyü derler” (Kekişulı vd. 2005: 237).

“Musa’nın köyü korkarak “Hırsız! Hırsız! Hırsız!” diyerek, kardeşini götüren adamları ayağa kaldırdı” (Kekişulı vd. 2005: 250).

Eserde geçen bu cümleler köylerin önde gelen kişi adları ile anıldığını göstermektedir. Bu kişiler köy içerisinde en varlıklı olan kişiler. Kadir, Sızdık, Musa gibi adlar siyasî olarak çevresinde toplanılan güçlü kimselerin adlarıdır. Eserdeki bu isimlerin diğer kimselere baskıcı bir yaklaşım sergilemediği, pek karışmadığı ama siyasî bir güç olarak var olduğu söylenebilir. Kazaklarda jüz ve uruğlardan eserde bahsedilmese de kabileci bir halk olduğu görülmektedir. Jüz ya da uruğ şeklinde olmasa da insanların kişiler etrafında siyasî bir varlık oluşturduğu görülmektedir.

Bunun yanında eserde olayların geçtiği 1916 yılında aksakal denilen idari yöneticiler hâla var. Eserde adı geçen kimselerde aksakal denilen küçük idari yapılardan sorumlu Rus idaresinin yöneticileridir.

Sosyalist realizm etkisi ile ele alınan eser, çarlık dönemindeki kabileciliğe bir eleştiride bulunmuş denilebilir. Çünkü siyasî bir birliğin olmadığı, halkın iç içe

yaşamısına rağmen bir siyasî otorite boşluğunun olduğu vurgulanmaktadır. Kazaklar içerisinde siyasî yapının boylar üzerinden oluştuğunu bilmekteyiz. Boyların altında ise kabile sistemi ile her köyün kendi kabilesi etrafında birleşmesi merkezi otoritenin güçlü olmasında engel teşkil edebilir. Bunun yanında ayrımcılığa da yol açabilir.

III.1.5. Ülke, Vatan Bilinci

Toprak parçasının vatan, ülke olabilmesi için o toprakların yoğrulması gerekmektedir. Öyle ki o toprak ile o halk birbirine ait olmuş olmalıdır. Tarihi bir toprak olması yurt olması gerekmektedir. Ülke halkın müşterek toprağıdır (Smith, 1994: 25). Geniş bozkırlara sahip Kazak toprakları da ülke olmuş ve halkı ile yoğrulmuştur. Eserde ülke konusuna ayrıntılı bir şekilde değinilmemiştir. Fakat kısa da olsa geçen bazı cümlelerde değinilmiştir.

“Özellikle “sudan topraktan mahrum olan, dar zaman” cümlesi Akaş’ın yüreğini yıkmış gibi oldu. Çünkü onun Nura Nehri’nin kıyısındaki güzel toprağını rütbeli büyük insanlar zorla almışlardı. Onun köyünü komutan askeri güçle zorla göç ettirmişti. Akaş’ın babası sonra kırdaki Karakesek halkının olduğu yere, dayısının yanına taşınmıştı” (Kekişulı vd. 2005: 245).

Burada toprağı zorla alınan birisinden bahsedilmektedir. Toprağı zorla alan rütbeli, güçlü insanlar ise Çarlık yönetiminin güçlü insanlarıdır. Toprağı alınan birisinin canının yandığı söyleniyor çünkü orası o kimse ile yoğrulmuş o kişinin yurdu olmuştur. Çarlık askerleri tarafından buradaki insanlar rahatsız edilmektedir. Bu konu başka bir cümle ile şöyle ifade edilmekte:

“Öldürürse öldürsünler, bize zorbalık yapan belaları! Toprağımıza, suyumuz, hayvanlarımıza göz diktiler, halkın başında kamçı oynatsın diye uryadnikleri getirdiler! Dedi Şakir’in arkadaşı Akaş” (Kekişulı vd. 2005: 242).

Bu cümlede de yine toprakların zorla alındığı anlatılmaktadır. Vatan bilincine sahip, topraklarını kaybetmiş insanların huzursuzluğuna dikkat çekilmektedir.

Yazar tarafından burada da arlık yönetimine bir eleştiri var. Zorbalığın, haksızlığın, adaletsizliğin olduğu vurgulanmıştır. Kendi z yurtlarından rahat edemeyen bir halkın olduğu, halkın yönetimi istemediği vurgulanmıştır.

III.1.6. Dil ile İlgili Unsurlar

Giriş kısmında bahsettiğimiz gibi Kazaklar Türk dilinin bir lehçesi olan Kazak Türkçesi ile konuşmaktadırlar. Eser içerisinde de Kazak Türkçesine dair ne gibi unsurlar olduğunu inceleyenmiştir. Eserde dil hakkında herhangi bir konu işlenmemiştir. Fakat eserde geçen isimlerin tamamı Türk ve Müslüman isimleridir. Yukarıda verdiğimiz isimler içerisinde bulunan yabancı isimler ise Kazak olmayan Rus ve İngiliz ismidir. “*Esen Irmağı*”, “*Karagandı Dağ’ı*” gibi nehir ve dağ adları da Kazak adıdır. Buradan hareket ile millî kimliğin bir parçası olan dil korunmaktadır denilebilir.

Dil ile ilgili başka bir öğe ise Kazaklar içerisinden sıradan bir köylü olan Konırbay kişisinin Türkçe biliyor olması.

Türkçe okuma yazması olan sıradan bir köylü var. Cedit hareketinin sonucunda açılmış olan Usul-i Cedit okullarının açılmasıyla halk arasında okuma yazma öğrenenlerin sayısı artmıştır. Burada da buna örnek olarak bir şahsın Türkçe okuma yazmasının olduğundan şu şekilde bahsedilmiştir

“Oy, ocuk okutmak nerde, sadece Türkçe okuma yazmam vardı. Sonra elime gelen basma kitapları okuyup, içlerinde ezberleyeceğim sözler olursa ezberlerim. ocukluğımdan bu şiirlere, sözlere meraklıydım!” (Kekişulı vd. 2005: 245).

Yazar bu şahsın ocuk okutacak kadar bilgi sahibi olmadığını söylüyor. Bu kişi için Cedit okullarında eğitim almamış fakat cediti aydınların yanında bulunmuş ya da cedit yayın organlarının çıkardığı eserleri okumuş çıkarımlarında bulunabiliriz.

III.2. Eserin Sosyalist Realizm Açısından Değerlendirilmesi

Edebiyat ve ideoloji arasında kurulan dengeye sosyalist realizm denilmektedir. Bunun için edebiyat ve ideolojinin iç içe olması gerekmektedir. Totaliter bir rejim kendi ideolojisini daha geniş kitlelere yaymak için edebiyatı araç eder. Bütün totaliter rejimler için bu söylenebilir. Sovyetler Birliği'nin bunu yaparken diğerlerinden farkı, bir teori haline getirmesi ve sistematik bir hale getirmesidir. Sovyetler döneminde edebiyat bir beyin yıkama aracı haline getirilmiştir. Rejimin isteklerini faaliyete geçirmek için, halka yaymak için bir araç olarak kullanılmıştır. Edebiyat beş temel prensip üzere işlenmektedir. Bunlar; Komünist Partiye bağlılık, halkına bağlılık sınıfa bağlılık, parti amaçlarına bağlılık, kendi sınıfına karşı insan sever olma. Sosyalist realizmin etkileri devrim ile kendini gösterse de edebî temelleri klasik Rus edebiyatı zamanında atılmıştır (Tagıfade, 2006: 8-12).

Eser 1922-1935 yılları arasında yazılmıştır. Bu dönemler sosyalist realizmin uygulandığı yıllardır. Bunun için incelediğimiz eserde sosyalist realizm etkisinde yazılmış bir eserdir. Eserde bunun etkisi görülmektedir. Genel olarak bakıldığı zaman eserde kadın haklarına, sosyal adaletsizliğe ve Çar yönetimine ilişkin eleştirel bir bakış açısı vardır. Bu konuları ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

III.2.1. Kadın Haklarına Değnilmesi

Bir kadın üzerine yazılan eserin temel konusu aslında kadınlara verilmeyen değerlerdir. Genç yaşta zorla evlendirilen Ayşa adlı genç kız ile beraber toplum içerisinde yaşayan diğer kadınların da pek fazla değer görmediği işlenmiştir. Ayşa'dan önce de bu olayların bu şekilde olduğu farklı kadınların hikâyeleri üzerinden anlatılmıştır. Bu konulara sırası ile eser içerisinde şu şekilde işlenmiştir:

“Eğer ki beni gerçekten Boranbay'ın oğluna satacaksa, işte, Tanrı'ya yemin olsun, bu batan güneşle batayım, Tanrı huzurunda elim yakalarında olacak” (Kekişulı vd. 2005: 213).

Burada Ayş'a'nın hatırladığı başka bir olay Rakıla adlı genç kızın zorla verildiğı, sonrasında kaçtığı anlatılıyor. Mal karşılığında satılan, dengi olmayan biri ile zorla evlendirilen Rakıla'nın anlatıldığı cümlelerden birisi şu şekildedir:

“Sonra Ayş'a'nın aklına şişman Ahmet'in karısı öldükten sonra aldığı Rakıla adlı beyaz tenli taze gelinin tekrar tekrar kaçarak sonunda Ahmet'ten kurtulduğu aklına geldi” (Kekişulı vd. 2005: 223).

Bu cümlede toplum içerisinde çok eşliliğın olduğuna vurgu yapılıyor. Geçmişte bu olayların olduğu farklı isimlerdeki kızların hikâyeleri ile anlatılmaktadır.

“İki evinde iki hanımı var. İki evi yan yana, arası hatta çok yakın” (Kekişulı vd. 2005: 237).

Kantbala adlı bir kadının anlattığı bu olay da yine çok eşliliğe ve kadına değeri verilmediğine vurgu yapılmıştır.

“Beni önceki kocam kumalığa aldığımda çocuk için almıştı. Vardıktan sonra gecikmeden hamile kaldım. Fakat çocuk doğup ölüyordu. Çocuk yaşamayınca ilk eşi gün yüzü göstermez oldu. Onun için otursam suç kalsam suç oldu. Kocam ilk eşine ses çıkarmaz oldu” (Kekişulı vd. 2005: 222).

Bu cümlede ise dengi olmayan birisine verilen genç güzel bir kızın varlığı anlatılmakta:

“Koşkarbay'ın yamuk, dilsiz oğluna gencecik güzel kız nasıl eş olsun! Bahtsızlığın duçar olduğu acıklı halini göz önüne getirdi” (Kekişulı vd. 2005: 226).

Toplum içerisinde kadına değeri verilmediğı, erkeklerin kadınlara mal gibi sahip olabildiklerini bu şekilde işlemiştir. Toplumun aksayan yönlerini bu şekilde yansıtmıştır. Eserde yer verilen bu konular sosyalist realizm gerçeğı ile örtüşmektedir. İşlenen bu konuda kadınlara değeri verilmesi gerektiğı vurgulanıyor. Hikaye sonunda Ayş'a'nın yolda giderken kaçıp kurtulması ve bir Rus fabrikası olan Nildi fabrikasına sığınarak kurtulması da eserde verilen başka bir mesajdır. Burada çalışan abisi bilinçli bir Sovyet insanı profiline sahip. Ayş'a ise onun yanına kaçarak kurtuluyor. Buradaki mesaj bu gibi köhnemiş, kültür haline gelmiş olgulardan Sovyet ideolojisinin

kurtaracağıdır. Bu olaylardan kurtulmanın çözümü Sovyet insanı olmaktır mesajları verilmekte.

III.2.2. Sosyal Adaletsizliğe Yapılan Vurgu

Toplum içindeki aksaklıklardan birisi de sosyal adaletsizliktir. Eser içerisinde sosyal adaletsizlikle ilgili örnek olaylar işlenmiştir. Sosyal adaletsizlik, insanların eşitliği kavramları açısından eleştirel bir gözle bakarak, insanların Sovyet öncesi dönemde eşit şartlarda olmadığı vurgulanmıştır.

Burada ise amcasının yanında çalışan bir gencin, amcasının çocukları ile eşit şartlarda olmadığını onlar çalışmadıkları halde daha güzel yaşarken bu gencin durmadan çalıştığı, buna rağmen onlar kadar rahat yaşayamadığını anlatıyor.

“Zengin akrabalarının kendi çocukları sadece beyaz kürk gibi, boyalı, beyaz evlerde, kırmızı halı, kadife minderlerin üstünde beş kuruş emek etmeden kazı karta, semiz kuzu etlerini çiğneyip, karıştırılmış sarı kızı gece gündüz içip, sadece boş yatarlar. Akıllarına geleni yaparlar. Bu ise yassı yüzü, geniş omuzlu kara yiğit rahat görmeden yaz kış onların atlarına bakardı... Onlardan bunun neyi eksikti? Hepsinin ataları aynı değil miydi?” (Kekişulı vd. 2005: 219).

Bu cümlede ise Ayşe’nin zorla verilmesinin temelinde sosyal adaletsizliğin ve yoksulluğun olduğu vurgulanmaktadır.

“Bu yalan malın zenginliği değil mi? Yalan malın yoksulluğunu çekmemiş olsa, Ayşe gibi göldeki kuğu kuşunun yavrusu gibi parlayan güzeli, kadını ölen keçe sakallı, kararmış herife istemsiz verir miydi?” (Kekişulı vd. 2005: 220).

Bu cümlelerde yine toplum içerisinde ki sosyal adaletsizliklerden birisine vurgu yapılıyor. Burada Konırbay adlı bir kişiye eşi öldükten sonra neden evlenmediği sorusu üzerine böyle bir cevap veriyor. Yani malın yoksa evlenemezsin ama mal sahibi birisiysen kendi dengin olmayan genç ve güzel bir kızla kolaylıkla evlenebilirsin.

“Jumabike kiminle kıyaslıyorsun? Onlar benimle aynı mı? Şimdi kim olsa da değeri mal ile ölçülür değil mi? Malsız bana biri kızını veriri mi? Bende eş alacak mal var mı? Dedi.” “Fakirin hanımı ölse kafası aylak gezer, zenginin hanımı ölse yorganı yenilenir! Hepsi fani yoksulluk fani ktlığın sonucu!” (Kekişulı vd. 2005: 240).

Bu cümlede ise Rus fabrikası olan Nildi fabrikası buradaki halk için bir kurtuluş yolu olarak gösterilmektedir. Bir İngiliz’in de çalıştığı bu fabrikada herkes eşit, birlikte aynı işe gitmekeler ve birlikte yaşamaktadırlar.

“Eğer ki, şimdi sizler dile düşüp endişe edecek olursanız, bu fabrikaya gelip, bu işe girin! Bu ikisi bize nasıl olsa yardım eder, deyip Eduard ile Sergey’e baktı” (Kekişulı vd. 2005: 280).

Bu cümle, işçi sınıfını yüceltmek adına sosyalist realizm çerçevesinde verilen bir mesaj örneğidir diyebiliriz.

III.2.3. Çarlık Rusya Dönemine Bakış

Mevcut yönetimin güçlenmesi için hiç şüphesiz kendinden evvelki yönetim eleştirilmelidir. Sosyalist realizmin de Sovyet ideolojisini güçlendirmek maksadı ile bir araç olarak kullanıldığını yukarıda belirtmiştik.

Bu eserde de mevcut hükümete ve sisteme övgüler dizilmese de geçmişe yönelik daima bir eleştiri yapılmıştır. O dönemde Rus askerlerinin halka karşı tutumları şöyle anlatılmıştır:

“Kasabalardan Alman savaşına götürülen askerler dedi. “Şehirden dönerken, yol kenarında kasabalardan Alman savaşına götürülen askerlerle karşılaştım, o askerleri götürmekte olan komutan ve gardiyanlar beni dövüp, senin deveni kızığı mızağı ile zorla alıp götürdü”, dedi” (Kekişulı vd. 2005: 241).

Burada ise köylüler Ruslardan bıktıklarını öldürülse güzel bile olacağını söylüyorlar.

“Öldürürse öldürsünler, bize zorbalık yapan belaları! Toprağımıza, suyumuza, hayvanlarımıza göz diktiler, halkın başında kamçı oynatsın diye uryadnikleri getirdiler! Dedi Şakir’in arkadaşı Akaş” (Kekişulı vd. 2005: 242).

Aşğıdaki cümlede mujik denilen Rus köylülerin bu topraklar yerleşirliğıdi anlatılmaktadır. Kazak topraklarında yaşayan Rusların savaşa götürüldüğü onların da durumunun kötü olduğu belirtilmektedir. Rusların askere götürüldüğü, Kazakların mallarının zorla alındığı için Çarlık Rusya’sına bir eleştiri yapılmaktadır. Çarlık Rusya’nın yanında asıl eleştiri mevcut bölgesel yönetime yapılmıştır. Halkın içinden olan ve küçük idari yapıların yönetimini üstlenen kimselere eleştirilmektedir.

“Orası öyle tabi fakat buraya gelen bizim gibi çiftçi mujiklerde suçsuz yere ölüyorlar... Ölmeyipte ne yapsınlar bu Almanlar gökyüzünden uçarak bombayı üstünden atıyorlarmış. Sonra tekrar uçarak geri dönüyorlarmış... Şimdi bunlar ölmeyimde kim ölsün. Alman savaşa gökyüzünden uçarak geliyor, bu it ise mujukleri savaşa benim develerimle gönderiyor! Dedi Konırbay.” (Kekişulı vd. 2005: 242).

IV. BÖLÜM

IV. ESERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

IV.1. Akşamüzeri Köyün Dışında

1916 yılı, Temmuz'un sonu Ağustos'un başıydı. Yoğun bir şekilde yağmur yağdı ve sonra hava açıldı. Güneş Karagandı Dağ'ına eğildi. Gökyüzünde parçalanarak seyrekleşen bulutlar, uçsuz bucaksız denizin yakınında, ilkbaharda saçılan buz parçaları gibi havada süzüldü. Havada süzülen beyaz, alaca bulutların diğer tarafında ise gökyüzünün maviliği, denizin sonsuzluğu ve uçsuz bucaksız suyun mavi rengi gibiydi.

Yağmurda üstü su olmuş bir yere sığınıp, korunan hayvanlar; atlar, koyunlar, inekler, develer şimdi uçsuz bucaksız bozkırın ortasında yerleşen, dört beş köyün arkasındaki engin kalın karagan çalılıklarında şenlenerek yayılıyorlar.

Yağmur kesildikten sonra köyün insanları da neşelenmiş, çoğu dışarıda geziniyor.

Yağmurun arkasından vücudunu canlandırıp güçlendiren, kırım temiz havasından nefes alan, tüm canlılar dinç ve neşeli bir şekilde yaşamını sürdürüyorlardı.

Şimdi Ağustos ayının başı olsada sararan otlar, çalılar, çalıların yaprakları yağmur suyunu içerek yumuşayıp, renklenmiş gibi duruyorlar.

Sadece dikkatli insanın hissedebileceği hafifçe yumuşaklaşan serin rüzgâr, insan vücuduna nazik, ince ipek kumaş gibi değiyor.

Köy, Karaözek'in Esen Nehri'ne dökülen uçsuz bucaksız bir yerinde. Burası, Akmola Şehri'ne üç yüz, dört yüz kilometre uzaklıkta. Nildi fabrikasına ise altmış yetmiş kilometre uzaklıkta.

Uçsuz bucaksız bu bölgenin çevresi tepe ve sıradağ. Köyün ön tarafında derin ve geniş Esen Irmağı bulunuyor. Esen'in kenarında bir tepenin üzerinde büyük mızrak gibi dik, aynı yere yapılmış üç mezar, üç caminin üç büyük minaresi gibi gözüktüyordu. Bu tepenin üzerine yan yana yapılan üç dik mezar güneş sığağında serapla yükselerek bulanıklaşıp, gökyüzü denizinde süzülerek görünüyordu. Şimdi ise artık daha belirgin görünüyor.

Köyün arkasındaki engin karagan çalılıklarının arasında dağılıp yayılan hayvanların içinden aniden iki üç kişinin telaşla, üst üste bağırma sesleri duyuldu. Ses güneşin sıcaklığındaki gibi değil, sertçe duyuldu.

–Geh! Geh! Geh! Akkuş! Akkuş! Geh! Geh! Geh! Diyerek telaşla bağırıyorlar.

Karagan çalılıklarında dağılarak otlamakta olan hayvanların dışına çıkarak, arka arkaya sıralanan, haykırarak bir şeyi kovalayan iki üç atlı kişi görüldü. Hayvanların doğu tarafından yıldırım gibi onlara doğru aceleyle yönelen bir boz atlı kişi görüldü. Köyde, dışarıda yürüyenlerin hepsi hayvanların arasına, gürültü çıkan tarafa baktı. Bazı evlerde oturanlar da dışarıya çıktı. Kimileri batan güneşten dolayı avuçlarıyla gözlerine gölge yaparak, bir şey kovalayanlara bakiştılar. Dört beş köyün köpekleri zıplayarak bağırmaya doğru koşarak çıktılar. Ortadaki köyden iki üç köpek bağırmalara doğru fırlayıp çıkarak belirsizleşip gittiler. İki üç köpekten birisi uzun beyaz tazıydı, köyden çıkıp beyaz yayın oku gibi fırlayıp öne geçti ve yıldız gibi kayıp gitti...

Ortadaki köyden beyaz yay gibi beyaz bir tazı hızlıca gittiğinde, doğu taraftaki köyden de koşan köpeklerden biri öne çıktı. O da kayan yıldız gibi hızla giderken bir seçkin kula atlı çıkıp gitti. Aynı anda atılmış iki yayın oku gibi beraber yarışarcasına koşarak fırlayan uzun tazı ve kuş gibi uçan kula atlı, birlikte yarışarak dörtlüye gittiler. Aynı anda atılmış ok gibi yarışan, kuş gibi uçan beyaz tazı ile kula atlı av avlayanlara aynı anda ulaştılar. Onların peşinden birkaç köpek onlara özenerek koşup gittiler.

Fakat evcil köpeklerin çoğu kulaklarını dikip ne yapacağını şaşırarak baka kaldılar. Batı taraftaki köyün güney tarafında bulunan, küçücük bir evin yere kazılarak yapılan ocağının başında yatan zayıf, alaca boyunlu bir köpek vardı. Sadece yerinden kalkıp, hayvanların arasında bağırarak koşuşturanlara baktı. Sonrasında ise o küçücük evden çıkıp onları izlemekte olan yamalı, kirli elbiseli, yırtık yenli, esmer kadına baktı ve bir iki havlayarak tekrardan dönüp yerine yattı.

Kula atlı kişinin doğu tarafından dört nala koşarak çıkıp geldiği ve dört beş evi olan bu köy Kadir'in köyüydü. Dört beş ev bulunan Kadir'in köyünde yabancı bir ev yok. Batı tarafındaki üzigi² bütün, doğu tarafı ise yamalı olan ve beldeinde³ beş altı sıralı atların bağlandığı yıpranmış boz⁴ ev Kadir'in kendi eviydi. İki tarafındaki iki küçük boz ev, iki büyük çocuğunundu. Diğer iki yamalı boz evde iki dünürünün eviydi. Evlerden birisi büyük oğlunun kayınının evi, diğeri beraber kaldığı küçük gelinin ailesinin eviydi. Kadir'in büyük oğlu Sonbay'ın evinin dışarısında, iki yüz adım uzağında, büyüklüğü köy ahırına kadar tek düze olan evin yanındaki melez ağaçların kenarında halka şeklinde dört beş kişi oturuyordu. Onlar da dışarıda hayvanlar arasından gelen sese, bir şeyi kovalayan dört beş atlıya ve köyden hızlı bir şekilde hareket eden kula atlıya bakıyorlardı. Onların arkasında karagan çalılıklarının kenarında urganla bağlanmış üç dört at yayılıyordu. Bağlı duran atın birisine birisi, hızlı bir şekilde binerek bağırışma sesinin geldiği hayvanların içine doğru yel gibi koşturarak gitti. O sırada hayvanların yanında av avlayanlar da onlara köyden kuş gibi uçup yetişen beyaz tazı ile sarı atlı da hepsi birlikte kırda aşarak kayboldular. Kadir'in evinden geniş etekli, boz giysili birisi çıkarak halata bağlı olan atların birisine binip batı taraftaki köye doğru gitti.

Kadir'in Janalı adlı ikinci oğlunun evinden bir grup kızlar ve gelinler çıktı. Kızlar ve gelinler toplanıp, yüksek sesle konuşarak, sonrasında sessizce gülüp köyün sol güney tarafındaki karagan çalılıklarından doğru yürüdüler. Yanlarında yedi sekiz küçük çocuk koşturarak birbirini kovalayıp kızlar ve gelinlerin etrafında oynadılar.

²Üzig: Çadırın kubbesini oluşturan, çubukların üzerine örtülen keçe parçası.

³ Beldeu: Çadırın etrafını sıkıca bağlayan halat.

⁴Boz: Konur ev – 1. 4-5 kanattan oluşan orta seviyedeki insanlar yaşadığı çadır. 2. Sade, gösterişsiz.

Kızlar ve gelinlerin rüzgârdan havalanan etekleri yerleri silip hışırdayarak dönüyor. Bazı kızların uzun saçlarına taktıkları tokaları ısıldayarak şingırdıyor, bazılarının ise takkelerinin tüyleri sallanıp dalgalanıyor. Yeni gelinlerin yeşil, kırmızı, ala yelekleri ,genç kadınların beyaz başörtüleri, kırmızı, yeşil, mavi, siyah, boz, ala cepkenleri, kalın yelekler, işlemeli kaftanları ilkbaharda çeşitli lale gül püsküllerinin renkleri gibi alacalanıyor, uzaktan dikkat çekerek köyden öteye uzaklaşıp gidiyorlardı. Yanındaki ibrik tutan iki gelin ibriklerini iki eliyle kaldırıp, diğerleri boş şekilde hepsi yavaş ve ağır ağır yürüyerek gölden geri çekilip uçsuz bucaksız yere çıkan kuğu kazlarca paytak paytak yürüyüp gidiyorlardı.

Kızlar ve gelinler toplaşarak evden çıktıklarında Kadir'in büyük çocuğu Sonbay'ın evinin arkasında oturan biraz önceki beş kişi onlara baka kalmıştı. Özellikle o beş kişinin içindeki büyük beyaz deri kalpaklı, gür, yamuk, siyah sakallı esmer Kazak kızlar ve gelinlerin arasından birini arar gibiydi. Medet uman gözünü dikip bakakaldı. Beş kişinin biri köyün adamı Aliman idi. Aliman, esmer kara sakallının kızlar ve gelinlere dikilip bakan gözlerinebakarak, içinden güler gibi oldu. Çünkü esmer, kara sakallının kızlar ve gelinlere tükürüğünü yutkunarak bakması, Seydualı'nın kara kartalın güz soğuğunda coşarak, av arayıp, kırım tepesinden aşağıya dik dik bakmasına benziyordu.

“Esmer şey Ayşa'ya gözlerini dikip oturuyor” dedi içinden Aliman.

“Hayvanlarına güveniyor, kara suyun ala turna balığı gibi itici şey” dedi yine içinden Aliman. Kızlar, gelinler karagan çalılıklarının berisine, alaca arasına giderek dağınık bir şekilde oturdular.

Kollarını sıvayıp, bileklerini açarak kızlar ve gelinlerin bazıları iki testideki su ile geniş alanda elini yüzünü yıkadı.

Kızlar ve gelinlerin açık olan bileklerindeki gümüş bilekliklerini parlatarak ceplerinden kokulu sabunlarını çıkartıp, beyaz köpüklerini kokutarak ezip yıkanmaya başladıklarında diğerleri de elini yüzünü yıkamak için yavaşça gülüşerek suyu kapıştılar. Oynayıp gülüşüp konuştukları sesler de duyuluyordu. Elini yüzünü erken yıkayıp bitirenler kenarları çeşitli ipekle süslenen mendilleriyle ellerini yüzlerini sildiler.

Ayş a elini yüzünü yıkayıp mendili ile silip, dünyaya bu gün gelmiş insan gibi dikilmiş, süzölerek etrafa bakıyordu. Ayş a'nın gözü hiçbir şeye ilişmeden sadece Esen'in yanında ki üç mezara doğru dikilmişti. Yüksek mızrak gibi duran üç mezara bakarak bir şeyler hatırladı. Kantbala adlı kadının kendi evine kaçıp gelirken,nehir boyundaki bir mezarlığa yağmurdan korundum diye masal gibi şiir şeklinde söylediğı hikâyeleri hatırladı.

“İnsanın başı dara düştüğünde bunun gibi mezarlıklarda korunacak yer olmuştur!” dedi içinden Ayş a.

Kızlar, gelinler artık tekrar köylerine doğru yürüdüler. Etekleri sürölerek otların uçlarını okşayarak hepsi yavaş bir şekilde kendi aralarında konuşarak gülüşüp, oynayıp ağır ağır yürürlerken Ayş a'nın yüzü solgundu. Ayş a'nın kaş kabağı ağır kaygılı, kaşları çatılıp omuzlarına dert çökmüş gibiydi.

Ayş a siyah saten kaftanın sırtına geçirip kızların ve gelinlerin ortasına geliyordu. Diğer kızlar ve gelinlerin hepsi Ayş a'ya gelen korkunç kaygıyı, tehlikeyi içlerinden hissederek toplanıp, Ayş a'yı hem korur hem de teselli eder gibi ortalarına almış geliyorlardı.

Ayş a'nın nazik, endamlı, uzunca boyu, sarışın yüzü, kopkoyu, kapkara parlayan iki kaşının arası birleşmiş, aşırı üzüntölü ve çukur gözü onu dünden beri zor derin düşüncede ağır bir ıstıapta olduğunu belirtiyordu. Fakat Ayş a önceden de yersiz gülmeyen, yersiz oynamayan, fazla konuşmayan ağır başlı, akıllı kızlardan birisi olduğundan onun şu anki halsiz çiçek gibi üzüntüye kapılıp taştan ağır kaygı ve üzüntü ile mayışmasına köydeki saf halkın çoğu fazla anlam vermiyor gibiydi. Çünkü dünden beri Ayş a'nın çatılan kaş kabağı açılmamıştı. Yüzü koparılmış çiçek gibi solmaya başladıktan sonra, yanındaki kızlar ve gelinlerden birilerinin kalplerine tasa, şüp he ve bazılarının kalplerinde acıma duygusu uyanmıştı. Bu nedenle kendilerini rahat hissedemiyorlardı. Fakat onlar içindekilerini hissettirmeden gizleyip Ayş a'nın neşesini yerine getirmeye çalışan, konuşmalarına dikkat ederek oynamış gibi yapıp yavaş bir şekilde gülüşerek geliyorlardı. Ölümü bekleyen yırtıcı kuşlar gibi Sonbay'ın evinin dışında itici bir şekilde bakıp oturan dört beş kişiye gelinler, gözlerinin ucuyla arada kaçamak bir şekilde baktılar. Böylece kızlar Kadir'in büyüğünden küçük oğlunun evine tekrar girip oturdular. Eve girip oturduklarında Ayş a yavaşça iç çekti.

Deminki hayvanların yanından av kovalayıp kırık aşanlarda tekrardan kırdan geri geçip hayvanlara doğru geldiler. Beyaz tazı ile kula atlı köye doğru döndü.

Ayşa Kadir'in şimdi evlenme çağında olan küçük kızıydı. Karakesek halkından gelip "uygun kız" aramakta olan Boranbay'ın Şakir adlı oğlu buralara gelerek birçok köyleri dolaşırken Ayşa'yı duyar. Kadir Bey'in evine gelip iki gündür Ayşa'yı ancak isteyebildiler. Kız istemede Kazakların genel âdetindeki gibi damat tarafı, başlık nişan olmadan hemen gelini götürüp, peşinden gelen kişilere de anlaşılan başlık parasını verip gönderecekler. Çünkü Boranbay'ın çocuğu Şakir damat olup gezinecek kadar genç yiğit değil kadını ölmüş bir kişi. Onun boş kalan evine hanım lazım. Ve o münasip olan kadına gerekli miktarda başlık parasını vermeye gücü yetecek birisi.

İşte Boranbay'ın Şakir'i birinden Kadir'in Ayşa adlı zarif kızı olduğunu işitip gelip, bu konuyla ilgili iki günden beri görüşüyorlar. Bimende Bey'in Korjınbay diye "güvenilir" kişisini gönderip, Kadir'in kendisiyle, büyük çocuklarıyla ve Kadir'in ağabeyleri ile konuşup, anlaştılar. Otuz büyük baş hayvan karşılığında Ayşa'yı almak istiyorlar. Kadir'in ailesinin Ayşa'yı, kadını ölen bir kişiye vermesine ikna eden şey bir yandan Şakir'in hayvanları olsa da, diğer yandan Bimende Bey'in gönderdiği kişiydi... Bimende Bey Şakir'in eniştesi...

Karakesek Boranbay'ın Şakir'i evli çocuklu olmayan genç yiğit olsa, zengin insanların kızını isteyip, belli başlı gelenekleri yaptırıp, yuva kurdururlardı. Çeyiz yaptırıp, düğününü de yaptırırlardı. Hanımı ölen, evinde yetim çocuğu olan, yüzü yaralı, siyah sakallı, benekli, serçe görümlü Şakir'e zengin, şöhretli, insanlar kızlarını otuza yakın büyükbaş hayvan karşılığında vermeyeceklerdir. Bunun için yabancı ele gelip, Kadir gibi birisinin Ayşa gibi genç kızını gördükten sonra Boranbay'ın Şakir'i malını canını ortaya koyarak bu işte ısrar ederek almaya çalışıyor. Deminki Kadir'in büyük oğlu Sonbay'ın evinin bahçesinde arkadaşları ile beraber oturan dört beş kişi işte onlar Boranbay'ın çocuğu. Yanındaki gür kara sakallı Bimende Bey'in Şakir'e eşlik etmesi için gönderdiği kişi... Biraz önce ki hayvanların etrafında bağırarak av kovalayanlara doğru ortadaki köyden hızlıca koşan beyaz tazı ile doğudaki köyden yarışa yönelen atının altındaki hızlı koşan at Şakir'in kula atıdır.

Kadrigiller hayvan keserek orada oturan beş köy akrabalarının belli başlı büyüklerini davet ederek, yağmurdan önce yemek yedirip dualarını alarak uğurladı.

Köyleri başka yerlerde bulunan Süleyman starşına⁵ ile Bekir molla da gelip sofranın başında bulundular. Yemeğe gelen insanların bazıları vesofra başında bulunan Bekir molla, Süleyman starşına hâla da Kadir'in evinde oturuyorlar. İşte orada ki halatta bağlı olan atlar onların atları.

Bir günde otuz büyük baş havan sahibi olduğuna inanamadan bir şeylerden şüpheleniyorlar gibi Kadir'in akrabaları biraz şaşkındılar. Nede olsa birinin gözünü karartıp, başını döndürüp, Ayşa'yı sadece bir kere istemeye gelen, hanımı ölmüş, karaşubar⁶, yamuk, kara sakallı birine vermeye ikna eden şey bir taraftan Bimende Bey olsa da diğer taraftan bir anda elde edilecek otuz büyük baş hayvandı.

Bu karar da sadece Kadir'in iki ortanca oğlu yok idi. Oğlunun biri Saparali, Nildi fabrikasında işteydi. Diğer de Abil, o da zengin kardeşlerin elinde çoban ve seyisti.

IV.2. Kritik Bir Zamanın Yamacında

Gün batımına doğru damat tarafının oturduğu evden üç dört kişi çıkarak kızlar ve gelinlerin oturduğu eve doğru yürüdüler. Dört yiğitten biri, ipek kumaşla dokunmuş, beyaz kuzu derisinden yapılmış şapkasını gözüne kadar indirip, nasvay⁷ doldurmuş dudaklarını şişirip, tükürerek elindeki küçük dombirasını⁸ şingırdatıp çalarak geliyordu.

Dört yiğitten birisi dünürlerden, diğerleri ise köyün yiğitleriydi.

– Hadi dünür, şimdi kız tarafının yanına vardıktan sonra şarkı söyleyeceksindir! Dedi köyün yiğitlerinden birisi olan bıyıklı yiğit.

– Şimdi bir seferlik bana destek verirsiniz dedi oğlan tarafından olan yiğit.

⁵Starşına: Köy yöneticisi, muhtar, *Ask.* Başçavuş.

⁶Karaşubar: Alaca renkli, benekli.

⁷Nasvay: Dilin altına konulan berbat kokulu keyif veren madde.

⁸Dombıra: Kazak halkının milli çalgı aleti.

Dördü kızlar ve gelinlerin oturduğu eve girdiler.

– Selam verdik! Selam verdik... İyi misiniz?

– Aa, yukarı buyurun! Yukarı buyurun! Sizler gelip biraz ortamı canlandırıp bir oyuna başlamazsanız bizim neşeleneceğimiz yok! Hadi yukarı buyurun! Dedi bir iki gelin.

Kızların da bazıları gülüşerek yerlerinden kalktı. Demin ki gelinlerden biri:

– Hadi yukarı buyurun! Niye dikilip duruyorsunuz? Dedi.

Elinde dombıralı, ipekle işlenmiş kuzu derili şapkası olan yiğit, dudaklarını bükerek tükürdüp arkadaşlarına bakarak:

– Hadi ortamları bizimle dolacaksa yukarı geçelim! Dedi. Ondan sonra:

– Buyur dünür yukarıya geç! Kız tarafının ortasında otur! Diyerek oğlan dünüre doğru baktı.

Dünür deyince kızlar ve gelinlerin bazıları gözlerinin ucuyla Ayşa'ya doğru bakışpır şey umarcasına baka kaldılar.

– Hadi, yukarı çıkacaksak çıkalım! Çıkalım, diyerek yiğitler kızların ve gelinlerin aralarına varıp oturdular. Köylü yiğitlerin büyüğü, deminki bıyıklı olan yiğit önce Ayşa'ya bir baktı, sonra dünüre baktı.

– Hadi şimdi şu dünür şarkı söyleyecek? Ahmet, dombırayı şuoğlana ver, dedi kasten yaparcasına gülümseyerek.

Dombırasının ayarını yapıp akordunu oturtmakta olan Ahmet isimli ipekle dokunmuş kuzu derisinden şapkası olan yiğit dombırasını dünür oğlanın önüne attı.

– Hadi şimdi yabancı elin şarkılarını dinleyelim! Hadi dünür sözünüzü dinleyelim, dedi deminki iki gelinden birisi olan, yüz tarafı nakışlı beyaz başörtülü, al yanaklı kara gözlü gelin.

Ahmet'in verdiği dombırayı tuhaf bir şekilde elinde dik tutan oğlana evde oturanların hepsi de baka kaldı.

Oğlan dünür endişelenerek, rahatsız oldu.

– Apır-ay⁹, hiç dombıra çalıp şarkı söylemiş değildim! Şimdi kusuruma bakmayın, dedi.

Eğilip dombırayı Ahmet’in önüne koydu.

– Hay Allah, sen yoksa utanmıyor musun? Elden kız arayıp yabancı ele damat olayım deyip çıkan kişinin yanındaki arkadaşı şarkı söyleyemiyor diyene kim inanır dersin? Bırak, bir şarkı söyleyiver! Dedi yine bıyıklı yiğit.

Dünür kızarıp terledi, ancak hiçbir şey söyleyemedi. Dombırayı da çalamadı...

Kızlarla gelinler “yalnız han” oynadılar Ahmet dombırasını şingirdatıp çaldı.

Ayşa kaşlarını çatıp, somurtarak konuşmaya da oyuna da dâhil olmuyor. Yalnız oturuyor.

Bıyıklı yiğit Ayşa’ya:

–Ayşa oynasana sen de! Bunların hepsi sen neşelenesin diye, bizgülüp otururken, senin somurtup oturmana hepimiz alınıyoruz! Neşelenip, güle oynaya otursana, dedi. Hepsi de bıyıklı yiğidin sözlerini dinleyip baka kaldı.

–Evet, doğru söylüyor karağım¹⁰, boşu boşuna somurtma güle oynaya otursana arkadaşlarınla, dedi al yanaklı gelin.

–Siz oynuyorsunuz yakendinîz, oynamaya devam edin! Benim oyun keyfim mi var?Dedi Ayşa.

–Bizde oyun keyfinde değiliz, biz sadece sen oynayasın diye oynuyoruz evladım, kaygılanmanın faydası yok. İyisi neşelenip gülüp oyna sen de, Dedi bir gelin.

–“Kediye oyun, fareye ölüm” denildiği gibi, bana oyun gerekmez. Cemile, oynayasınız geldiyse kendinîz oynayın, dedi somurtarak Ayşa.

–Ayşa öyle diyorsa bizde oynamayız, dedi dombıra çalan Ahmet.

⁹ Apır-ay: Hayret, şaşkınlık ifade eden ünlem.

¹⁰ Karağım: Büyüklerin küçüklere karşı kullandıkları sevgi ifadesi, evladım, yavrum.

–Yok! Sizler oynayın! Benim sadece oynayasım yok! Oynayın siz! Oynayın! Ben Sadırbek ile biraz konuşayım, sizler oynayınız, diye Ayşa bıyıklı yiğide doğru hareket etti.

– Haydi, öyleyse oynamaya devam edin! Oynayalım! Hadi eğil, dedi gelinlerden biri.

Ayşa yerinden kalkıp, bıyıklı yiğide bakıp:

– Buraya gelsene, Sadırbek, diyerek yığılı döşeklerin köşesine oturdu.

Meraklı gözlerle bakışankızlara:

–Sizler oynayın, oynayın! Dedi yine Ayşa.

Diğerleri oynamaya devam etti.

Ayşa yanına gelip oturan Sadırbek ile fısıltıyla konuşmaya başladı.

Ayşa:

– Gidip söyle, ben Boranbay’ın oğluna varmaya ahrette de razı değilim. Bana onun zenginliği gerekmez! Karısı ölen, evinde yetim çocukları ağlayan, küşigen¹¹ gibi büzülmüş, sakalı küyek¹² gibi olan karaşubara eş olamam! Eğer böyle adama beni mal karşılığında satacak olursa, ben Tanrı’nın huzurunda gözyaşımı affetmem. Ve ölene dek benim anne babam, akrabalarım yok diye bilirim! Eğer benden kurtulmak istedikleri için beni karısı ölen Boranbay’ın oğluna vermek istiyorlarsa ben kendi kendimi yok edeyim! Benim anne babama akrabalarım zararım, ziyanım yoktu! Sen git hepsini eksiksiz söyle! Eğer ki beni gerçekten Boranbay’ın oğluna satacaksa, işte, bir Tanrı’ya yemin olsun, bu batan güneşle batayım, Tanrı huzurunda elim yakalarında olacak! Ondan sonra ölene dek hiç birinin yüzünü görmeyeceğim! Unutmadan bu söylediklerimin hepsini söyle! Dedi.

¹¹ Küşigen: Kartalgililerden bir tür yırtıcı kuş.

¹² Küyek: 1. Koç katım zamanı. 2. Katım zamanının erken olmaması için koçun beline bağlanan özel keçe.

Ayşanın dertli güzel ela gözleri dolup yaş aktı. Sadırbek de efkârlandı, gözü doldu.

– Şimdi gidip söyleyeyim mi? Dedi o.

– Evet, şimdi gidip söyle, dedi Ayşâ. Sadırbek kederlenip, derin düşünceye dalıp yerinden kalkıp, evden çıkıp gitti.

“Yalnız han” oynayan kızlar, gelinler ve yiğitler evden çıkıp gitmekte olan Sadırbek’e bir, Ayşâ’ya bir bakıp Ayşâ’nın zor durumunu, kritik dönemin uçurumunda bulunduğunu artık açık bir şekilde anlamış gibi istemsizce hüzünlenerek oyun oynamayı bıraktılar.

– Neden bıraktınız? Oynamaya devam edin oyununuzu, dedi Ayşâ.

Ancak engellenip, tereddütte kalan, omuzları sarkmış gençler oynayamadı.

Yiğitler oyunu bırakıp dışarı çıktı.

Akşam olduktan sonra kızların ve gelinlerin çoğu evlerine gidip gelmek için köylerine gitti. Ayşâ’nın yanında Bibajar, Müslima isimli bir iki kız ile evinde oturan küçük yengesi kaldı. Ve büyük yengesi gelip oturdu. Evde ateş yaktı. Ayşâ’nın evinde oturduğu ikinci yengesinin akran olan üç çocuğu, evde ateş başında oturdu.

Ateşin ışığı ile akşamın alaca karanlığında başköşenin önünde, döşeğin yorgani üstünde yavaşçahomurdanarak konuşan beş kadın oturuyor.

Halk akşamki köy işlerini yoluna koyarak, hayvanlarını ahıra soktu. Uzaktan, yakından bağırarak bazı hayvanların, adamların sesleri, gürültüleri duyuldu.

Eve Ayşâ’nın annesi Salika girdi. İhtiyarca bir kadındı. Bu Kadir’in ikinci hanımıydı. İlk hanımı üç dört çocuk annesi olduğunda ölmüş, bu hanımı ondan sonra almıştı. Salika’dan da birkaç çocuk olmuş. Bu çocukların biri Ayşâ idi.

Salika Ayşâ’yı Boranbay’ın benekli Şakir’ine layık görmese de Bimende Bey’in adamının sözlerine kapılıp, otuz büyük baş hayvanı bir anda getirmesine imrenerek iki günden beri heyecanlı ve sevinç içerisindeydi.

– Ateşi niye fazla yakmadan oturuyorsunuz? Diğerleri gittiler mi? Dedi Ayşa'nın annesi. Ayşa'ya annesi suçlu birisi gibi baktı Ayşa köşede büzülerek oturmaya devam etti. Ayşa'nın annesi büyük gelinine bakarak:

– Ey Rapiş evine neden gitmiyorsun o insanlara ayıp değil mi? Dedi.

Rapiş:

– Gideceğiz, daha yeni geldim bu çocuğunun yanına! Diyerek oturmaya devam etti. Ayşa'nın annesi tekrardan iki gelinine bakarak:

– Rapiş ile Urkiya ikiniz dışarı çıkın, dedi. İki gelin kaynanası ile birlikte dışarıya çıktılar.

Sadırbek eve girerek omuzu çökük, yavaşça yürüyerek köşeye geçip Ayşa'nın yanına gelip oturdu. Sadırbek'in omuzu düşmüş halde çökmüş gözlerinden sevindirici bir haber getirmediğini Ayşa hissediyordu. Fakat öyle olmasına rağmen Ayşa Sadırbek'e dönerek getirdiği cevabı sordu:

– Ne oldu söyledin mi hepsine ne dediler? Ayşa'nın gönlündeki ateş gibi acısı dışarı çıkmış gibi oldu. Sadırbek yavaşça ümitsiz bir sesle konuştu. Onun da acılı olan canın üzüntülü sesi dışarı çıkmış gibi oldu.

Sadırbek:

– Bilinen sözler... Herkese söyledim hiçbir söz bırakmadım onların dedikleri aynı bildiğin şeyler herkesin söylediği. Ayşa'nın yaptıkları çocukluk dedi. Hanımı ölmüş kişiye kim kızını vermeyecektir dediler. Boranbay gibi zengin ve ünlü bir yere gittikten sonra Ayşa öylesine sıcak suya iki elini bandırarak oturur dediler. O söylediği sözlerden şimdi vazgeçsin dediler... Ve kendinde duymuşsundur yarın seni gönderecekmiz. Bu etraftaki beş köy ile tanıştırp yarın öğleden sonra göndeririz dediler. Şimdiden hazırlanmaya başlasın çocuksu sözleri bıraksın dediler, dedi.

Ayşa'nın kaşları çatık, soluk yüzü taş gibi donup kaldı. Ses yok. Fakat bükülmüş gövdesini doğrultarak:

– Fark etmez şimdi! Ne yapacaklarsa yapsınlar bakarız, dedi.

Sadırbek:

– Hepsi beni azarlıyorlar sen akıl verip, güzelce anlatmadın Ayşa’ya dediler, dedi.

–Şimdi beni düşünüyorsan, seni ne kadar azarlarsa da tekrar git ve söyle. Şimdi sadece bir çift sözümü söyle. Bana akrabalarım anne babam öfkelenmesinler! Ben üç defa yanlarına gittim anlattım, rica ettim, şimdi de git hiçbirini bana öfkelenmesin diye söyledi de, dedi Ayşa.

Sadırbek sinirlenmiş gibi:

–Tamamdır diye yerinden kalkarak dışarı çıktı.

Ayşa’nın ikinci yengesi Urkiye girdi ateşi alevlendirdi.Büyük yengesi Rapiş içeri girerek iki kız ile Ayşa’ya bakıp:

–Ne o somurtup oturuyorsunuz? Sohbet ederek güle oynaya otursanıza! Çocuğu (Ayşa’yı) yarın göndereceklermiş dediler, dedi.

İkinci yengesi Urkiye hüzünlü bir şekilde ateşe bakıp oturuyordu. Bibacar ile Müslima korkak ve isteksiz bir şekilde Ayşa’ya kadınlarla bakarak imrendi. Bibacar:

– Hiç olmazsa akrabaları dolaştırarak göstermiyor musunuz? Dedi.

– Kimi dolaşıp, hangi akrabalarımıyla görüşeceğim? Dedi yüzü kara bulut gibi kararan Ayşa.

– Öyle deme yavrum, daha göreceksin kendiliğinden büyüyüp, eve barka karışıp alışırsın! Şimdi sadece halkını, birlikte oynadığın arkadaşlarına kıyamıyorsun! Gideceğin yer Allah’a şükür zengin diyorlar! Bu zamanda kocanın değeri mal değil midir? Dedi Rapiş.

– Ben mal için gitmek istemiyorum Rapiş! Bu sözleri şimdi sadece maldan yana zorluk çektiğin için söylüyorsun! Yoksa bu benim için söyleyecek sözlerin değil! Hanımı ölüp evinde ağlayan yetim çocukları olan, keçe sakallı karaşubar Boranbay’ın oğluna ben layık mıyım? Seninde aklını mal varlığı çelmiş galiba! Dedi Ayşa.

Rapiş acele ile:

–Eyvah ey Ayşu benim aklımda sana iyi dileklerden başka hiçbir şey yok, sadece varlıklı insan dedikleri için, senin için söylüyorum. Alınma yavrum, ben ne yapabilirim artık, dedi.

Biraz sessizlik oldu. Bibacar Ayşu'ya:

–Ayşu, Müslima ile ikimiz biraz şarkı söyleyelim mi? İçimizdeki hüznümüz biraz dağılır mı ki? Dedi.

– He söyleyin gözüm, dedi Rapiş.

– Söyleyecekseniz söyleyin! Dedi üzüntülü bir şekilde.

– Hadi Müslima ikimiz birlikte söyleyelim. Hep böyle bir araya gelecek değiliz ya. Birimiz Urum'a birimiz Kırım'a gideceğiz canım! Dedi Bibacar.

– Söyleyelim, ne söyleyelim? Dedi Müslima.

Bibacar:

– “Zulkiya'yı” söyleyelim dedi.

Müslima sesini açarak:

–Sen başla, dedi.

Bibacar:

–Tamamdır olur, diye sesini açıp, yerinden doğrularak şarkıyı söylemeye başladı:

Neden büyüdü kız zavallı salınarak?

Dal çubuk gibi belini sıkarak. Ninni ey!

Annesinden iyisi doğmasaymış,

Hayatını sıkıntıyla, ağlamakla geçirdi. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

İki kızın feryat eden, hıçkıran, ağlar gibi sesleri, hüngür hüngür ağlayan yüreğin feryadı gibi çıktı. Uçsuz bucaksız bu yerde beş köy kulak vermiş gibi oldu.

İki kız hıçkırarak ağlarcasına şarkı söylemeye başladı:

Kara suyun kenarında kaz gidiyor!

Yurdundan ayrılan kız gidiyor. Ninni ey!

Kara suya kan dökse akar gider. Ninni ey!

Yabancıya kız verse alır gider. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

İki kızın titreyen, kıkırdayan sesini, “ağlama gözüm, ağlama!” deyişini dinleyen halkın düzeni bozuldu. Herkes toplanmaya başladı. Kimileri eve yaklaşp gelip dinledi. Kimilerinin gözünden yaş aktı...

Kim dinler kız zavallı ağlasa da?

Gözyaşını göl edip dökse de. Ninni ey!

Uçuruma düştükten sonra çıkması zor,

Yalvarıp Tanrı’dan sorsa da! Ninni ey!

Dur, dur gözüm, dur gözümün nuru,

Ağlama, gözümün nuru, ninni ey!

İki kızın ağlayan sesi uçsuz bucaksız yerin üzerindeki akşam havasını vızıldattı. Sıkışan dertlerin üzerine şarkı havası dolup, tuzağa düşüp çabalayan şahince gökyüzüne bakıp, el sallıyor gibiydi.

Kaynayan yüreğin, yanan kalbin, hüngür hüngür ağlayan, hıçkıran gönlün acısı halkı bir araya topladı. Halkı güçsüz bıraktı. Güçsüzce dinletti.

Bir araya gelip duran kadınların, çoluk çocukların içinde tek tük büyüklerde var idi. Onların da bazılarının gözlerine yaş doldu.

Sadırbek ile bir iki yiğit ve sıradaki köylerden bir kız ile bir gelin gelmişti. Onlarında bazıları duygulanıp, sonrasında ağladı.

Ateş başındaki Urkiye ağlayıp sonra da gözyaşını sildi.Şarkı söyleyen Bibacar ile Müslima kendileri de gözlerinin yaşlarını dizginledi. Bunlar şarkılarının üçüncü kıtasını söylediğinde Ayşa ters bakıp bükülerek yatıyordu. Gözünden sıcacıkboncuk boncuk yaş aktı.

Bin inekle baş eden inatçı düve...

Hasret ile yüzümde oluştu buruşukluk. Ninni ey!

Mal verdim diye bir kötü olur sahip,

Kudretin işine var mı çare. Ninni ey!

Ağlama, gözüm, ağlama,

Ağlama, canım, ninni ey!

İki kızın sallanıp “ağlama canım ağlama!”diye titreyip teselli ederek, uzanıp duygulanarak ağırlaştıkça gözyaşı boncuk gibi parlayarak yuvarlanmaya devam etti.

Kuğu itaat etmez kimsenin bağına,

Kucak açıp gider yaylasına. Ninni ey!

Kızdan da zavallı var mıdır, vah Tanrım,

Babasının gider kovmasına. Ninni ey!

Dur, dur, gözümün nuru, dur, gözüm,

Ağlama, canım, ninni ey!

Sırayla eve girip, şarkı dinleyerek toplanan kederlenip duranların içinden bir kısa bıyıklı, yassı yüzlü, kara yiğit girdi. Elinde kamçısı, ayağında eski, geniş takma çizme, üstünde beli bağlı kahverengi cepken. Başında kahverengi kuzu derisinden şapkası var.

Bir taraftan daha yeni atla gelmiş gibi, yüzü biraz şaşkın, şarkı söyleyen iki kıza, onların yanında başköşede bükülerek ters yatan Ayşa’ya baktı. Sadırbek eşik tarafında

keregeye¹³ sırtını yaslamış, şapkasını alnına indirip ağlayıp oturuyordu. Kara yiğit önce ona, sonra bükülüp yatan Ayşa'ya yine bir bakıp gözünü kırptı. Gözleri dolup yaş geldi.

Ateşin başında oturan Rapiş kara yiğide baktı, Urkiye'ye fısıldayarak bir şeyler dedi. Aşağı bakıp ağlayan Urkiye de ağlayan yüzünü kaldırıp, yassı yüzlü kara yiğide baktı.

O zaman Bibecar ile Müslima'nın sesi hüngür hüngür acıyla o uçsuz bucaksız yerin akşam havasını inletip titreterek, ağlatıp, göğsü hıçkırarak şarkı söylemişti:

Olgunlaşmış beyaz yüzsolsana!

Ağlaya ağlaya berrak göz sulansana! Ninni ey!

Mal yerine hor olup gitmektense,

Kız zavallı,ölerek teselli bulsana! Ninni ey!

Dur, dur, gözümün nuru, dur, gözüm,

Ağlama, canım, ninni ey!

Ateşin başındaki Urkiye yaşı silip, yassı yüzlü kara yiğide bakıp:

– Kara oğlan yukarı çıksana! Ne zaman geldin? Dedi sesi titreyip ağlayarak.

Yassı yüzlü kara yiğit ağlayıverdi. Kara yiğidin çocukça hıçkırarak ağladığını gören, evdeki halkın hepsi de artık duygulanarak, gözyaşlarını döküverdi. Kara yiğit Kadir'in Abil isimli ortanca oğullarından biri idi. Bu bir akrabanın oğlu olup, yaz kış kapkara olup onların atına bakıyordu. Ayşa'yı verecekler denildikten sonra vedalaşmaya gelmişti. Abil'in sesini duyup, Ayşa da kafasını kaldırıp ağlayıverdi.

“Yalan mal! Yalan mal! Diye ağlamış gibi oldu ikisi de. Bir zengin kardeşin “çocuğu” olup, yaz kış boş gezerek onun atlarını bakıyor. Kışın kızıl sert ayazlarında şiddetli, keskin boranlardan ağzını yüzünü üşütüp kara kirlenip, yakan temmuzun sıcaklarından kapkara olup güneşte yanar. Onu çocuğu gibi gören zengin

¹³ Kerege: Çadırın ağaçtan yapılan yan kısmı.

akrabalarının kendi çocukları halkın saygın şımarığı gibi dolaşır. Zengin akrabanın kendi çocukları sadece beyaz kürk gibi, boyalı, beyaz evlerde, kırmızı halı, kadife minderlerin üstünde beş kuruş emek etmeden kazı karta¹⁴, semiz kuzu etlerini çiğneyip, karıştırılmış sarı kımızı gece gündüz içip, sadece boş yatarlar. Akıllarına geleni yaparlar.

Bu ise yassı yüzlü, geniş omuzlu kara yiğit rahat görmeden yaz kış onların atlarına bakardı... Onlardan bunun neyi eksikti?Hepsinin ataları aynı değil miydi? Bu yalan malın zenginliği değil mi? Yalan malın yoksulluğunu çekmemiş olsa, göldeki kuğu kuşunun yavrusu gibi parlayan, Ayşa gibi güzeli kadını ölen, keçe sakallı, kararmış herife istemsiz verir miydi?

İşte iki kardeşinhiçkırarak, hüngür hüngür ağlamalarının nedeni bu idi.“Yalan mal mülk! Hilekâr yoksulluk! Hilekar kıtlık!” der gibi bir acıydı.

İnsanlar hayvanlarını iyice ahıra yerleştirip, herkeste yerine yerleştikten sonra, beş köyün kızları, gelinleri ve yiğitleri Ayşa’nın oturduğu eve tekrardan yığılıp toplanarak, dağınık bir şekilde oturdular.

IV.3. Sonraki Gecede

Sonraki gecede döşekte kucaklaşıp yatmaya yanında kalan Bibacar, Müslima, Saliye diye üç kız ile Ayşa abisinin evinde başköşenin yanında bir döşekte yattı.Damadın arkadaşları millet yattıktan sonra, Ayşa’yı damadın yanına götürmek isteyip yengelerine söylediler ve bazı köy yiğitlerine söyleyip bir ağız arayışında bulundular. Fakat erkek kadın, yengelerinin sözüne Ayşa ikna olmadı.

Ayşa’nın yüzünü gördükten sonra yengeleri çaresiz kalarak bıraktı. Damat, kasıklarını yalayarak viyaklayan aç kurtlar gibi eğrilip, buruşa buruşa yattı.

Akşam karanlığıydı. Millet yattığında Ayşa’nın yanında yatan üç kız uzun bir zaman Ayşa ile dertleştikten sonra kucaklaşarak ağlaşıp yattılar.

¹⁴ At etinden yapılan bir nevi sucuk.

Üzerini bulut kaplayan çevredeki beş köy sessiz sedasız oldu. Tenha, uyku sessizliğinde yatarken sadece birkaç kişi uyumuyor. Sıkı sıkı sarılanlar hayatın tuzağından serbest kalıp kalmama münakaşasının çabasında idi. Onlar öncelikle akrabasının atına bakan Kadir'in çocuğu Abil ve Elkey denen yiğit, Ayşa, Bibacar, Müslima, Saliye. Diğerleri ise Şakir damat, Bimende Bey'in adamı, Kadir. Kadir'in diğer iki çocuğu Janalı ile Aydar ve Janalı'nın baldızı Serik idi. Bunlardan ilk sayılanlar Ayşa'nın tarafında idi. İkincileri ise mal mülk ve Şakir damadın tarafında idi.

– Ayşa'yı ağlatarak vermeyin, ağlatıp vermeyeceğim! Diyerek Abil akrabaları ile babası ile kavga etti. Bimende Bey'in adamına küfür edip, hakaret ederek ata bindi. Şimdi uçsuz bucaksız yerdeki beş köy sessiz sedasız uykuda yattığında, Kadir'in ikinci oğlu Janalı küçük oğlu Aydar ve Serik üçü uyumadan yavaşça köyü gözetledi.

Abil de uyumadan, gece karanlığı gibi köye atla bir gelip bir gitti.

Onlar öylece gezinirken karanlık gecede, tündüğü¹⁵ kapalı karanlık evin içinde, diğer halk habersizce uykudayken, Ayşa ile üç kız fısıldaşarak, hüznle yanan, acı çeken canlarının ateşini, alevle kaynayan göğüslerinden oflayarak çıkarıyorlar, gözlerinden akan sıcak yaşlarla yastıklarını ıslatıyorlardı.

Kara gecenin yarısı geçti. Sabah da yaklaştı... Eskimiş orağın kırığı gibi, eskimiş nalın ortası gibi ay nazlanarak doğdu. Sivrilip, incelerek, güzelleşen altın aycık doğup biraz yükseldiğinde gökyüzü ile yeryüzü azda olsa aydınlandı. Gökyüzündeki akan buz parçası gibi coşan, rüzgâr içinde savrulan deve elması, koşarak uçup geçen kalın kara bulutlar şimdi net görünüyordu. Nazlı aycıktam yükselmeye başladığı zamanda, gökyüzündeki kalın uçuşan kara bulutların koşarak geçtiği belli olmadan, incelip nazlanan aycık gökyüzüne tırmanmış gibiydi. Altın kaplı beyaz gümüş tabağın sadece süslenerek kırılan kenarı gibi incecik eğilip, sivrilip nazlanan ay gökyüzüne tırmanıp buluttan buluta koştu ve hava aydınlandı.

¹⁵ Tündik: Çadırın üst kısmına konulan yağmurdan ve güneşten koruyan küçük keçe parçası.

Kurak yere basan atın izi gibi kesilip, fırlayıp, koşarak bir başka kara buluta girip kaybolur. Yoğun buluta girip kaybolması ile gecikmeden bulutun diğer yanından çıka gelir. Çıka gelip koşması ile birlikte fırlayarak yine diğer buluta girip yok olur.

Belinden yaralanmış gibi eğilip, kıvranarak uzanan ayın ağarıp hızlıca, gökyüzünün yukarısına doğru uzanması ve buluttan buluta koşması, bir buluta girmesi, yok olup oradan koşarak çıkıp hızlıca ikinci buluta girmesi, biraz önce, akşama yakınbeyaz bir tazının yukarı bakıp fırlayarak, karagan çalılıklarının birinden diğerineatlaması gibiydi.

Sabaha yakın üç kız acının ağına dolanıp çıkamayan güvercinler gibi derin düşüncelere kapılıp sessizce yattılar. Ayşa'nın aklına sırayla hızlıca türlü olaylar gelip gitti.

Sessiz kara kaygı, ağır düşünce kaplayan Ayşa'nın, düşüncelerle dolu kafasının hayal etmesi gece gökyüzündeki kara bulutları aralayıp, gökyüzünün tepesine bakıp atılan, fırlayarak koşan nazlı ay gibiydi.

Kara gece, ağır kalın koyu kara bulutları aralayıp gökyüzünün tepesine atılarak fırlayan nazlı ayda durmadan koşuyordu, karanlık gecede, karanlık, dar evde, kara, ağır, aptal hayatta kaygı ağına düşen Ayşa'nın da hayali düşünceden düşünceye geçip, durmadan çabalayarak koşuşturuyordu...

Ayşa'nın aklına Kantbala'nın masal gibi konuşmaları geldi.Gözleri kısılarak, kızaran zavallı Kantbala başından geçen olayları başka kadınlara masal gibi anlatıyordu...

IV.4. Kantbala'nın Masalı

“Beni önceki kocam kumalığa aldığında çocuk için almıştı. Vardıktan sonra gecikmeden hamile kaldım. Fakat çocuk doğup ölüyordu. Çocuk yaşamayınca ilk eşi gün yüzü göstermez oldu. Onun için otursam suç kalsam suç oldu. Kocam ilk eşine ses çıkarmaz oldu.

Sonra bir gün baba ocağına kaçtım. Yaz günleri idi Sarısu'nun kenarında yaşıyorlardı. Karanlık gecede tek başıma Sarısu Nehri'nin yukarısına doğru yürüdüm.

Elimde küçük bir sırık vardı. Nehir kenarı bazen kalın kamış bazen de alaca ova, her yerden büyük, eski çukurkuyular rast geliyordu. Gece çok karanlıktı. Yaya, yapayalnız bir taraftan da korkarak geliyorum. Bir an karanlıkta bir ateş parladı. Ateşe doğru yürüdüm. Yaklaştığımda, küçük bir kamışın dibinde saçı sapsarı dağılmış, göğsü sarkmış bir kadın ateş yakıp oturuyormuş. Önce insan diye düşündüm. Hey, sen kimsin? Dedim.

Öyle demiştim, bana bakıp sırtarak güldü. Yüreğim tık etti. Şeytan olduğunu bildim ve içimden dua okuyup, sırtımla yaklaşmışım o ateş te şeytan da kayboldu. Hay Allah, sonra yine yürüyerek gidiyordum, yine bir yerde ateş parladı. Geldiğimde görsem ki yine ateş yakıp oturan o sarı saçlı albastıymış. Yine dua okuyup sırtımla yaklaşmışım, az önceki şeytan da ateşide yine kayboldu. Sonra yine biraz yürümüşüm, önümden yine ateş parladı. Gelsem yine o şeytanmış yine dua okuyup geldim yine kayboldu. Öylece, birkaç kere önüme ateş yakıp o şeytan çıkıyordu. Bu suratı korkunç, saçlarını dağıtıp, göğsünü sarkıtıp, sırtarak gülüp önümde engel oluyordu. Sonunda hava parlayıp, gürleyerek, kovayla su dökmüş gibi yağmur yağdı. Üstüm başım sırlıklam şaşkınca geliyordum. Bir ara büyük bir karartı göründü. Gelsem, büyük bir mızrak gibi sivri sivri üç mezarmış. Korktum, korksam da içimden dua okuyup, o üç sivri mızrak gibi mezarın kenarına girip yağmurdan korunarak, dua okuyup oturdum. Hava parlayıp gürlüyordu. Hava gürlendiğinde büyük mezar aydınlanıyordu. Hava parladığında mezarın içi bembeyaz olup, bomboş gözüktüyordu. İşte, korkum yok. Ama nasıl olsa içimden dua okuyordum. Bu bana büyük güç veriyordu. Yağmur çokça yağıp hava açıldı. Hava açıldığında bir şeyler görünüyordu, tanda atmak üzereydi. Mezardan çıkıp yürüyerek yüksek dağlara geldim. Onun ortasında bir halk yaşıyormuş. Oraya geldim... Sonra kendi yurduma geldim...” Derdi Kantbala zavallı. Kantbala’nın bu konuşmalarının resimleri Ayşa’nın gözünün önüne sıralandı. Aklına köyün önündeki Esen Nehri’nin kıyısında bulunan büyük mızrak gibi duran üç sivri mezar geldi.

IV.5. Rakıla

Sonra Ayşsa'nın aklınaşışmanAhmet'in karısı öldükten sonra aldığı Rakıla adlı, beyaz tenli, taze gelinin tekrar tekrar kaçarak sonunda Ahmet'ten kurtulduğu aklına geldi.

Gören, duyan halk şaşırırdı.

“Eh, ne kadar da inatçı kadın!”Derdi Azim.

“Bir kere denedikten sonra kadın dediğın aklını başına toplaması gerekir, fakat bu...” Derdi Bezeken.

“Eh, bir inat ettikten sonra kadın dediğın ayıbı bilmezmiş!” Derdi Uytkıbek.

“Bir gün Kosşokı'dan gelirken birden çok korktum!” Diye imrenerek hikâye anlatırdı Kadirbek.

Rakıla'nın en son kaçtığı Ayşsa'nın gözünün önüne geldi.

Yaz mevsimi çoğu halk yaylaya gittiğinde, Kadirbek Kosşıkı tarafından Esen'in kenarına doğru geliyorken, kara akarsu tarafından pus ile bulanıklaşarak ve bozkırın kalın, kumral otu ile kıyafetinin rengi karışmış, belli belirsiz olan yalnız bir adam geliyormuş. Etrafta başka karaltı yok, yalnız yürüyen yayaya Kadirbek atının başını kaldırıp, şu tarafa doğru yan yürümeye başlar. Yaklaştıkça yaya adam çocuk gibi olur.

Kadirbek: “Bu nasıl çocuk, nereden geldi buraya?” Deyip yaklaştı.Kadirbek yaklaştığında, çocuk çukur bir yere düşüp oturur gibi oldu ve kayboldu. Kadirbek çocuğın oturduğu çukura geldiğinde, kalın sararmış otlu çukurda birkaç top çiğ karagan çalılıklarının arasında çocuğın başı kıpırdıyordu. Çocuk gizlenip oturur gibi oldu. “Hey, çocuk ne yapıyorsun burada? Nereden geliyorsun?” Dedi Kadirbek. Kadirbek yaklaştığında çocuk değil, uzun saçlı, genç kadın gibi birisiydi. Karışık çiğ karagan çalılıklarının gölgesine saklanıp korkarak bakıyordu. Kadirbek'in kendiside kuşkulenarak baktı, atı da ürkererek tıksırıp karagan çalılıklarının arasında oturan kadına yaklaşamadı. Kadirbek atını kamçıladı, atı da tepinip, tıksırıp geldi. Kıpırdayıp

oturan kadının şimdi vücudunun tamamını gören Kadirbek'in kendisi de korktu. Atı çok ürkerek Kadirbek'i de arkaya doğru götürdü.

–Hey, ne yapıyorsun? Bu ne hal, birisi mi soydu? Dedi Kadirbek. Atını kamçılıyarak zıplatıp tekrar yaklaştı.

–Ey, dilin var mı senin? Niye saklanıyorsun? Niye kalkmıyorsun? Neden cevap vermiyorsun? Dedi Kadirbek.

Kadın yerinden kalktı... Kadirbek şaşırıp kaldı. Kadın anadan doğmuş gibi çıplaktı. Sadece simsiyah, koyu saçları ince beline inmişti. Kadın iki eliyle göğsünü kapatarak tekrardan oturdu. Kadirbek attan inip kadının yanına yürüyerek pek yaklaşmadan halini sorup konuşuyordu. Kadın şişman Ahmet'in karısı öldükten sonra yeniden aldığı Rakila adındaki genç karısıydı. Kadirbek hemen üstündeki kaftanını çıkartıp kadına doğru bıraktı. Kadın üzerine kaftanı giydikten sonra Kadirbek'in yanına gelip konuşur. Öfkelenen kadın durumunu anlatır. Kadirbek de hüngür hüngür ağladı. Dayanamayıp Kadirbek de ağladı.

Kadın baba ocağına kaçarken şişman Ahmet kovalayıp yolda yakalayarak dövüp, kadının üzerindeki kıyafetlerini yırtarak almış, çıplak bırakmış.

“Yani, ağlaya zırlaya en sonunda Ahmet'ten kaçıp kurtulmuş. Zavallı kendisini elleriyle veren ailesinin yanına kaçıyordu. Ailesi acıydı, öncesinde kız varmayacağım dediğinde ağlatıp zırlatıp mala satmazdı,” dedi Ayşe içinden. Yalan mal birçoğunu taş kalpli edip, birçoğunu ağlatıp kaygılandırır, birçoğunu kurban eder ya!

Yanında yatan kızlardan biri Bibajar yüreği yanmış gibi derinden iç çekerek sağa sola döndü. Yanında yatan Bibajar'ın iç çekmesi Ayşe'nin yanmış yüreğini daha da körükledi.

“Bu zavallıların gelecekteki hayatı nasıl olacak? Saliye'nin bahtına, onun sözlüsü olan yiğit iyi biri gibi. Müslima'nın şimdilik sözlüsü yok. Bibajar'ı isteten Düysenbay'ın oğlu da Bibajar'a göre değil, bir bücür gibi bu iç çekmesinde kim iç çeksin”, dedi içinden. Bibajar ile diğerlerinin söylediği o şarkı aklına geldi:

Olgunlaşmadan beyaz yüz solsana!

Berrak iki göz sulansana!

Bir kötüye hor olup gitmektense,

Ölerek kız zavallı teselli bulsana!

Neden büyüdü kız zavallı salınarak?

Dal çubuk gibi belini sıkarak.

Annesinden iyisi doğmasaymış,

Hayatı sıkıntıyla, ağlamaklageçirdi.

Kara suyun kenarında kaz gidiyor!

Yurdundan ayrılan kız gidiyor.

Kara suya kan dökse akar gider.

Yabancıya kız verse alır gider.

Kuşu itaat etmez kimsenin bağına,

Kucak açıp gider yaylasına.

Kızdan da zavallı var mıdır, vah Tanrım,

Babasının gider kovmasına.

Ayşa'nın ağlarken akan sıcak gözyaşı kucakladığı yastığını ıslattı.

“Yok, babanın dediği ile gidip hayatı ağlamakla hasretle sararmaktansa bu dünyada kalmamak daha iyi!

Bin ineğe baş eden inatçı dve...
Hasret ile yüzümde oluştu buruşukluk.
Mal verdim diye bir kötü olur sahip,
Kudretin işine var mı çare.

Kim dinler kız zavallı ağlasa da?
Gözyaşını gl edip dökse de.
Uçuruma düştükten sonra çıkması zor,
Yalvarıp Tanrıdan sorsa da!

Taş kalpli anne, baba, taş kalpli akrabaların mala satmasıyla ömür boyu ağlamaktansa kendi haline gidip, Koşkarbay'ın gelini gibi ölmek daha iyi!" Dedi Ayşa içinden.

IV.6. Koşkarbay'ın Gelini

Ayşa gözyaşıyla ıslanan yastığını kucaklayıp, karanlık gecede dar döşekte sağa, sola dönüp Koşkarbay'ın gelininin acıklı olayını düşündü.

Koşkarbay'ın yamuk, dilsiz oğluna gencecik, güzel kız nasıl eş olsun! Bahtsızlığın duçar olduğu acıklı halini göz önüne getirdi. Yakalanmış geyiğin yavrusu gibi yeni gelen güzel gelini Koşkarbay'ın yamuk, budala, dilsiz oğlu diklenip dövmüş.

"Beni sevmiyorsun," diye kin tutmuş. Ama bcr gl kurbağasını nasıl sevsin ki zavallı güzel? Kendisinin eksikliğinin intikamını zayıf, incecik güzelden almak istemiş dertli bcr! Ama haram křigenin¹⁶ eksik olmasında kuğunun yavruları suçlu mu ki?

¹⁶ Kşigen: Kartalgillerden bir tür yırtıcı kuş.

Böyle yaz da değil, kış günü... Ocak ve Şubat aylarının fırtınalı boranı var. Gündüz de değil kapkara gece. Şiddetli boran dağ ile taşı, kalın kardan ucu eğilen dalları vızılatıp uğuldatıyordu. Uğuldayan dağ, taş, vızıldayan çalılar ile beraber kar basan kışlaktaki alçak evlerin ocaklarının boyları da kırık, çıkık yamalı pencereleri de ses katıp, durmadan uğulduyordu. Kara gecede ki sert kar fırtınası cehennemin zehirli dumanı gibi.

Buz tutmuş. Canavar gibi ıslık sesi çıkaran sert fırtınayı kırbaçlayıp, bembeyaz karı uğuldattı. Etrafı da yer ile gök zehirli nefesi ile durmadan uğuldattı. Sop soğuk nefesi tüten şiddetiyle vızıldayan çevre, vızıldayarak yer ile göğü inletip ağlatır gibiydi. Karanlık gecede kar kamçısıyla vuran zehirli ayaz, bahtsız cana bela çağırır gibiydi. Bahtsız canı zehirli soğuk nefesi ile acımasız doyumsuzluğuna çeker gibiydi.

İşte kötü, eksik, yamuk, kabadayılaşan oğlandan sopa yiyip, karlı güçlü boranda zarif taze gelin dışarıya ağlayarak çıktı! Deli boran ile beraber sızlanıp ağlayan, ses katıp durmadan uğuldayan kara gece, hüngür hüngür ağlayıp evden çıkan güzele kap kara soğuk kucagını açtı. Hüngür hüngür ağlayıp çıkan güzelin ağzı yüzü mavi alacalı koyun gibi, başı kanlı, uzun koyu ipek gibi siyah saçı yolunmuş. Aralayan kimse olmamış. Her gün ölmektense bir defa öleyim diye güzel gelin evden çıkıp gitti. Avludan beş altı adım çıkmasıyla bahtsız güzeli, vızıldayan soğuk, acımasız boran hızlıca karla uğuldatıp götürdü... Kapkara gece. Şiddetli soğuk, boran, dönen rüzgâr göz açtırmaz. Etraf gözükmez, sadece cin oynarmış gibi boran vızıldar. Ağlamış gibi olur. Rüzgâr ile beraber gelinde ağlayarak gitti. Bahtsız güzel her yere çarpmasında, hızla kalın kara gömüldü. Uğuldayan, cin kovalayan kar, etek yenine, koynuna, koncuna girdi. Uğuldayan kar ağzına yüzüne vurup, nefes aldırmadan boğdu. Bahtsız güzel bağırarak ağladı. Sesi işitilmedi. Sadece onun ağlayan sesine boran kahkaha ile gülmüş gibiydi. Bahtsız kız, uğuldayan borandan korkup, kalın kara gömüldü, her ağaç köküne bir takılıp, her çukura bir düştü.

Cehennem dumanı gibi kara gecedeki şiddetli borana alışıp çok yürüdü. Çok ağladı. Haykırarak yer ile gökten yardım istedi. Fakat acımasız şiddette kulak olur mu? Üstü başı, eriyen kar ile karışıp dondu. Gözünden akan yaşı da yüzünde buz olup dondu. Başından akan kıpkırmızı sıcak kanıda buz olup soğudu. Sadece sevgi arayan kalp tedirginleşerek çarpıyordu.

Bata çıka, bir düşüp, bir durup yürüdü. Sonrasında bele kadar gelen karda zorla yürümeye çalıştı, çıkamayıp düştü. Yüreği yanıp, huzursuzlanıp kıpırdandı. Soğuk boran sıkıntıya soktu. Sert esen kar şakırdayıp, sekip oynar gibi oldu. Çıplak cinler kar üstünde sekip, iki kalçasına vurur vealkışlayıp sevinerek, katıla katıla güler gibi oldu.

Ağlayıp uluyan inleyen gencecik güzeli,şiddetli boran gleoynaya, gitgide kalın karla bastırdı.

IV.7. Ayşa Dua İstemedi

Ertesi gün Kadir köyü hayli telaşlıydı... Gökyüzünde kalın ala bulut henüz çeliğini kırmamış idi. Fakat yel yok, sakindi. Kara mal otlakta, atlar gelip su iti, halk kısraklarını bağladı. Beş köyün Kazakları birbirlerinin köylerine karışıp, kımızı olan evlerden kımız içtiler.Beş köyün kızları ve gelinleri, delikanlıları Kadir köyünde Ayşa'nın yanında.Ayşa abisinin evinde, başköşenin yanında evin duvarına bakıp eğilerek, Sadırbek ile çokça fısıldaşıp, başını kaldırdı. Sadırbek de başını kaldırıp somurtup oturuyor.

Ayşada somurtup oturuyor. Onun gl gibi solan yüzü, buz kesmiş kabağı, derin kaygılı, gözü bir noktaya takılıp kalmış gibi. Hiç kimseye boynunu evirmiyor. Oturan gençlerin hepsi de somurtmakta. Birkaç ses katanlar aheste konuştu. Kapıdan bir iki hatun gözetleyip, Ayşa'nın hüzünle buz kesen kabağına, oturan gençlerin somurtan, kederlenen yüzlerine baktı. Babasının evinden Ayşa'nın ikinci ağabeyi Janalı ıkıp, Ayşaların kendi oturdukları eve doğru geldi. Eşikten gözetleyen kadınlar gözlerinin yaşlarını silip, Janalı'ya baktı. Janalısuratını soğutup göz kapağını kapattı. Evden onun hanımı Urkiye çıka geldi. ıka gelip gözünün yaşını sildi. Ona Janalı kızgınlığını gösterdi:

–Ne göründü, itin çocuğu! Diyerek sert suratını astı.

Urkiye hiçbir şey demedi, sırtını dönüp gitti.

– Slalenı vurayım, Dedi Janalışiddetlenerek.

–Hey, nereye gidiyorsun? Rapiş’ı çağırır! Suratına bak it oğlu itin, ne göründü buna! Dedi yine.

Urkiya evine girip Rapiş’ı çıkardı. Janalı Rapiş’ı kenara çekip, yüzü öfkeli bir şeyler söyledi.

Eşikten gözetleyen iki kadının biraz yaşlıca olanı gözünden yuvarlanarak akan yaşı parmağı ile çekiverip, ötede duran Janalı’ya ondan sonra damatların oturduğu Sonbay’ın evine bakıp yanındaki kadına emir vererek, umutsuzyüzle başını salladı:

– Kimine kız gerek, kimine kımız gerek! Kimine gülme gerek, kimine at gerek! Kimine akranlarının gönlü gerek!Dedi orta yaşlı kadın.Rapiş eve gelip girdi.

– Haydi, çocuklar dışarıya çıkın, şu köylere bir uğrayalım! Balajan anne babasının, ağabeylerinin evlerini bir ziyaret etsin! Haydi kalkın, dedi.

Evdeki ağzına kadar dolu oturan kızlar ve gelineler Ayşa’ya baktı. Ayşa az önce oturduğu halinden kıpırdamadan yengesinin sözünü işitememiş gibi, kıpırdamadan oturmaya devam etti. Ayşa kımıldamadıktan sonra diğerleri de kımıldamıyor, anca birbirine bakışıp aşırı sessizlik içinde oturuyorlardı.

Rapiş tekrardan:

– Balajan, kaygılanıp endişelenme canım! Hepimiz de senin gibi olduk. Kadını Tanrı yaban el için yaratmadı mı? Hepsikaderdir, endişelenme, canım! Anne baban, ablan, abilerin hepside bu köylere girip selamlaşp, büyüklerin dualarını alarak onları ziyaret etsin dedi! Ne yapalım, hiçbirimiz de kıyamıyoruz, boşu boşuna ıstırap çekmeyle olur mu? Dedi.

Oturanlarda ses yok.

Ayşa hareket edip, iki kaşının arasını birleşmiş kopkoyu kapkara kunduz gibi çatık kaşlarını Rapiş’a kaldırdı.

– Rapiş, bu güne kadar elinde büyüdüm birbirimize kırgınlığımız olmamıştı! Senden ricam sen karışma benim işime, dedi.

Rapiş şaşıtı kaldı.

–Aman Allah’ım, o ne demek yavrum. Peki, öyleyse peki! Ben sadece annenin, babanın, abilerinin söyle dediklerini söyledim. Sen de benim kusuruma bakmayasın yavrum! Diyerek çıktı gitti.

Çabucak yine Ayşa’ya birini gönderdi:

– O akraba komşu köylere girip ziyaret etsin! Dünürlerin, birlikte gideceği kişilerin atları eyerlenip, hazır olmuştur... Ayşa’nın kendi atını da çoktan eyerlediler hazırdır... Şimdi milleti bekletmesin, çocukluk etmesin. Şuradaki köyleri dolaşıp, büyüklerin dualarını alıp çıksın! Dedi yine, Ayşa yine kıpırdamadı.

Kadir’in köyü şaşırdı kaldı. Ayşa’nın oturduğu evdeki kızlar, gelinler ve birkaç delikanlı da endişelenerek bakışıp, somurtuyorlar. Bir vakit Ayşa’nın annesi Salika girdi. Evde oturan kızların, gelinlerin, delikanlıların hepsi de somurtarak bakakaldı.

Salika ayağa kalkıp, başköşede oturan Ayşa’ya, toplanıp oturan kız gelinlere baktı. Bay Aynaş’ın büyük hanımı gibi düşündü. Ayşa’nın “başlık parasına” alacağı 30 büyük baş hayvana şimdiden kendince telaşlanıyor, onun iki günden beri kafasını karıştırıyordu. Salika artık zengin, bey hanımı Aynaş’ın dediğine, karakterine özenmeye başladı:

–Şu köylere neden ziyarete gitmeden oturuyorsunuz? Dedi Ayşa’ya bakıp: – Senden başka evlenen kız yok muydu? Milletin hepsinin atları eyerlendi sadece seni bekliyorlar... Git, şu köyleri ziyaret et, selamlaşıp gel!

Birde diğer kızlara ve gelinlere Aynaş zengini, büyük kadın gibi kızarak bakıp:

– Niye oturuyorsunuz şimdi! Gidin, Ayşa’yı beraberinizde götürüp şu köyleri ziyaret edin! Hepiniz somurta somurta oturuyorsunuz, doğduğundan beri everilen kız görmemiş gibi! Dedi. Ayşa’nın efkâr dolu güzel kara gözleri öfkeyle şimdi annesine baktı:

–Başımı kesip alsalar da ben şimdi hiç kimseyle görüşmeye gitmiyorum! Ben kimin evini ziyaret edeceğim? Kimden dua alacağım? Ne diye dua alacağım? Hanımı ölüp, el gezip gelen birisinin ardından ağlatıp, inletip it gibi yanında gönderdiğiniz için teşekkür ederim diye ziyaret edip, dualarını mı alayım? Bir kez gelen kişinin arkasından beni it gibi beraberinde gönderen halka ben halkım diye şefkat

gösteremem. Sizlerin atları hazırsa ben de hazırım! Benim bineceğim atı buraya getirsin! O Karakesekler de ondan sonra benim için mal alıp geri dönecek olanlar da atlarına binsin ben hazırım! Dedi. Oturanlarda ses yok.

Salika'nın keyfi kaçtı. O zavallı, herkesin mala özendirilmesi olmasa ve o erkeklerin etkisinde kalmasa. Annedir işte! Gözünden yaş döküldü. Dayanamayıp gariban annetitreyip çabukça çıkıp gitti.

Kadir köyü afalladı. Damat dünürler ve onlarla birlikte gelen kişiler atlarını eyerlemişlerdi. Havadaki bulut açıldı, hava ısınmaya başladı.

Şimdi hepsi afalladı. Fısır fısır konuşulmaya başlandı. O zaman Ayşa'nın oturduğu eve damadın arkadaşı uyanık kısa boylu bir kara yiğit girdi.

–Hey sen, Karakesek yiğidisin değil mi?

–Evet, Karakesek yiğidiyim.

–Karakesek yiğidi isen, gitmeye hazır mısın?

–Hazırız, atlarımız bayağıdır eyerli bekliyor.

–Öyleyse bana şu Şakir'in kula atını eyerleyip getir! Dedi Ayşa. Damat tarafından olan yiğit:

–Sizin bineceğiniz at eyerli duruyor! Dedi.

–Yok, o atın gidişi kötü! Şakir'in kula atı güzel giden at diyorlar, bana onu eyerleyip getir! Ben gerekliysem git şimdi! Dedi Ayşa.

Peki! Diyerek yiğit çıkışa yöneldi.

–Hey! Dedi yine Ayşa.

–Ne? Diyerek damadın arkadaşı dönüp baktı.

–Kendi atını da al gel. Ben ata bindiğimde sen de atına binip bana yol gösterip, benim ile birlikte yürüyeceksin! Ben burada bağırıp ağlayıp kimseyle görüşmeyeceğim. Git artık, deminki atı sağlamca eyerleyip getir çabuk! Dedi Ayşa.

–Peki, deyip damadın arkadaşı homurdanarak çıktı.

–Sadırbek, sen de gidip deminki Şakir “beyin” kula atını bana iyice eyerleyip getirilmesini yardım et, dedi Ayşa Sadırbek’e bakarak.

– Peki, diyerek Sadırbek de kalkıp çıkıp gitti. Hiç kimse Ayşa’ya ses etmedi. Gecikmeden deminki damadın arkadaşı ile Sadırbek, Şakir’in kula atını Ayşa’ya eyerleyip, damadın atı ile ikisini getirdi. Dışarda Kadir’in evinin arkasında oturan erkekler ve evde oturanlar da toplanıp seyredip oturdular. Beldeue iki atı bağlayıp, Sadırbek ile damadın arkadaşı eve girdiler. Evdeki şaşkınca oturan gençler sessiz sedasız bakakaldılar. Ayşa Sadırbek ile damadın arkadaşına bakarak:

–At geldi mi? Dedi.

Ayşa hemen ayağa kalkıp, ters bakarak kalkıp elbisesinin ucunu içine sokup çapanını giyerek asılı duran bez kemeri alıp, beline kuşanarak, döşeğin yanında asılı duran tobilgi¹⁷ saplı kamçıyı alıp, evde oturanlara baktı:

– Hadi şimdi hoşça kalın! Sizlerden başka hiç kimse ile vedalaşmayacağım! Benim annem, babam, akrabalarım yok. Bana artık Karakesek akraba! Hepiniz artık hoşça kalınız! Bilip bilmeden gönül kırdığımız olduysa affedin. Tanrı’nın yazdığını görürüz artık! Haydi, Karakesek yiğidi, gidelim artık! Diyerek Ayşa hareket etti.

Evde oturan kız, gelin, yiğit, çocukların hepsi de dikine ayağa kalkıp, hıçkırarak ağlayıp bağırıştılar.

– Ayşa gerçekten de gidiyor musun?

–Yavrum, gerçekten de akraba kardeş demeden gidiyor musun?

– Ayşa hakikaten akrabalarını da görmeden gidiyor musun?

–Yavrum, razı ol bizden!

– Kardeşim beklesene biraz!

–Ey yavrum bize de kırgın mı gideceksin?

– Ayşacığım, doğru düzgün vedalaşalım!

¹⁷Kamçıya sap olarak veya baston olarak kullanılan kızılıcık ağacı.

Evdeki halk hüngür hüngür ağlaşıp, duygulanarak, gözyaşları boncuk boncuk döküldü...

Bibajar ile Müslima Ayşa'yı kucaklayıp, göndermeyip hüngür hüngür ağladılar.

Şimdi hepsi de Ayşa'yı çaresiz sırayla kucaklayıp, hüngür hüngür görüşüp, hıçkırığa hıçkırığa ağladılar.

Biraz zaman geçtikten sonra Ayşa:

– Yeter, artık! Hakkınızı helal edin! Kızlar, ağlamayın! Vaktinden önce ağlamayın, zavallılar! Hoşça kalın artık! Hepiniz de hoşça kalın, razı olun! Deyip boncuk boncuk dökülen gözyaşını sildi ve Karakesek yığıda bakarak:

–Yürü artık! Dedi.

Ayşa Çabucak yürüyerek dışarı çıkıp, ağlayıp apar topar çıkan kızlara, gelinlere, kadınlara, delikanlılara, çoluk çocuklarasadece “hoşça kalın” diyerek damadın arkadaşının tuttuğu şubar Şakir'in kula atına bindi. Annesine, babasına, akrabalarına, büyüklerine bakmadı. Damadın arkadaşı da atına bindi. Sadırbek ata binen Ayşa'nın elinden yakaladı, yine vedalaşıp, ağlayarak bir şeyler söyledi.

Köyün büyüklerinin hepsi de taş olup kalmış gibi sadece bakıyorlardı.

Damadın arkadaşına Ayşa:

–Hadi durma yürü şimdi! Yürü! Diyerek kula atı sürdü!

İşini gören, yüzüğün gözünden de daha güzelok gibi kula at, yılan gibi işgüzarlık edip, Ayşa'yı alıp, güneşin altına yöneldi.

Damat tarafı da Ayşa'nın akrabaları da annesi, babası da bütün yakınları da sebepsiz gark olmuş gibi oldu. Biraz sonra damat tarafı atlarına bindiler. Mal alıp dönecek olan köy adamları da utancı bir kenara bırakıp, Ayşa'nın annesi Saliha ile hepsi atlarına bindi.

Ayşa'nın geride kalan akrabaları, babası hepsi ata binişip Ayşa'nın peşinden koşu koşu gittiler.

Köyde kalan halk onların arkalarından bakıştılar. Yarışarak Ayşa'ya yetişip, Ayşa ile bozkırda vedalaşmak istedi akrabaları.

Ancak Ayşa bozkırda vedalaşmaya sonradan at ile yetişen babasına, akrabalarına dönüp bakmadı. Boranbay zengininin oğlu Şakir'in şansına gelen işe yarayan hızlı koşan güzel kula atı, sonradan gelen atlıların gürültülerinden coşarak, zıplayarak basıp gitti. Ayşa kula atın üstünde şahin gibi iki kaşının arasını çatarak, kabağını düşürüp, yay gibi eğilerek, örme gibi bükülüp gidiyor. O vakit bulutları tarayan gökyüzü parlıyor, gün ışıldıyordu...

IV.8. İki Boz Atlı

Bunlar köyden çıkıp güneye doğru yöneldiğinde doğu taraftaki alçalıp, düşünceye dalan Esen Irmağı'nın kenarındaki bir tepede sis ile bulanıklaşıp yükselen, deminki, süngü gibi sivri, yüksek, dimdik üç mezarın arasından bir boz atlı kişi çıkageldi. Ayşa'yı alıp gidenler bunu görmediler. Bunu birisi görse ya hırsız yayağmacı sanacağı kesindi.

Altındaki kuru üzüm gibi katılaşmış yaralı at ayaklarını büyük geyik gibi basıyordu. İki kulağını tavşan gibi çaprazlıyordu. Her olur olmaz sese, kırırdayan her bir şeye iki gözünüşıl ışıl edip, aylak aylak bakıyordu. Kır atın üstünde kara balçıktan yapılmış gibi sağlam oturan orta boylu, geniş omuzlu, belirli belirsiz kısacık tüylü bıyığı olan, yuvarlak yassı yüzlü, kara yiğit var. Ayağında büyük eski çizmesi var. Üstüne eski kara cepkeni, onun üstünede deve yününden olan bir yelek giymişti. Belini hafif bağlamış. Başında biraz eski, küçücük beyaz, kuzu derisinden yapılmış kalpak, elinde uzun, kalın beyaz saplı kamçı, karnının sol tarafında uzayan kayışı ve kalın topuzu var.

Kır atı çölün kır antilobu gibi hızlı koşup serap olarak, Ayşa'yı alıp götüren kafilenin doğu taraflarına çıktı. Ancak kır atı ile kafilenin arasında epey yer olduğundan, kır atı serap ile bulanarak ve kumral boz uyusukça giden, dereli tepeli yerin, çimeninin renginden ayırt edilip kafiye açıkça görünmedi. Ve yine de o daima mümtaz yerlerden takip ederek ilerledi. Fakat çok dikkatlice bakan bir göz kır atını görmüş gibiydi.

Böylece yan yana gelerek, biraz yürüyüp, kır atı bir yerde durdurarak atından inip, oyalanıp biraz geride kaldı. Biraz sonra yine atına binip, Ayşa'yı götürmekte olan kabileyi uzaktan takip etmeye başladı. Altındaki kuru üzüm gibi katlaşıp, yürüyen kır at sallanarak, ileri bakıp kuvvetlenip ilerliyor, coşarak gelse de, yalnız yiğit boz atın dizginini çekip, bacını kaldırıp, arkasına boynunu eğip baka baka geldi. Ayşa'yıgötüren kabile yalnız atlıdan gitgide uzaklaşmaya başladı. Fakat uzaklaşıp gitmekte olan kabileyi kır atlı yalnız yiğit her bir tepeden, her bir kırdan izliyordu... Böylece bunlar gitmeye devam etti.

Güneş eğilmeye başladığı zamanda biraz önceki Esen Nehri kıyısındaki üç büyük sivri mezara Özen'in aşağı tarafından hızlıca koşan, topuzu yerde sürüklenen bir boz atlı ulaştı. Altındaki seçkin, kısa kuyruklu, küçük yeleli, mavi kırsrağı terlemiş. Üç mızrak mezarın yanına geldiğinde, bu aradaki taş ile karıştırılarak yapılan eskiyen kısa yer mezarlardan bir iki ala guguk kuşu sallanarak uça uça gitti. Çolak benekli kanatları ile uzun ibiği döne yazıp, sallanarak uçan ala guguk kuşlarından korkan kısrak, hoplayıp zıplayarak, ısıklık çalıp, süngü mezarları dolaşıp hızlı hızlı yürüyerek tepenin tümseğine çıktı.

Başındaki kahverengi, kuzu derisi kalpağının bir tarafının kulağını katlayarak giyip, tepenin tümseğinde durarak etrafa göz gezdirdi. Sonra ince saplı kamçısının sapı ile altındaki mavi kırsrağı birazcık okşadı. Kısrak yavaşça tepindi ve biraz önceki kır atının yönüyle Ayşa'yıgötüren kabilenin peşinden koşarak onlara yöneldi.

Dudağının üstünde küçücük bıyık gibi seyrek tüyü var. Orta boylu, geniş omuzlu, zayıf,beyaz yüzlü yiğit yel ile uçan deve dikenini gibi mavi kırsrağını uçurarak geldi.

Onun altında sırtı yaralı mavi kırsrağı, başında küçük kahverengi kuzu derisi kalpağı, üstünde eski, ucuz kalın kumaşlı kaftanı var. Ayağındaki koncu eski ve ucuz. Kurbağa ağızına benzeyen çizmesi, bacağında yamalı eski kahverengi şalvarı, elinde ince toblıgı¹⁸ saplı buzağı dışından kamçısı, sürüklenen geniş kızıl topuzu, semer gibi yırtılan keçe teğeltisi, küçük eyeri, yırtılıp parçalanmış keçe minder, uzun kayış

¹⁸ Tobılgı: Kamçıya sap olarak veya baston olarak kullanılabılırkızılcağ ağacı.

terkileri, ince demir üzengisi, örme yuları, kara kıl yuları var. Bunlar sade görünse de hepsi birbirine uyumlu idi.

Mavi kırsrağı olan, beyaz yüzlü yiğit tepeden tepeye aşarak gün Aktastı'nın tepelerinin üstüne çıktı. Bir zaman sonra Şotan zirvesinin batı taraftaki tepesine çıktı.

Tepenin üstünde mavi kırsrağı hoplatıp zıplatarak altındaki Sarısu Nehrine eğilerek baktı. Ovaya, bozkıra ve Sarısu Nehrine katılan Karaşalgın suyunun toplandığı yerin bozkırına göz gezdirip inceledi. Ak yüzlü yiğitkibirli ve aksiydi. Onun gözü keskindi. Sarısu nehri ile Karaşalgın boyundaki halk ve etraftaki yapılan nice türlü büyük, sivri mezar evleri uzaktan göz ucunda sadece bulanıklaşıp görünüyordu. Özen diyarı ile Karaşalgın'mbu tarafından karartı şeklindemal da göründü. Ak yüzlü yiğit şahin gibi bakıp, Karaşalgın'ın bu tarafında yatan karartı mallara bakıp göz ucunda kalabalık olarak yavaşça ilerlemekte olan topluluğu gördü.

“A, onlar ya! ” Dedi içinden.

Şimdi o topluluğun ayak izine, bu tarafa gözlerini dikip durdu. Göz ucunda kalabalık olarak, yavaşça ilerlemekte olan topluluğun bu tarafında, yalnız kurt gibi bir görünüp bir kaybolarak, göz ucu ile görünür görünmez olan, karıncalanıp giden bir açık renkli at gördü.

“Hey”, dedi ak yüzlü yiğit seslenerek.

Ak yüzlü yiğit,mavi kırsrağını yavaşlattı. Atı bir tepindi, ince toblıgı kamçısının sapı ile okşayıp sonrasında kaldırırverip, altında yayılan sofra gibi rahatlayıp yatan Sarısu'nun sarı bozkırına baktı ve uçarak yöneldi. Artık mavi kırsrağını dörtnala koşturdu...

Güneş Aktastı'nın tepelerinin kuytusuna inip, iyice batarak, yeri ala gölge kapladığı zaman, uzun kalın topuzu sürükleyen, küçük ak kuzu derili kalpağı olan, deve yünü cepkeni yakışmış kır atlı, yassı yüzlü kara yiğit Karaşalgı'nın Sarısu nehrine dökülen yaylanın kenarından gidiyordu.

Kır atın da, yassı yüzlü kara yiğidin de iki gözü, iki kulağı kalabalığın, halk ile hayvanların belirsizliği ile sesinde idi. Kır at kulaklarını çaprazlayıp, parlayan ayna gibi iki gözünü dikip sallanarak geliyor. Altındaki belirsizleşen kalabalık seslerine,

her bir sertçe çıkan sese hoplayıp, kulaklarını çabucak dikip, geyik gibi basıp gelen ayaklarını yavaşlatıp, dinleyerek duruyor.

Şimdi kır atın da, yassı yüzlü yiğidin de bütün dikkati süngü gibi dönüp, karşısına dikilip geliyordu. Tam o sırada kır at hoplayarak, sağ tarafa bakıp çapraz gidip irkildi...

Karşısına acele edip gelmekte olan yassı yüzlü kara yiğit altındaki kır attan ansızın düşecek gibi oldu. “Hey!” Deyip boynunu kaldırıp, atın dizginini çabucak kaldırdı, karnındaki topuzu yakalayarak alıp, arkasına döndü ve baktı.

Somurtup, öne doğru eğilerek, sonrasında akıp gelen kara kartalın sonradan yükselip akarak gelip oynayan okşayıp geçmiş şahin gibi hızlı hareket eden seçkin kırsığı olan ak yüzlü yiğit kayın topuzunu bir kolu ile çevirerek yürütüp, kır atı ile yanına yetişti. Yavaş ve alçak bir sesle:

–Korktun mu, hey? Boz atın kendisi mi alıp götürdü? Dedi.

Boz atın başını kaldırıp çevirerek, mavi kırsığı olan ak yüzlü yiğit ile yassı yüzlü kara yiğit yan yana geldiler.

– Ön tarafa gözünü dikip gelerek, senin yetiştiğini fark etmemişim! Kır atında iki gözü ile kulağının ön tarafta olduğunu, senden korkup, bu tarafa doğru götürdüğünü gördün mü?Dedi o.

– Ne, o gitmekte olan kalabalık onlar yani? Dedi sonra, ak yüzlü yiğit.

– Evet, bu Aydekene’nin evine gelecekler ya... Bimende’nin evine konacaklardır... Şimdi yavaşça yaklaşalım. Kaybolmayalım! Dedi kara yiğit alçak sesle.

–E, bugünkü kalacağız dediği el şu Bimende’nin değil mi? Niye şimdi? Neden kalmasınlar? Yanlarında Bimende’nin adamı olduktan sonra buradagecelemeden gitmezler... Zengin enişterleri, ablaları dururken gecelemeden giderler mi? Dedi ak yüzlü yiğit.

– Evet, şimdi burada geceleyeceklerdir. Burada kalmadan gitmeseler diyorum sadece, Dedi kara yiğit alçak sesle.

Mavi kısrak hafifçe tıksırdı ve ak yüzlü yiğit te hafiften dizginini çekti.

Kır at da mavi kısrakın tıksırmasını beğenmemiş gibi kulaklarını dikerek sol kulağını salladı...

IV.9. Bimende Beyinkinde

Akşam karanlık çöktüğü zaman...

Akşamüzeri Ayşa'yı getirmekte olan grup Aydeke'nin Sızdık Köyü'ne gelerek ikiye bölünüp kondular.

Şakirler'in yanında deminki Korjinbay denen Bimende'nin adamı Şakirlerin kendilerini Bimende eniştesinin evine yerleştirdi. Ayşa ile Ayşa'yı yanına alıp hayvanları alıp götürmeye gelen Kadir'in kadın ve çocuklarını eşleriyle birlikte Müsrali'nin evine yerleştirdi.

Bimende Bey'in babasının adı Sızdık idi, onun için köye Sızdık Köyü derler. O Musrali, Sızdık'ın yeni aldığı kadından doğan, uslu, hali vakti yerinde biraz küçük bir adam idi.

Bimende Bey'in evi iki tane. İki evinde iki hanımı var. İki evi yan yana, arası hatta çok yakın. Büyük karısının oturduğüev büyük, küçük hanımın oturduğı ev küçüktü. Küçük hanımının evinde Bimende'nin ticaretinin paraları, ölü mallar içindi... Şakirler kendi evlerine gelmiş gibi Bimende'nin büyük evinde dinlenip, rahatlayıp, neşeliydiler. Atları at yarışından gelmiş gibi neşeli oturuyorlardı.

Yan yana duran Bimende'nin evlerinden, küçük hanımının evinden tıkırdayarak separatörün¹⁹ sesi geliyor.

İki evin dışarısında yan tarafında iki mavi araba ve bir eski ağaç araba duruyor. Arabaların önünde sığırlar yatıyor. Urganda bağlı buzalar var. Sığırlar fosurdayıp, kimileri inleyip kıpırdanıyor. Ahırda tek gibi olup yatan koyunların da

¹⁹Separatör: Sütten kaymağı ayıran makine, ayırıcı.

bağırma sesleri işitildi. Koyunların kenarında düveler yatıyor. Düvelerin yanında, sıra sıra dizilerek bağlanan kuzular.

Şakirlerin atları Bimende'nin küçük evinin bahçesinde duruyor. Kapı önünde semaver yakan kişiler dolanıyor.

Şakir damadın eniştesi, tüccar Bimende zenginin kendisi “evde yatıp ağız dolusu söz ile Ayşa gibi yeni yetişen güzel kızı Şakir’e verdirdim” diye düşünerek yükselip, kendi evine kendisi sığmıyordu. O ticaret mesleğinde uysal köylüleri kandırıp, fazla karede ettiğinde öyle yapıyordu.

Şişen şişman yüzüne güneş vuran, su birikintisi gibi çökmüş aklını yitirip güldürerek, leşe doyup kursağı inen yırtıcı kuş gibi dolup taşan, ota dayanarak oturan, Bimende büyük hanımına şaka yapıp:

– Erkek kardeşinin eline genç kuş kondurdum, gönülleni geldikten sonra sen şimdi malın bir semizini, besili kuzuyu kesersin herhalde, dedi.

– Aman, semizi bunlar yemeyecekte kim yiyecek, dedi sarı hatun. Yine:

– Şimdi, ne deyim hayırlı olsun! O kendimizden bir kızı neden almıyor demiştim ben, hayırlı olsun artık, Allah’ın yazdığı buymuş, dedi.

–Kendimizde Şakir’e layık olan kız bulunmadı ki! Yoksa o tarafını düşünmedik değil, dedi Bimende.

Bimende'nin büyük hanımı dışarıya çıkıp, kumasına hayvan kesmeye malzemeleri hazırlatıp, bir genci beraberinde götürerek ahıra varıp, bir semiz genç kuzuyu sürükleyerek götürüp, Şakirler'in oturduğu, kendi evlerine geldi...

Eve deminki Bimende'nin atıyla, Kadir ile konuşup, Ayşa'yı Şakir'e istemeye gelen Korjınbay denen gür kara sakallı, uzun yüzlü kara kişi girdi.

Şakir gür kara sakallıya gülümseyip, sevecenlikle bakıp:

– Yukarı çık, Korjınbay, yukarı çık, böyle! Diyerek yukarı taraftan yer gösterdi. Bimende, gür kara sakallıya gülüp, Şakire bakıp şaka yaptı:

–Beraber tilki boğuşturup dönen avcılar gibi ikiniz senli benli mi olmuşsunuz? Dedi.

Korjınbay, Şakir'in yukarıya yanına oturup, kıs kıs güldü.

“Ayşa gibi genç güzel kızı Şakir'e bulan benim!” der gibi gür kara sakalını eliyle tarar gibi yapıp:

– Birisinin yeni yetişen güzel kızını yanına eş eden kişiyi herkes hürmet edecektir, dedi kıs kıs gülerek.

Bimende tereddüt ederek güldü. Onun gülmesi bedeninin irkilip kımıldayarak, şişen köse semiz yüzünün güzelliği “Şakir'e güzel kızı alıp veren sen değilsin, benim” der gibi yüz ifadesi gösterdi.

Kapıyı açıp, eve Bimende'nin ikinci eşi ile bir iki kişi vızıldayarak kaynayan büyük beyaz semaveri içeri getirip, yamalı büyük yuvarlak masayı hazırlayıp çay malzemelerine giriştiler.

Bimende iki hanımına bakıp:

– Deminki 110. “akkuyruk” çayından yapın! Ondan sonra çaya koyacağınız kaymaklar kesilip gitmesin! Seperatorun yeni ayırdığı kaymağından koyun! Deyip cömert gibi davrandı.

Büyük hanımı Bimende'ye :

– Sen söylemesen de, güzel çay yapılır ki dedi.

Bimende gülümseyip, misafirlerine bakıp:

– Güzel kız alıp gelen kişiye, kaymak konulmuş iyi çay iyi olur, dedi.

Hepsi gülüşüp, neşelendi.

Eve eskimiş, kötü giyimli orta boylu, buruşuk seyrek kıvrıcık kara sakallı birisi girdi. Aşağı oturup, bağdaş kurup, kibirlenerek, Şakirler ile onun arkadaşları ile selamlaştı.

–At araba iyi mi, Şakir! Kuşunuz hayırlı olsun, dedi.

–Dediğin olsun! Sen de iyi misin? Dedi Şakir.

– Ne, Konırbay, bugün şimdi bu Şakir'i methedip geçen ki gibi şarkı söylersin değil mi? Genç güzel gelin getiriyor... Bugün tüm hünerini göster! Dedi Bimende.

–Şakir’e söyledim ya geçen şarkı. Ancak bugün, hastalanıp yatan bir çocuk rahatsızlandı, yanından bırakmadı hemen gidip geleceğim diye Şakir’e hal hatır sormak için zar zor çıkıp geldim, dedi o.

Bu arada Bimende’nin büyük hanımı misafirlerin önüne serilen sofraya üzerine çay şekerleri döktürüp, kuması kızıl ala fincanları getirip şingirdatıp yerleştiriyordu. Hepsini halka oluşturup çaya oturdu.

Kocasının yanına semaver tarafına oturan Bimende’nin büyük hanımı:

–E, kendine neden eş almıyorsun, her zaman yetim çocuklarınla uğraşır durursun? Sığırını da kendin sağıyorsun! Dedi Konırbay’a.

–Eyyvah, Jumabike, eş almak kolay bir şey diye mi düşünüyorsun, bize kim varsın? Dedi Konırbay.

–E biçare, sana neden varmasın, ele varan kadın? İşte, Şakir’in kadını öleli bir iki ay oldu, bir genç güzel kızı getiriyor... Bu daha ben ölmeden ikinci hanımı aldı! Diyerek Bimende’nin büyük hanımı şakayla karıştırıp, laf attı.

Bimende ile Konırbay, Şakirler kıs kıs güldü.

– Çaya geliniz, dedi Konırbay’a Şakir’in Akaş adlı arkadaşı.

–Jumabike kiminle kıyaslıyorsun? Onlar benimle aynı mı? Şimdi kim olsa da değeri mal ile ölçülür değil mi? Malsız bana biri kızını veriri mi? Bende eş alacak mal var mı? Dedi Konırbay.

– Nereden bileyim, herkese kolaydır diye düşünüyordum ben, dedi Jumabike.

– Çaya geliniz, diyerek Konırbay’ı yine çağırdı Şakir’in arkadaşı Akaş.

– Siz için için, dedi Konırbay.

– Gel! Gel, dedi Bimende de.

Konırbay da aşağı taraftan çaya oturdu.

–E sana eş lazım değil herhalde, lazım olsaydı mal biriktirirdin... Bu senin geçen yıl buraya göçüp geldiğinde malın epeyce değil miydi? Dedi Konırbay sıkıştırıp, kızıl ala cam kâseye akkuyruk çayı doldurarak.

– Evet, epeydi, fakat şimdi o mal yok ki! Dedi Konırbay, çalıp yer gibi, pişiden yavaşça alarak.

– Yok, şimdi kendi malın ne kadar, bana sayısını söyle, ben sana bir güzel kadın buluvereyim, dedi Korjınbay.

– E zavallı, öyle de! Sen istersen bulursun, eş bulma işini iyi bilirsin, dedi Jumabike,

– Söyleyeyim, iki buzağılı sığır, on kadar koyun kuzu, bir at, bir deve... Bir düve... Olan malım bu... Onunla gününü gören küçücük üç çocuk!Dedi Konırbay.

–Ya, diğer malların nerede? Hanımının sağ gününde senin malın epeyce değil miydi? Dedi Korjınbay.

– E, nerede olacaklar! Harcadık, kestik, kayboldu, öldü... Birkaç gün önceki tek kısırağı hırsız alıp götürdü, kış günü iki devenin birini fabrikadan yüktaşıyacağım diye Abdırâhman yok etmiş üstelik şudur budur diye ücretini de tam ödemedi gitti, dedi Konırbay.

– E,yok etti derken, ücretini ödemedi derken,dedi.

– Senin deveyi komutan zorla elimden aldı ve askerleri bindirip gönderdi dedi! Dedi Konırbay.

– Askerleri bindirip gönderdi dedi! Nereye bindirip göndermiş?

– Kasabalardan Alman savaşına götürülen askerler dedi. “Şehirden dönerken, yol kenarında kasabalardan Alman savaşına götürülen askerlerle karşılaştım, o askerleri götürmekte olan komutan ve gardiyanlar beni dövüp, senin deveni kızıağı mızağı ile zorla alıp götürdü”, dedi.

– Başka develere dokunmadan, sadece senin deveni alıp gitti mi dedi?

– Evet, öyle dedi!

– Hiçbir şey ödemedi mi?

– Doğru düzgün bir şey ödemedi!

– E, rezillik bu! Diyerek Korjınbay Bimende ile Şakir’e baktı.

– Şu Bimende alamaz mı devenin parasını! Dedi Şakir’in deminki Akaş adlı arkadaşı.

– Enişten biliyor, kendisine uzunca anlatmıştım! Dedi Konırbay.

– Abdırâhman kolaylıkla insanamal verir miydi? Onun gibi insana devenin yağını bile vermemek lazım! Ve gerçektende kışın kasabalardan Alman savaşına çok asker götürdüler. Kışın yol boyunca şehre doğru çok asker gitti. Kışın şehirden bize gönderilen yükleri getirirken Nura’nın kıyısındaki köylerden geçene kadar yüklerin başında bizzat kendim bulundum. Bize de yol boyunca askerler zorluk çıkardı. Nihayetinde öyle ya da böyle anlaştıktan sonra, bize dokunmadan geçerlerdi. Bir gün Jılandı kasabasındanak bıyıkzengin Rus’un oğlu ve birçok askerle karşılaştık. O beni tanıyarak elimden tutup:

– “Savaşa gidiyoruz... Almanlar canlı bırakacaklar mı, bırakmayacaklar mı bilmiyoruz,” diye endişeli konuşunca cebimden beş som²⁰ para çıkarıp verdim, dedi Bimende.

– Ak bıyığın kendisini de kardeşini de götürmüşler ya geçen gün, dedi Korjınbay.

– Onlara da zor olur, endişelidirler, dedi Şakir’in arkadaşı Akaş.

– Zor tabi! Endişelenecek tabi onlar insan değil mi? Ne yapsınlar endişelenmeyip, giden herkesi Almanlar koyun gibi öldürüyorlar, dedi Korjınbay.

– Sen ne diyorsun? Diye onaylamasını umarcasına Şakir’e baktı.

– Evet, Almanlar belaymış diyorlar. Şehirde, kasabalarda onların erkekleri azalmış diyorlar, dedi Şakir.

– Öldürürse öldürsünler, bize zorbalık yapan belaları! Toprağımıza, suyumuza, hayvanlarımıza göz diktiler, halkın başında kamçı oynatsın diye uryadnikleri²¹ getirdiler! Dedi Şakir’in arkadaşı Akaş.

Böyle dedi ve Konırbay’a dönerek:

²⁰ Som: Kazak para birimi.

²¹ Uryadnik: Çarlık ordusunda ilçe polisinin kıdemli alt rütbesi.

– Öyle değil mi, Konırbay? Dedi.

– Orası öyle tabi fakat buraya gelenbizim gibi çiftçi mujikler²²de suçsuz yere ölüyorlar... Ölmeyipte ne yapsınlar bu Almanlar gökyüzünden uçarak bombayı üstlerinden atıyorlarmış. Sonra tekrar uçarak geri dönüyorlarmış... Şimdi bunlar ölmesinde kim ölsün. Alman savaşa gökyüzünden uçarak geliyor, bu it²³ mujikleri savaşa benim develerimle gönderiyor! Dedi Konırbay.

Konırbay'ın sözüne hepsi bir anda güldüler.

Bimende de gülerek:

– Senin devenle Alman savaşına göndermemiştir, senin deveni Akmolada satarak parasını içkiye harcamıştır, dedi.

– Elbette benim devam ile Almanya'ya gidemezler ya!

– Sende de suç var, kışın o kadar uzak yere Abdırâhman gibi divaneye aklı olan insan devesini verir mi? Kendin de düşünsene! Dedi Korjınbay.

– Ben nereden bileyim, kış günü çocuklara ekmek lazım olmuştu. O deve için beş put²⁴ un getireyim dediği için göndermişim, dedi Konırbay.

– He, unu bizim halktan birisinden neden almadın? Bu evde de un satılıyordu! Abdırâhman'a aklı yerinde olan kişi deve verir mi? Dedi yine Korjınbay.

– Doğrudur aklımızı yitirdiğimiz... Geçen sene hanımım öldü de, evde küçücük üç çocuk aynı anda ağlarken, kendim aklımı yitirdiğimde gerçektir... Şu bir atasözü var ya: “Fakirin hanımı ölse kafası aylak gezer, zenginin hanımı ölse yorganı yenilenir! Hepsi fani yoksulluk fani kıtlığın sonucu! Zengin insanın hanımı ölse, aklını yitirip başı ağrımazdı. İşte Şakir beyin hanımı öldü, bunun aklını yitirdiği yok. O şimdi, yatağını yeniliyor! Yaban elden bir kere gitmesine rağmen birisinin elmanın sapı gibi genç, güzel kızını getiriyor, dedi Konırbay. Konırbay'ın sözüne hepsi güldü. Şıngırdatıp porseleni ayağı ile devirdi. Jumabike kalkıp dışarı çıkarak hayvan kesilen kişinin evine gitti. Kuma da çay malzemelerini topladı.

²² Rus köylüsü

²³ Komutandan bahsediyor

²⁴ Rus ağırlık ölçüsü

– Şimdi o, Şakir’in getirdiği güzelin hayırlı olması adına bir şarkı söyleyiver, dedi çayını içip, arkaya yaslanarak oturan Bimende.

–Evet, hadi artık söyleyeceksen uzatmadan söyle! Dedi Korınbay da.

– Söylesene artık, söylüyordun normalde, dedi tokal²⁵.

– Peki şimdi, ne söyleyeyim? Bir kısa şiirlerden söyleyeyim? Dedi Konırbay.

– Pek ala, şimdi kısa şiirlerden söylersen, kısa şiirlerden söyle, sonra kıssalarından birini söyleyesin, dedi Bimende.

– Peki, öylesine bir yeni çıkan kitaplardan ezberlenenlerden bir parça söyleyeyim, dedi.

– He söyle!

Konırbay hareket edip, sesini toparlayıp, sonra boğazını temizleyerek kısır okur gibi söylemeye başladı.

Konuş hayattayken dil ve çene.

Gidersin kader gelince bir gün

Misali dünyanın rüzgâr gibi

Kimseye beyan etmez dünya çolak.

Böyle zamanda bir konuşayım,

Akıyor gibi dağ ile taşın pınar gibi

Günümüz insanının “kötüsü” yok,

Danışman hepsi biliyor gibi.

Doğanlar bürünüp duraksıyor,

Uzağa eskisi gibi uçmayıp ırak.

Sıraya karga girip garklıyor,

²⁵ İkinci eş

Başına talih kuşu konmuş gibi,
Karakuş dört dönüp, uçuyor
O da kuş töresi olmuş gibi.
Üstünde karakuşun bozdoğan dolaşıyor
Güçlü olup kendi evinde kalmış gibi
Delice doğan dır dır ederek dolaşır bir tarafta,
Doğan derecesini almış gibi,
Ganimeti birbirinden soruyor,
Karnı karakuşun doymuş gibi.
Kızıl çaylak gölü dolaşıp uğraşıyor,
Katılıp kuş güzelliğine onmuş gibi.
Baykuş da dalkavukluk yapıyor,
Göllerden kuğu ile kaz ilmiş gibi.
Martı papağan olup öteceğim diye
Bağ çit, gül bahçede duruyor gibi.
Olgunlaşıp turna dahi çığlık atıyor.
Sesini bülbülün salmış gibi
Katıldı kuş güzelliğine karakarga
Topağına yetişemez uçmuş gibi.
Ödül alıp, mastek²⁶ de taranıp dolaşıyor
Küheylan, asil at formundaymış gibi,
Yayıldı sisa²⁷, lanke²⁸ saf yerine,

²⁶ Kısa boylu at

Atlas²⁹ asil pahalı torgın³⁰ gibi.
Tepecik her yerde dağlar da duruyor,
Altından düşman geçirmez kale gibi.
Birleşip bir araya gelip karartı olup geziyor,
Dağılıp kendi başına gezenler...

Konırbay tamamladıktan sonra tam bitti derken halk: “Yine söyle! Söyle,”
dediler.

Eve Jumabike girdi.

Karşılaştık zamanla daraldığında,
Toprak sudan cüda olduğunda,
İçteki hasretleri çıkarayım
Ne fayda için dertten patladığında!

Bunu söyledikten sonra Konırbay şimdi ikinci bir kitapçıktan ezberlediği
şiiirlerden okumaya başladı.

Hor oldu nadanlıktan bizim Kazak,
Medeni kavimlere olup alay,
Düşünmeden geniş çölde ne olacağını,
Sonunda nadanlıktan gördük azap.
Kazağım, neden saf oldun böyle,

²⁷ Pamuktan yapılmış bir tür kumaş.

²⁸ Bir tür kalın kumaş.

²⁹ Yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaş, atlas.

³⁰ Çok değerli olan ince ipek kumaş.

Su girip boynuna göçüp – konmadan?
Koşuyorsun bir delikten diğer deliğe
Saklanıp komutan görünce büyük tavşan gibi!
Bu kadar, halkım, neden oldun korkak?
Gibi korkmuş uyuz buzağı.
Varlığını elindeki alıyor,
Kardeş gibi birlikte büyüyen hissesi ortak.
Er nerde böyle durumda akıl verecek?
Düşmana, can kurban diye karşı gelecek,
Halk için sinek kadar canını feda edecek,
Ah, keşke biri olsa söze usta!

Konırbay şiirin son sözlerini şarkı söylüyor gibi uzatarak bitirdi.

– Bak sen! Şair ya bu, dedi Korjınbay.

– Ya ya şair! Sen şimdi ilk defa mı dinliyorsun bunun şiirlerini?Dedi Bimende.

– Doğrudur sözleri, dedi Akaş

Özellikle “sudan topraktan mahrum olan, serbest daralan zaman” cümlesi Akaş’ın yüreğini yıkmış gibi oldu. Çünkü onun Nura Nehri’nin kıyısındaki güzel toprağını rütbeli büyük insanlar zorla almışlardı. Onun köyünü komutan askeri güçle zorla göç ettirmişti. Akaş’ın babası sonra kırdaki Karakesek halkına, dayısının yanına taşınmıştı...

– Ben bunun tam böyle olduğunu bilmiyordum!

– Ey, sen böyle şiirleri kitaplardan ezberledim mi diyorsun, yoksa kendi aklından mı söylüyorsun?

– Ezberlemiş, aklından söylemek nerde, dedi Korjınbay.

– He, sen mollaymışsın ya. Bu yeteneğini niye göstermiyorsun? Kazak'ın senin gibileri çocuk okutur, dedi Korjınbay.

– Oy, çocuk okutmak nerde, sadece Türkçe okuma yazmam vardı. Sonra elime gelen basma kitapları okuyup, içlerinde ezberleyeceğim sözler olursa ezberlerim. Çocukluğumdan bu şiirlere, sözlere meraklıydım, dedi Konırbay.

O sırada eve bir küçük çocuk yavaşça girip eşikte durdu. Onu Bimende'nin büyük karısı Jumabike görüp:

– Hey, kim o? Ey, Konırbay'ın çocuğu musun? Dedi.

Konırbay kapıya dönüp baktı, hızlıca:

– Ne oldu? Niye geldin? Dedi.

Çocuk yavaşça:

– Öteş ağlıyor, çağırıyor, dedi.

– E, ağlıyor mu? O zaman yürü, diye aceleyle kalkıp gitti.

Bimende, Şakir, Korjınbaylar muhabbete devam etti.

Şakir'in at koşucusu dışarı çıkıp, bağlı olan atlarına bir bakıp, yanına bir çocuğu alıp, Ayşalar'ın oturduğu Müsrâli'nin evine vardı. Ayşa'nın abisi Janalı ile biraz konuşup, ikisi dışarı çıkıp Bimende'nin evine doğru geldi.

Onlar Bimende'nin evinin yanına geldiğinde Şakir, Korjınbaylarda dışarı çıkıp, alaca karanlıkta bakışıp, evin arkasında konuşuyordu. Yanlarına Janalı da, Şakir'in at koşucusuda gelerek hepsi sohbet etti.

Mavi arabalarının arkasında duran Janalı ile Korjınbay Şakir'i çağırdı, üçü fısıldaşıp konuştu. Sonra Korjınbay eve girip, Bimende ile fısıldaşıp konuştu. Bimende Korjınbay ile ikisi dışarı çıkıp, Şakir ile Janalı'yı beraberinde tokalın evine götürdü.

Bimende'nin tokalının evinde bir tarafta eşiginde sütle kaymağı ayıran makine duruyor. Bir yan tarafta top top paketlenmiş yapağı yün, katlanıp toplanan kurumuş deriler sıkıştırılmış duruyor. Başköşede büyük büyük mavi tahta sandıklar birinin üstünde biri toplu duruyor. Evin ortasındaki asılı kazanın altında alevlenip yanan ateş.

Evden sütün, kaymağın kokusu, kuruyan derinin çiğ yağ kokusu ve kaynayan etin kokusu çıkıyordu.

Bimende mavi tahta sandıkların birini açıp, içinden top top kumaşları tekemet³¹ üstüne sıra sıra gürüldeterek atmaya başladı:

- Sadece bu, arşını 20 kuruş.
 - Bu saten, arşını 40 kuruş.
 - Bu lenke³² arşını 37 kuruş.
 - Bu dabı³³, arşını 18 kuruş.
 - Bu ipek pay, arşını 1 som 20 kuruş.
 - Bu bikasap³⁴ arşını 60 kuruş.
 - Bu metketon³⁵ arşını 30 kuruş.
 - Bu kreton³⁶ arşını 20 kuruş.
 - Bu iç giyimlik kumaş, bu tibia³⁷, bu bir astar kumaşı, bu dırap³⁸, bu lastek³⁹, bu ak-saua moraz⁴⁰... Bu beyaz tüylü moraz⁴¹... Bu kadife
- Haydi, şimdi bunlardan gerekeni al kendine! –dedi Şakir’e.

Şakir Janalı’ya baktı:

- Haydi, önce sen buradan lazım olanını al... Sonra ben kendime lazım olanları alayım, dedi.

Böylece Bimende’nin kumaşlarından ölçüp, kesip almakla uğraştılar.

³¹ Tekemet: Desenli keçe.

³² Lenke: Kalın kumaş.

³³ Dabı: Sıkı bir şekilde örülmüş beyaz kumaş.

³⁴ Bikasap: İpekten yapılmış dar doku.

³⁵ Metketon: Kumaş çeşidi.

³⁶ Kreton: Bir çeşit kumaş.

³⁷ Tibin: Çeşitli renkteki kalın kumaş.

³⁸ Dırap: Genellikle palto, kaba için kullanılan kumaş cinsi.

³⁹ Lastek: Kumaş çeşidi.

⁴⁰ Saua moraz: Kumaş çeşidi.

⁴¹ Moraz: Kumaş çeşidi.

Evden parça parça kesilen kumaşın sesi dışarıya duyuluyordu.

Alınan her şey Ayşa içindi.

IV.10. Müsralininki Kuzu Kesti

Ayşa'yı beraberinde götüren kişi sayısı annesi ile beş kişiydi. O beş kişinin ikisi Ayşa'nın ağabeyi Janalı ile Aydar. Diğer ikisi ise Kadir ile aynı köyden olan Tinjan, Serik adlı iki eski dünürlerdi. Tinjan, Kadir'in Sonbay adlı büyük oğlunun hanımının ağabeyi. Serik ise Kadir'in ikinci oğlu Janalı'nın hanımının küçük erkek kardeşi. Bunlar, Bimende'nin annesi ayrı olan ağabeyi Müsrali'nin evinde kalıyor.

Halk hayvanlarını ahıra yerleştirdi...

Müsrali'nin büyükçe, eskimiş boz evinin keçe döşenen başucunda Ayşa'yı beraberinde getirenler dünür gibi gözükmeye çalışıp, hiddetlenip oturuyordu. Müsrali ve genç kızı evin sağ tarafında, gelinin döşeğinin başucunda, Ayşa'nın yanında fısıldaşıyorlar. Müsrali'nin gelini çay malzemelerini hazırlıyor. Müsrali'nin kendisi, ateş başına yakın yerde uzun çokça sakalını kesmiş, bıçak biler gibi, oturuyor.

Hanımı ihtiyarca, biçimsiz olan kara kadın, dışarı çıkıp gelinine çay malzemelerini hazırlatıp, kapının önündeki bağlı buzağıları, ahırdaki yatırılan develeri, ahırdaki kuzuları, her günkü gibi kendi gözüyle yine bir görüp, oğlu ile konuştu. Oğlu orta boylu, zayıf, uzun çeneli, genç kara yiğit, annesine fısıldayıp bir dakika deyip içeri girdi:

– Baba, dışarı bir gelsene, dedi babasına.

Babası:

–Ha! Diyerek oğluna bakıp, anladım der gibi kalkıp dışarı çıktı.

Müsrali oğlu ile beraber hanımının yanına geldi.

–Bu insanlara ne hazırlayalım? Dedi hanımı fısıldayarak.

–Nerden bileyim, bir hayvan kesmek gerekir, dedi Müsrali de fısıldayarak.

–Ne keselim, ikiz oğlağın birini kessek nasıl olur? Dedi hanımı.

– Bilmem... Ayıp olmasın? Sonuçta Boranbay'ın oğluna kız getiriyorlar... Oğlak kesti denildiğini yarın Boranbay'ın oğlu duyarsa ayıp olur. Kuzunun birini kesin, dedi Müsirali.

–O zaman deminki, boz şunak⁴² şişeğin boz kuzusunu keselim, kendisi uzun zamandır öksürüyordu, dedi fısıldayarak hanımı.

– Kısa kahverengi saulığın⁴³ kuzusunu kessek doğru olmaz mı? Annesi yaşlı, erkenden süttten kesilse, sonbahara kadar kilo alırdı, dedi oğlu.

– Doğru o zaman onu kesin, hemen kesin, dedi Müsirali yavaşça.

– Evet, hemen kesersek iyi olur, verecek olduktan sonra... Hadi, dedi oğluna kadın.

Müsirali evine girdi, oğlu ile hanımı ahır kenarındaki ip başına gitti...

Müsirali evine girip, ailesinde ev işleri yapan gelinine:

–Yavrum, ateşini daha çok yak! Odunların yeterli miydi? Çayını çabucak hazırla! Bu kişiler susamışlardır, dedi sonra:

–Aynaş yavrum bir kandil hazırlayıver çay içerken karanlık oldu, dedi kızına.

Müsirali'nin dışarıya çıkması, karısı ve oğlu ile fısıldaşarak konuşmalardan, hanımı ile oğlunun dışarıda durması ve Müsirali'nin “odunların yeteli mi? Ateşi iyi yak” demesinden hayvan kesecekleri anlaşılıyordu. Bunu misafirler de anladılar. Neşelenip, bazıları yerinden hareketlendi.

Yukarı tarafta oturan, Kadir'in büyük oğlunun hanımının ağabeyi Tinjan adlı çelimsiz, uzun boylu, kumral kişi yavaşça ağzını kımıldatıp, tükürüğünü yuttu.

Müsirali'nin cömertçe sözlerini işittikten sonra hayvan kesileceğini anlayan kızı ile gelini de neşelendi.

Çay yapıldı, Müsirali ateşe yakın oturdu. Aynaş koşarak kandil alıp yaktı. Kısa kuyruk kahverengi kuzuyu sürüten Müsirali'nin hanımı ile oğlu eve girdi. Onlar ile

⁴² Şunak: Kulağı kesik ya da yapışık olan.

⁴³ Saulık: Üç yaşını aşmış kuzulu koyun.

beraber beyaz döşlü, ala, körük boylu, uzun köpek te eve girdi. O da neşelenip kuyruğunu sallayıp, bir kuzuya, bir ateşe yakın oturan Müsiralî'ye cesaretsizce baktı. O da yalanıp tükürüğünü yuttu...

–E, hayvanı getirdiniz mi? Çabuk dua ettirip, kendin kesiver Tursın, dedi Müsiralî oğluna.

Sevinip, kurnazca kendi tarafına bakan ala uzun köpeğe bakıp Müsiralî:

–Git! O iti alın dışarı! Dedi.

–Git, hey! Çık! Diyerek ala uzun köpeği çıkarıp gönderdi.

Ala uzun köpek dışarıya çıksa da, yinede geri girmek için dönüp eşîğın altına yattı.

Dışarısı oldukça kararmıştı. Ay yok. Gökyüzünü kara koyu bulutlar basmış. Sarısu kenarı, Karaşalgın kuyulısının⁴⁴ yanı geniş bozkır. Uzaktaki dağlar, oyuklar karanlık gecede görünmüyordu. Sadece o bölge kenarında sahilde yerleşen köylerin ışıkları karanlık geceyi deler gibi parlıyordu. Bazı ışıkların aydınlığı alev almış gibi renkten renge girip, daha fazla parlıyordu. Yan yana sıralanmış köyler sadece yakını daha net, biraz uzakta olanı bir araya toplanmış gibi göründü. Bazen yüksek sesle gülen gülüş, yüksek sesle çıkan söz, bazı belirsiz sesler duyuldu.

Misafirlerin konduğu Sızdık Köyü yedi sekiz ev. Hepsinin de sırasıyla ışıkları yanıp sönüyordu... Bazı yakın evlerden mırıltılarda işitildi.

Ahırın ortasında soluklanan, dağınık bir şekilde birçok koyun yatıyor. Onun çoğu Bimende'nin. Ahırın kenarlarında iki üç grup olarak develer yatıyor. Onların dışında dağınık sığırlar yatıyor. Bazen malın inleyen, hırlaşan ve hareket eden sesleri işitilir. Müsiralî'nin evinin arkasındabahçede bağlı duran damat Şakir'in atlarının bazen burunlarını kaldırıp çektiği işitilir.

O evden de ateşin ışığı daha fazla çıkıp, hırlaşıp, havlayan, dalaşan itlerin sesleri işitildi. Hırlaşıp havlayan itler kesilen havanın kanına dalaşıp yattığını bilerek,

⁴⁴ Kuyulsı: İki nehrin birleştiği yer

Müsirali'nin eşiğinin arkasında duran ala uzun it yerinde duramıyor evhamlanıyor. Bimende'nin evine doğru bakarak imrenip, yine yutkundu. Ancak Müsirali'nin ateşinin başında da kahverengi kuzuyu tıkırdatarak yere yatırma sesini işitip, ala uzun it kendi sahibinin evine girmek için hareket ederek sağ tarafına bakıp hırladı. Sıralı evlerin birinden bir sarkık kulaklı kızıl it kulağını dikip yavaşça Müsirali'nin evinin yanına gelmişti. Ala uzun it ondan hoşlanmayıp suratını soğutarak hırlayıp, havlayarak kızıl ite doğru yürüdü. O anda Müsirali'nin evinden kuzunun hırıldayan, tıkırdayan sesi sertçe işitildi. Ala uzun it çabucak dönüp hırlayıp aceleyle koşarak eve girdi. O eve girdiğinde sarkık kulaklı kızıl itte gelip Müsirali'nin eşiğinden gözetledi. O gözetleyen, ala uzun boz iti içinden kıskanıp, ağzından salya akıp dururken onun yanında sıralı evlerden birinden bir obur, boz küçük kuyruğunu sallayarak hızlıca geldi. Kızıl it şimdi ondan hoşlanmadı, eşiği kıskanıp hırladı. O anda sağ taraftaki sıralı evlerin arkasından mırıldanarak konuşan bir iki yaya çıka geldi. Müsirali'nin evine doğru geldi. Gelir gelmez iki yaya Müsirali'nin evine girdiler. Onlardan çekinerek kızıl ityüzünü çevirirken obur boz küçük it onlarla beraber aynı anda eve girdi.

Küçücük, eski teneke gibi leğene alınmış bauızdau⁴⁵ kanı ılıkça eşiğe koymasıyla ala uzun boz it aç gözlülükle, aceleyle leğene başını sokması bir oldu. Hapur hupur aceleyle ılık kanı şapırdatarak lıkır lıkır içiyor. Obur, boz, küçük it te bir taraftan gelip leğene burnunu soktu. Ala uzun it ılık yemeği kıskanarak boz küçük itin oburluğunu beğenmeyip hırlamıştı, boz küçük it, kuyruğunu sallayarak bocalayıp leğenin sadece kenarını yalayarak, ala uzun ite yılışıp gözüne girmeye çalıştı. Boz küçük itin bocalayıp şaşkınca baktığını gören ala uzun it ona dokunmadı. Sadece burnunun değdiği ılık, lezzetli yemeğini başını öne eğip lıkır lıkır içmeye devam etti.

IV.11. Hırsızların Karşılaşması

Akşam karanlığı çöktüğünde, topuzlarının bir tarafını koltuklarına kısıran, iki beyaz atlı yavaşça sıra sıra duran köylerin kenarını çevreleyerek geliyorlardı. Her ikisi

⁴⁵ Bauızdau: hayvanının kesilmesinde akan kan

de giysilerini kısalttı. Başlarındaki küçük kalpaklarının kulaklarını çevirip giydiler. Altlarındaki atların ayakları kedi gibi bastı. Özellikle kır atın yürüyüşü belli olmuyordu. Ne bir kamışa nede bir ağaç köküne ayağını değdirmiyordu. Atların dizginlerini çekip iki yiğit köye doğru bakıyorlardı. İkisinin de altındaki atları kulaklarını dikerek köye doğru geliyordu.

Mavi kısrakta olan ak yüzlü yiğit, kır atlı yassı yüzlü kara yiğitle yan yana geliyordu.

–Üzengini vurma! Dedi yassı yüzlü kara yiğit fısıldayarak.

O yavaşça, altındaki kısrakının dizginini işaret edencesine hareket edip, bir karış kadar kır atlıdan arasını açtı.Öncesi köyü uzak yerden seyrederek, sonrasında gitgide yaklaşp, köyün yanına geldiler. Köşedeki evden aniden bir it havlayarak çıktı. Kır at ürktü kaldı. İkisi de dinliyordu.

–Bu köyde yok... Bu köy Sızdık Köyü gibi değil... Bu köyde atlarda görünmüyor... Üstelik bunların hiçbiri misafir konaklamakta olan eve benzemiyor, dedi fısıldayarak mavi kısraklı, ak yüzlü yiğit.İt havlamayı kesti.

–Evet bu köyde yok. Bu Sızdık Köyü gibi değil. Sızdık Köyü oradaki köylerden biridir diyorum. Dedi kır atlı, yassı yüzlü kara yiğide fısıldayıp.

İkisi şimdi ikinci köyü çevreleyerek gelip en büyük evin yanındaki bahçeye geldi. Büyük evden ateş ışığı parlıyordu. İçerden sesler duyuldu. Büyük eve bitişik bir şekilde yanında küçük bir ev var. O küçük evde ateş görünmedi. Ak yüzlü yiğit, yassı yüzlü kara yiğide fısıldayarak:

–Bu büyük evin beri yanında bir şey duruyor gibi. Attır diyorum, dedi.

–O zaman yanına doğru gidelim, dedi fısıldayarak yassı yüzlü kara yiğit. Bahçeden kedi gibi içeri doğru yürüyüp, büyük evin dışarısındaki otları biçilmiş bir yerde, çukurlukların yanına geldiğinde köye doğru kedi gibi yavaş bir şekilde gelmekte olan kır at aniden duruverince mavi kısrak da kır atı biraz geçtikten sonra o da durdu. Kır atın üstündeki yassı yüzlü kara yiğidin kalbi, güp güp etti. Kır atın baktığı yöne doğru bakarak, ne olacak diye yassı yüzlü kara yiğit atı hareket ettirmek isteyip, zorla üzengiye vurdu, kır at ininden gözüken farelere bakan kedi gibi, ileri

yürümeden öylece donup kaldı. Ak yüzlü yiğitte önündeki eve bakıp, kır atın baktığı yöne gözünü dikip durdu.

– Aman Allah’ım bu bir şey gördü! Dedi yavaşça fısıldayarak yassı yüzlü kara yiğit.

Ak yüzlü yiğit önüne eğilerek bakıp fısıldadı. Onun köye, sağa sola dikilen iki gözü karanlığı delmiş gibi oldu:

– Evet, ancak hiçbir şey görünmüyor... Bu köyde de misafir yok gibi... Bu evin yanında ki çadır gibi duruyor. Çadır ile büyük evin arasında at duruyor, germede galiba. Bu kiminmiş ki germeye at bağlayan kimdir? Deminki, İsabek’in Musa dediği böyle at bağlıyor derlerdi onunki olmalı! Bu nasıl olur, bu hayvan ne görüyor! Şu çukurlara bakıyor! Biri oturuyor mu acaba? Dedi.

Ak yüzlü yiğit bunu söylediğinde, iki boz atının önden sağ tarafında elli adım kadar ilerdeki çukurdan uzun boylu, kara örtülü birisi uzanarak uçarak ayağa kalktı. Ve birisi ayağa kalkıp eğilerek yürüyüp, geriye kaçmaya çalıştı. Onlar çukurdan uzanarak uça uça ayağa kalkınca kır atta, üstündeki yassı yüzlü kara yiğidin komutunu beklemeden, irkilip, sonra arkaya, ıssızlığa bakıp tavşan gibi fırlayarak gitti. Ak yüzlü yiğitte mavi kısırağını çekip, kır atın arkasına yöneldi. Civardaki evlerin itleri havladı. Bir iki it koşarak havlayıp, defolup giden iki boz atlıyı kovaladı. İki at akşamın karanlığında batmış gibi kayboldu... Yan taraftaki evlerden bir iki adam çıkıp bağırdı. Çukurun içinden kalkıp, şaşakalan koşarak giden Musa’nın gelini, evden çıkıp bağırarak kayınına iki boz atlıyı söyledi.

–Aman Allah’ım ben oraya tuvalete gitmiştim, bir iki boz atlı kişi geldi, bu sarı ata baktılar, beni gördükten sonra çabucak kaçıp gittiler. O itler de arkasından ürüyüp gittiler, dedi. Gelinin kayını genç çocuk, şaşırıp:

–Aman Allah’ım, o hırsızdır! Hırsızdır! Neden belli etmeden gelip hemen söylemedin? Dedi.

Çabucak bunu söyledikten sonra, genç yiğit germedeki sarı ata bakıp, babasına çabucak anlatmak için evine döndüğünde Musa’nın kendisi çıka geldi.

Musa ayağını topallayarak basıp, aceleyle sesini yavaşça yükseltip, hızlıca konuşarak oğlu ile gelininin yanına geldi.

–Hey, ne oluyor? İnsan mı? Kaç tane imiş? Nasıl gitti? Dedi.

O arada iki boz atlı köyden gidip, Sızdık Köyü’nün karşısından çıktılar.

Hemen Musa’nın köyü korkup “Hırsız! Hırsız! Hırsız!” diyerek, kardeşini götüren adamları ayağa kaldırdı. Musa çok fazla bocaladı. Onun hareketleri, acele etmesi ayağının aksaklığını artırmıştı.

– Çabuk bu köylere haber salın! Öten! Asautay! Sizler şu Ümbet’e haber verin! Beysembay! Akbulak ikiniz İskendirlere varıp haber verin! Onların köylerinde deminki misafirleri var galiba, atları da var... Ata birini gönderelim! Köylerde hepsi dikkatli olsun, deyip Musa bitişğinde oturan abisine köyün adamlarını gönderdi.

Tekrar gelininden ayrıntılı olarak iki kır atlının nasıl görüldüğünü, nasıl gittiğini sordu. Uyanık gelin soran herkese yanılmadan, tekrar tekrar ilk defa anlatıyor gibi anlattı.

– Elimde ibriğimvardı, evden çıkıp tuvalete giderken aniden gördüm. orada bu germedeki sarı ata dikilmiş bakıp duran iki kişi, ikisi birbirine yapışık şekildeydi... Önce kendim de göremedim... Ne olduğunu bilemedim ve sadece orada duran hayvan zannettim... Yakınına gelsem, iki boz atlı kişiymiş... Beni gördükten sonra ikisi de öte tarafa hızlıca gitti. Sonra ben tehlikeli insanlar olduğunu anlayıp, çabucak söyleyeyim diye eve doğru yürüdüm! Dediği sözlerde gelin yanılmadı.

–Eyvah, bu ay karanlığında Allah korumuş! Kantbala olmasa alır giderdi galiba! Eyvah, sadece atlar güvende değil! Dedi Musa.

–Eyvah, o karanlıkta senin o ara tuvalete gitmen iyi olmuş... Senin taharetinin de bir faydası oldu ya!

–“İkisi birbirine yapışık duruyormuş” mu diyorsun? Sen de bir şeye yapışıp dursaydım, dedi bir şakacı yiğit.

Halk öylece: “hırsız, hırsız” diye sert sözü duyduğunda, a denildiğinde ürkse de, beraber, birbiriyle şakalaşıyordu...

O yerdeki beş altı köyün hepsi de hemen haberdar olup, hepsi de ürkerek saklandılar. Atı olan köylerdeki insanlar yola çıkmayı konuşuyorlardı. Sızdık Köyüne varmış olan Jumagül Setter ile beraber iki atlı kişi geldi. Biri damat Şakir'in atına binen Bimende'nin bir oğlu, biri de başka bir yiğit.

Dışarıda dört beş kişi ve çoluk çocukların ortasında duran Musa'ya selam verdi... Germede duran Musa'nın sarı atı huzursuzlanıp ses çıkarmaya zıplamaya başladı.

Onlar konuştu:

–Müseke ve Bikem gönderdi size, ata binerek etrafı kontrol etsek nasıl olur? Dedi.

–Yine at için köy başına birini gönderelim diyor. Boz at ile köye giren hırsız bir şey almadan gitmez diyor. Yine o belki çok adam çıkar diyor. Korunup, etrafı biraz kontrol edelim diyor, dedi Bimende'nin oğlu kısık sesle.

–Doğru! Peki! Ben tevekkül deyip atıma bineyim, bekleyin! Öten ile Jumagül, sizler bir şey bularak binin veya bir deveye binip ata gidin! Diğerleriniz ise köyü koruyun, dikkatli olun, dedi Musa.

Ve Öten ile Jumagül'e:

–Hatta bu köylerin atları varsa ata kadar onlara binip onlarla varın! Ben ata binip Bimende'ye varayım! O teğeltiyi alıp çık! Mızrağı alıp çık! Sen mızrağı alıp çık! Diyerek Musa hareket etti.

Önce sessiz duran germedeki sarı at, şimdi karanlıkta ateş gibi yanan gözünü, kulağını dikmiş, huzursuzlanıp, ses çıkardı ve hareketlenerek zıpladı.

–Eyvah, sarı at huzursuzlanıp soluklanıyor! Koşu olmasaydı, zorlanmazsa iyi olurdu... Ya, Al-la-hım, koru! Hani teğeltim nerede! İyice eyerle! Mızrak nerede? diyerekMusa apışıp, aksak yürüyerek evine girdi...

IV.12. ıslık Çalın

Kahverengi kuzunun eti kazana koyulup yavaşça fokurdamaya başladığı zaman Ayş a Müsrali'nin kızının yanında dışarı çıkmak için ayağa kalktı. Kazanın altına ateş yakıp oturan Müsrali'nin gelini de onlarla beraber çıkmak için ayağa kalktı. Onlar evden çıktığında Müsrali:

– Yavrularım, etrafınıza dikkatlice bakın, aytaktayı⁴⁶, ıslık çalıverin! Akşamda karanlık olur! O misafirin atlarının yanındaki yiğ it bakıyor mu? Baksın! Dedi kızı ile gelinine.

Sözlerini kızı ile gelinine söylese de, Müsrali'nin gözü Ayş a'ya baktı. Elbisesini ş alvarına koyan, uzun saçlarını göstermeden çapanının altına saklayıp, başına deri b örk giyen Ayş a Müsrali'ye endamlı bir genç yiğ it gibi göründü. “Ne kadar endamlı kız!” Dedi içinden.

Ayş a ile Müsrali'nin kızı, gelini dışarı çıktığında ış ığ a bakarak oturup karanlığ a çıktıklarından dışarının karanlığ ı onlara çok karanlık göründü.

–Amanın ne kadar karanlık! Hiçbir şey görünmüyor, dedi Müsrali'nin kızı.

– Zifiri karanlık! Ateşe bakarak oturup çıktıktan sonra göz alışana kadar böyle olacak galiba! Bir şeye tökezleyip düşmeyin! Adımlarınızı dikkat ederek basın! Ne kadar karanlık, insanı korkutuyor, dedi Müsrali'nin gelini.

–Korksan da ne yapacaksın? Kendi istediğ in gibi ömrünü süremediğ in günlerin hepsi de karanlık değ il mi? Bunun gibi gece karanlığ ından korkmayalım! Biraz gözümüzü alıştıralım. Diyerek Ayş a ayaklarını dikkatli basıp, evin yanından eğ ilerek, köyün arkasına baktı.

Onlar öyle dururken evin arkasındaki bahçede bağı lı duran atların arkasında oturan Serik oturduğı yerden ayağa kalktı. Biraz gözleri karanlığ a alıştıktan sonra, Ayş a Müsrali'nin kızı, gelini üçü Serik'in yanına geldiler... Bu, Serik denen yiğ it Kadir'in ikinci hanımının küçük kardeşiydi. Kadir'in yabancı halka dünür olup giden

⁴⁶ Aytak: Köpeğ i birisinin üzerine saldırtırken kullanılan ünlem (Kazakça-Türkçe Sözlük, 2003: 32)

kadın ve çocuklarına Serik hem atkoşucu hem dünürün dünürü olarak eşlik edip çıkmıştı.

Kadir'in eski dünürleri Tinjan ile Serik “Boranbay'ın köyünde ete bir doyalım ve özellikle Ayşa'nın başlık parasından kiit⁴⁷ giyeceğiz,” diyerek içlerinden gönüllerini geçirip geliyorlardı.

Serik'in yanına gelip Ayşa:

–Ne, bakıyor musun, Serik? Dedi. Somurtup konuşmayan Ayşa konuşunca Serik hareket edip, biraz çaresizce kaldı.

–Eh, bakıyoruz işte! Sizler de ata bakmaya mı çıktınız, dedi şakayla.

–Atları gözetlemekten yorulunuz mu? Dedi Musirali'nin gelini.

–Bir iki gündür uykum yarım oluyor, yoruluyordum, dedi Serik.

–Şimdiden uykunu söylüyorsan, iyi koruyormuşsun atları, dedi Müsirali'nin gelini.

– Bugün, o seçkin halkın arasında o atları bekleyen kim var sence! Uyu, dedi Ayşa. Sonra gülüşüp, yüksek sesle konuşarak, Ayşa Müsirali'nin kızı, gelini üçü evin arkasındaki kamışlara doğru yürüdüler.

Ayşa yanındaki kız ile geline:

–Sesli konuşun, hırsız ile kurt varsa kaçsın, dedi.

Müsirali'nin kızı gülüp:

–Ben çığlık atayım, Hey, hey, hey, deyip bağırdı. Gelin ile Ayşa güldü.

Ayşa'nın gülüşü buz pateni kayıyor gibi soğuk, ayaz şırıltısı gibi duyuldu. Gelin de kışkırttı. Evden Kadir'in Aydar'ı çıkıp Serik'in yanına geldi. Serik ile fısıldaşıp durdu.

Eğilerek oturup, Ayşa'nın yürüdüğü tarafa baktı. Fakat hiçbir şey göremedi. Evin arkasında epeyce yerde yatsı olan kamışların içinden Ayşaların gülüşmeleri,

⁴⁷ Kiit: Dünürlerin bir birine giyim kuşam türü verdikleri hediye.

bağırtiları işitildi. Yanındaki kız ile geline bir şeyler söyleyen Ayşa'nın sözleri akşamın karanlık yumuşak havasını şakıtıp, yavaş hareket ederler gibi oldu. Ve şakıyan sözleriyle beraber bakır çaydanlığın şingirtisi da duyuldu. Fakat karanlıkta kamış arasında yürüyen Ayşaların kendileri görünmedi.

Serik'in yanında duran Aydar Ayşa'nın kırağı tutmuş, ayaz, buzdan kaymış gibi kuru gülen, şakıyan sesine içinden şaşırıp, imrenerek baktı.

Bahçede bağlı duran atları gözettğini belli etmek istemiş gibi Serik ağırlığı ile ıslık çalarak:

– Höyt! Heeey! Dedi.

Ayşaların bulunduğu kamış tarafına eğilip baktılar. Aydar, Ayşa'nın endişesiz gibi konuşup, kıkır kıkır gülüp yürümesine imrenerek, eve girdi... Başka köylerden de hayvana ıslık çalan, bazen kışkırtan sesler işitildi. Etraf karanlık, akşamın karanlığına gizlenmiş birisi yanlarına gelip Ayşa ile gelinin konuşmalarını dinliyor gibiydi. Yanlarındaki bir top kamış yavaşça sallandı. Sallanan kamış tarafına Ayşa'nın bakakaldığını gören Müsirali'nin gelini:

–Hey, burada birisi var galiba! Dedi.

–E kim var dersin! En fazla köyün yiğitleridir! Dedi Ayşa.

Kamış yine sallandı.

–Hey gerçekten birisi yürüyor! Eyvah, hırsız olabilir! Hey! Yürüyün eve gidip söyleyelim! Dedi Müsirali'nin kızı.

–Koyun, hırsız olsa hayvanları umursamaz mı, kızların yanına konuşmaya genç erkekler geldi. Belki birileri sizinle özel olarak konuşmak ister, dedi Ayşa. Bunu söyleyip sallanan kamışa bakıp, şakayla:

–Geliniz, özel konuşmak isterseniz, kız ve gelinlerden başka kimse de yok, dedi.

–Yani, korkmayın, bir sözüm vardı söyleyeyim, deyip, kamışın içinden biri ayağa kalktı. Sesini çok az çıkarsa da, sözleri açıkça duyuldu.

–Gerçekten, aman Allah'ım! Dedi Müsirali'nin kızı

– Ay ayıp, gerçekten de biri varmış! Dedi gelin.

–Bağırmayın, sadece bir iki kelime sözüm vardı, onu söyleyip gideyim, diyerek kamış arasından ayağa kalkan adam çabucak üçünün yanına geldi.

–İyi misiniz? Dedi yavaşça.

–Şükür, dedi şaşırılmış olan kız ile gelin.

–Ayşa merhaba, seninle yalnız konuşacağım küçük bir işim vardı, şu tarafa gelsen, buradakiler de burada biraz beklesinler, dedi kısık sesle, kahverengi kürklü, kalpaklı sarı yiğit. Bakır ibrikle ile temizlenen Ayşa birden ayağa kalktı:

–Peki... Öyleyse, siz oturdurun, ben bu kişinin işini öğreneyim, dedi. Gelin ile kız endişelenip:

–Peki, Peki, dediler.

Hemen dönüp, hızla adımlarla, sarı yiğit ile Ayşa kamışın arasına yalnız girip fısıldaşarak çabuk çabuk konuştular.

Konuşunca Ayşa gelin kızın yanına çabucak geri döndü.

– Birisinin benden alacağı vardı, onun için gelen yiğitmiş. Eve gidip onun eşyasını getiriverelim! Sizler bir yiğit gördük diye insanlara söylemeyin olur mu? Dedi Ayşa.

Gelin ile kız konuşmadan anlamış gibi oldu:

– Aman, neden söyleyelim, neden söyleyelim? Dediler.

–Öyleyse yürüyün! Deyip Ayşa gelin ile kızın beraberinde eve doğru yöneldi.

–Eve biraz önceki bizim oturduğumuz yatağın köşesine bir şey saklamıştım... Bir beze sarılı dört-beş halka, yüzük içinde değerli taş da var. O kutu içerisinde yine bir beze sarılı bilezik, gümüş paralar var onları ikiniz gidip yavaşça bulup getirin! Benim eve bir girip bir çıkmam ayıp olur... Sizler o evdeki kişileri belli etmeden alıp çıkın, dedi Ayşa.

Gelin:

–Heybeyi bize aratırlar mı? O ikisi ayrı ayrı mı paketli, biri heybede, biri köşede mi?

Ayşa:

–Evet, heybeyi anneme söyle, açtırır.

Gelin:

–Birini yatağın altına yere mi sakladın, yoksa keçenin katına mı sakladın?
Dedi.

Ayşa:

–Yanılmıyorsam, keçenin katına koydum... Şimdi gidip bakarsınız! Keçenin katında olmasa yere, altına bakın, sonra heybeyi anneme söylerseniz açtırır, dedi.

– Buluruz, dedi Müsiralî'nin kızı.

Üçü evin yanında atların arkasında duran Serik'in yanına geldi.

–Neden, bu karanlık gecede çok uzun kaldınız? Dedi mırıldanarak.

Ayşa Serik'e şakadan:

– Neden uzun kaldınız ne demek! Kendin kız olsaydın, kadın olsaydın bilirdin neden tuvalette uzun durulduğunu! Sen öyle desen yine de işimiz bitmedi, dedi kısık sesle.

Serik Ayşa'nın sözünü anlamış gibi yavaşça gülüp, ne söyleyeceğini bilemeyip, boğazını yavaşça temizledi. .

Ayşa Serik'e gülümseyip, gelin ile kıza baktı.

–Ben burada bekleyeyim, sizler biraz önceki şeyi yavaşça alıp çıkın... Sol alt tarafa koydum. Beni sorarsa bizi bir şey için gönderdi, kendisi atın yanındaki adamın yanında oturuyor deyin! Gidin ama acele etmeden gidin! Bulmadan gelmeyin, dedi yine kısık sesle.

– Tamam, diyerek gelin ile kız eve gitti.

Ayşa Serik'e bakıp fısıldayarak:

–Serik o benim yorganımın arasında bir şey vardı. Urkiya’ya verip gideyim diye düşündüm... Unutup götürmüşüm yalnızken onu götürüp vereyim şu atı çözüp buraya getirir misin? Dedi hızlıca konuşarak.

–O şey ne? Dedi Serik’te fısıldayarak.

–Ne yapacaksın, atı alıp gelsene kendim bulup götüreyim heybenin kenarından, dedi Ayşa yavaşça,

Serik ata doğru yürüdü.

–Çabuk getir... Yavaş çöz yularını! Dedi Ayşa kısık sesle acele konuşarak.

Serik hızlıca gidip sarı atı çabucak çözüp, Ayşa’ya doğru çekti.

Atın hareketlenip yürüme seslerine endişelenip evde oturan kişilerden birisi Serik’e seslendi:

–Hey, bu kim? Serik! Dedi.

–He, benim, şu atı iyice bağlıyordum, dedi Serik.

Serik atı Ayşa’ya götürürken, Ayşa atın üzerinde battaniyesinin katlarının arasına hemen ellerini sokarak, yoklayıp baktı.

– Aman Allah’ım burada yokmuş! Heybedeymiş! Çabuk gidip, heybedeki ak kumaşa sarılı şeyi getir! Git, git! Atı bana ver, ben kendim bağlarım, çabuk git, deminki gelin ile kız gelmeden, diyerek Serik’in elindeki sarı atı çekip aldı.

Ayşa’nın yanına katılan koyu kahverengi kalpaklının, karaca gözleri yanıyor gibiydi. Fakat Serik onu karanlıkta görmedi. Serik hızlıca eve yöneldi. Serik eve girdiğinde, Ayşa peşi sıra omuzuna attığı çapanının içindeki cepkenin dışından beline bağladığı kemeri çıkartıp çapanının dışından bağlayıp kula ata biniverdi.

–E, canavar! Dedi içinden Ayşa kula ata. Ata sığır gibi oldu.

Biner binmez hızlıca deminki kendilerinin gittiği saza doğru gitti... Köylerin hepsinden yangın varmış gibi ateş parladı. Ara sıra hayvanlara bakıp ıslık çalan, kışkırlama sesleri işitildi.

IV.13. Savaşan Düşman, Akşamki Çarpışma

Ayşa etrafına şaşkın şaşkın bakıp, sarı atı koşturup gelirken iki boz atlı topuzlarını uygun bir şekilde tutup, yassı kamışların ortasında eğilip, köyden tarafa gözünü dikmiş duruyordu. İkisi savaşa hazırlanıyor gibi cepkenlerini toplayıp, çapanın kollarını sıvayıp, başlarındaki küçük kalpakların kulaklarını katlayıp bağlarını bağlıyorlardı.

Sarı at ile dörtlü gelen Ayşa'ya gözlerini dikip bakan iki yiğitten önce ürken kır atı görüp hareket etti. Sarışın yiğidin altındaki mavi kısrak da tıksırıp baka kaldı. Köy tarafına gözlerini dikip bakan kır at karanlıkta gelen Ayşa'nın bulanıklaşan karaltısını gördü, hışırtısını duymadan önce yavaşlayıp, önce sabırsızlanıp hızlandığında kalbinin güm-güm attığı ses, at üstünde eğilip bakan iki yiğidin kulaklarına kadar geldi.

Küçük kara yiğit yavaşça:

– Tak⁴⁸! Diyerek kır atın dizginini yavaşça tıklattı.

Sarışın yiğit de bakıp fısıldayarak:

–Hayvanın kalbinin atışına bak! Dedi.

Sevindiğinde kır at tekrardan o tarafa ürkererek, dönüp bakıp vücudunu ters döndü. İki yiğit de öyle baka kaldı. Üç dört atlı kişi toplanıp tam onlara doğru yavaşça geliyormuş. Onlar karanlığa bürünüp hepten yaklaşmışlardı.

İki yiğit apışıp kalarak, önce onlara bakıp, sonra köy tarafından karaltı halinde gelen Ayşa'ya baktı.

–Hey şu Ayşa ise bunlar da peşinden gelecek insanlardır. Veya hepsi peşinden kovalayıp gelecek olan kişiler. Deminden beri etrafımızda kolaçan edip yürütenler. Şimdi, ey dediğinde kaçmayalım, ne olaksa, olsun ben savaşayım. O Ayşa ise sen Ayşa'yı alıp git. Eğer o Ayşa değilse, oturdukları evlerine kadar at ile varıp, insanlar

⁴⁸ Tak: Atı durdurmak için kullanılan ünlem.

gürültü patırtı yaparken Ayş'a'yı çabucak alıp çıkmaya çalış!Dedi yassı yüzlü kara yiğit.

Sonrasını söylemedi, yaklaşarak gelen dört atlı kişi, karanlık gecede ürkmüş gibi yavaş–yavaş, bağırıp atlanıp, iki kır atlı yiğide karşılık verdi.

İki kır atlı da atlarını hareket ettirip, topuzlarını kaldırıp ilerlediler. Kapanan kara geceyi ikiye yarıp, yavaşça, gümbürdeterek at koşturup, haykırarak giden dört atlının sesi, karanlık geceyi kaplayıp uyuklayan çevreyi ürküttü. Etrafı ateşlerin parlaklığı ile duran köylerin bütün köpekleri gürültü çıkardı.

Her köyden aceleyle, yüksek sesle konuşmalar, köpeklerin ürme sesleri karışıp gürültü oldu.

– Vur! Mızrak sok! Mızrak sok! Düşman burada! Düşman burada! Saldır! Saldır! Diyerek yassı kamışların içine kamışlarla mücadele edip, ellerindeki silahlarını kaldırıp gürüldetip, at koşturarak gelen dört atlı ile yassı yüzlü kara yiğit kır atı hareket ettirip köşe bucaktan geçti. Yassı yüzlü kara yiğide ikisinin de topuzu değdi. Faka sert değmedi. Onlardan birinin topuzu tın edip gökyüzüne uçup gitti, sonrada yere düştü. Onlar öyleyken mavi kısraklı sarışın yiğit köyden gelen Ayş'a'nın önünden eğilerek bakıp gidiyorken:

–Ayş'a sen misin? Yürü! Korkma şimdi! O onların geçmesine izin vermez! Diyerek Ayş'a'yı yanına alarak, sarışın yiğit gitti.

Dört kişinin ikisi sarışın yiğit ile Ayş'a'nın peşinden kovalamaya başladı.O arada çevrede bir gürültü oldu, karanlık gece feryat etmiş gibi oldu.

Köylü, köyden düşman arayan bağrıışmalar, koşan atlıların gürültüleri kuşatarak yaklaştı.

–Sapma! Sapma! Diyerek birbirine bağırarak peşinden gidenler...

–Düşman burada! Düşman burada! Diye bağırdı onlar.

Sarı atı atlatıp, yassı yüzlü kara yiğit uzun tozmuş topuzunu havaya kaldırıp, iki yağız atlıya doğru döndü.

– Kes sesini köpek, ağzını yüzünü kan içinde bırakırım, yoksa! Dedi o.

İki yağız atlı karşılaştı mücadeleyi göze alamayıp aniden dörtlale koştı. Fakat hızla giden ile beraber ikisi “düşman burada” diyerek sarı yiğit ile Ayşa’yı yakalamak için bir yağız atlı ve bir boz atlı arkalarına düştü...

Şimdi sol tarafta dört atlının dördü de yassı yüzlü kara yiğidin önüne geçti... Ancak onların önüne sarı yiğit geçmişti. Köyden köye değersiz atlılarda paldır küldür, karaltı halinde göründü.

Sarı yiğidin Ayşa’yı beraberinde alıp alamadığını bilemeyen, artık yassı yüzlü kara yiğit iki yağız atlıyı kovalayıp peşinden gelirken, onların önünde “düşman burada” diyerek karartı halinde görünen ikilinin önünü görmek için iki yağız atlıyı yanlayarak geçip gitti. Onların izine düşüp, kır atlı oklava gibi dörtlale giderek, kara yiğit öne geçiverdi.

–Hadi şimdi peşine düş! Mızrakla savaş! Dedi iki yağız atlı birbirine.

–Hadi savaşacağım mızrakla! Diyerek yağız atlının biri diğerinin önüne geçip saçı uzun yüzü kara yiğit mızrağını çıkarmak için hamle yaptı. İkisi de fırlayıp, öncekilere yetiştiğinde, mızrak tutan yağız atlı yassı yüzlü kara yiğide yetişti.

–Mızrakla savaşacağım, in! Dedi o.

–Savaşamazsın! Kendin öleceksin, çek atının kafasını! Diyerek yassı yüzlü kara yiğit uzun topuzunu mafsalsal gibi sallayıp, mızrağa doğru atıp yön gösterdi.

Mızraklı atına hükmedemiyor, mızrağına sahip çıkamıyordu. Sonra kalkıp, yassı yüzlü kara yiğit ile kapışverdiler.

“Düşman nerede, düşman burada” bağrıışmaları birbirine katılarak geldi. Atın tepindiğini söylemiyor, yassı yüzlü kara yiğit önündekilere ulaşmak için kır atını olan hızıyla sert rüzgâr gibi dörtlale koşturdu. Mızraklı da onun arkasına düştü. İkisi çekişip, birbirini izleyip “düşman burada” diye bağırarak giden önceki iki atlısını sardı. Onların önünde sıranın yakınında giden bir uyanık, güldü yağız atlıyı görüp, yassı yüzlü kara yiğit sevinip, kır atı dörtlale koşturup, onların yanına geldi.

–Ayrılmaz! Ayrılmaz! Dedi onlara bağırarak.

–Gel! Arkandakini ben vurayım! Dedi ona sarı yiğit bağırarak.

Peşindekiler bağırarak atlanıp, “düşman burada” bağırılarıyla geldi. Yassı yüzlü kara yiğit sarı yiğit ile sırlandılar.

Kır at, mavi kısrak, sarı at dört nala koştu... Üçü dizlerini birleştirdiğinde mızraklı yağız atlı atının kafasını çekerek o ikisi ile aynı sıraya geçiverdi. Yassı yüzlü kara yiğit onlara geri dönerek bakıp, sıradaki sarı yiğit ile Ayşa’ya fısıldayarak çabucak:

– Bunların arkalarından da birileri geliyor. Bunların içinde kuvvetli birisi var, Bimende gibi... Onu bilerek güçlü bir şekilde vurayım demiştim, denk gelmedi. Sonra içlerinde mızraklı birisi var, atı çok hızlı koşuyor. Bana iki üç defa yetişti ancak kendisi mızrak çekemediği için çekiliverdi. Ve şimdi sonradan yetişenlerin atları da hızlı ise, mızraklı şimdi daha cesaretli davranmak için gelir. Bimende olsa ağzı yüzünü kıp kırmızı kana boyamak lazım. Atlarınız nasıl? Dedi.

– Fena değil! Ancak bu mavi kısrak gevşeyebilir. He, bu Ayşa’nın altındaki at rahat geliyor! Dedi sarı yiğit fısıldayarak.

– Öyleyse, habercileri ikinizden uzağa götürmeye çalışayım. Eğer olmazsa iki üçü aynı anda gelmeye devam ederse Ayşa atını var gücüyle koşturup, geçip gitsin, biz ikimiz habercileri oyalayıp, savaşarak durduralım. İçlerinde Bimende var ise, kan kusturalım ite! Dedi yassı yüzlü kara yiğit.

O sıradaki haberciler diğerlerini geçerek, üçünü boğazlayıp yetişip geldi. Sarışın yiğit yanındakilere aceleyle fısıldayarak:

– Deminki söylediğin doğru! Bunları şimdi, o düz bozkırda durduralım! Bimende olursa darmadağın edelim! Ayşa’nın atı güçlü, yalnız geçip gitsin, arkasından takip edip cesaretlendiririz. Anladın mı Ayşa? Sen yürü! İşaret sözümüz “yol bulur”, “ayrılmaz” olacak. Anladın mı? Dedi yaklaşarak gelen üç takipçinin bağırışmasını duymadan.

– Anladım... Fakat yolumu kaybedersem ne yapacağım? Dedi Ayşa.

– Kaybetmezsin! Bu taraftan ayrılma, buluruz, dedi sarışın yiğit.

O an takipçilerin üçü hızlıca geliyordu.

Birisi demin ki uzun mızraklı olan, diğer ikisinin silahları ise topuzdu. Mızrağını topuzlarını üçü de kolayca sallıyordu. Yassı yüzlü kara yiğit takipçilerin her birinin hareketini izleyerek geldi.

–Hey, vuracağım şimdi, durun! Artık kurtulamayacaksınız! Dedi birisi.

–Sen vurursan, bizde de silah var, biz de vururuz. Biz sizlerin hiçbir şeyinizi almadık, neden durmadan geliyorsunuz? Bizde ne hakkınız var?Dedi sarışın yiğit

–Hakkımız şu, üçünüz de ineceksiniz, kurtarmayız, dedi birisi.

–Sizi dehangi ecel, hangi zorluk itip getirdi!İyisi dönün şimdi, iyiliğiniz için! Dedi sarışın yiğit.

– Sizleri yakalamadan dönmeyiz, dedi takip edenlerin üçünden birisi.

– Sarı yiğit şimdi takip edenlerin sözüne kulak vermiyor Ayşa’ya fısıldayarak:

– Ayşa, sen artık korkma, geçip git. Bu yönden dönme devam et! Bunları biraz ezip, durdurup öyle gidelim! Yoksa peşimizi bırakmayacak bunlar. Öyle mi yapsın? Diyerek yassı yüzlü kara yiğide baktı. O takip edenlerin yönünü gözetleyerek:

– Doğru, öyle yapsın, dedi.

–Doğru ya, dedi o fısıldayarak Ayşa’ya bakıp.

–Doğru, o zaman! Fakat sizler sakatlanmayın! Bimende olursa acımayın!Dedi Ayşa da fısıldayarak.

–Tevekkel. Bizim için endişelenme!

– Şimdi ise, atımızın başını bağlayıp bekleyelim, sen şuv⁴⁹ diyerek yürümeye devam et, deyip arkasından geliptakip edenlere topuzunu hazırlayarak, mavi kısrığın kafasını bağladı. Kır atın dizginini de yassı yüzlü kara yiğit bağladı.Ayşa şuv diyerek geçip gitti.

– Önümüze geçsin, ikimiz iki tarafına geçelim! Dedi arkadaşına yassı yüzlü kara yiğit.

⁴⁹ Şuv: Hayvanları yönlendirmek için kullanılan bir ünlem.

Sarı yiğit ile yassı yüzlü kara yiğit aralarını açıp, arkalarına dönüp gelen takipçilere bakıp topuzlarını salladılar.

– Vur artık! Mızrak sapla! Dedi takip edenler atlara dizlerini vurarak.

Yassı yüzlü kara yiğit ayaklarını ata vurarak atı şahlandırıp, yıldız gibi akarak, sol tarafına, sarı yiğidin sol tarafına doğru birden eğildi. Koşturarak gelmekte olan takip eden üç kişi öylece ansızın ne yapacaklarını bilemeden, iki kaçağın ortasına düşüverdiler. Yassı yüzlü kara yiğit kır atı hızlıca çevirip takip eden üç kişiye karşı at koşturdu.

–Dur artık, öldün! Dedi.

Uzun beyaz topuzu sallayıp, ıslık çalarak gelen takipçiler anında yanlarından geçerek birisine saldırıp geçti. Topuz değen takipçi, yassı yüzlü kara yiğidin topuzu ile beraber şapka gibi uçup yere düştü. Atı şahlandı. Diğer iki takipçi yassı yüzlü kara yiğidin peşine düşüp, “düşman burada” diyerek kovalamaya devam etti.

Sarı yiğit mavi kısırağı kamçılایa-kamçılایa kovalayıp onlara doğru ilerledi. Yassı yüzlü kara yiğide doğru uzun mızrağını çevirerek gelmekte olan yağız atlı mızrağını ona çevirene kadar sarı yiğit, ona kayın topuzuyla çift elle çarparak geçti. Mızrağını bırakıp yağız atlı atının yalınına sarılarak koştu.

Yassı yüzlü kara yiğidi kovalayarak gelen ikinci atlının yalınını kucaklayarak giden yağız atlıya doğru bakıp ona destek verir gibi “saldır” diyerek öne atıldı. Onun at üzerindeki hacmi dev gibiydi.

Kır atlı attan yay gibi fırlayıp, şimdi ona doğru koştu, yassı yüzlü kara yiğit te at koşturdu. Şimdi o, gökten inen kara doğan gibi süzüldü.

Uzun tozmuş topuzunu keskinleştirip, uçurarak, içinden tüm gücünü, tüm kızgınlığını yüklenerek geliyordu. Sarı yiğit te onun arkasında iki gözünü dikip, topuzunu bileyerek geliyordu.

–Ey Tanrım, bu sefer iti parça parça etsem başka isteğim olmazdı! “Bimende Bey’i paramparça etmiş!” diye konuşsa idi millet! Dedi içinden yassı yüzlü kara yiğit. Altındaki boz atı uçurarak gelirken, yassı yüzlü kara yiğit yaklaşıp geldiğinde o kararsız dönerek kaçtı.

Yassı yüzlü kara yiğitdirek gibi topuzunu iki eliyle sararak geldi. Islık çalıp, saplayıp geçti. O başlığı oynar gibi olupatından devrildi. Atı ürkerek, tıksırarak durdu.

Kır atı kirmen gibi çevirdi, eli alışan yüzü kara yiğit tekrar döndü.

– Vur iti, dedi sarı yiğide.

Şapkası düşen, başından kanı şıp şıp akıp, yığılıp kalan şişman adamı sarı yiğit de vurup geçti.

O artık beyaz süt doldurulan, devrilmiş matara gibi boylu boyunca yerde yatıyordu. Başından fışkıran kanı ince borudan damlar gibi akıyordu. O an “düşman burada” diyerek yine iki takipçi geldi. Yassı yüzlü kara yiğit ile sarı yiğit birleşerek gittiler.

IV.14. Karanlık Gecede Kaçan Kız

Sarı at kasırğa gibi bulanıklaşarak geldi. Ayşa atının başını çekmeden bıraktı. Karanlığa alışan kara gözlerini dikip ardına arada sırada bakıyordu. Ayaklarını silkip, yularının ucuyla da sarı atın kalçasına uzanıp okşayarak gitti.

“Düşman burada”, “Saldır” bağrıışmaları onu kovalar gibi oldu. Bağrıışma ile karışan koşan atların yün çırpır gibi çıkardığı patırtıları bazen sağ tarafına, bazen sol tarafına yönelmiş gibi oluyordu.

Kasırğa gibi uçan, kurşun gibi giden sarı atın koşmasının kuvveti ile akşamın sert rüzgârı, yumuşak ama hafif soğuk esen rüzgârı Ayşa’nın kıp kırmızı kızaran suratına ipek kumaş gibi çarptı. Eşsiz yumuşaklıkta esti. Sarı atın sıcaklayıp terleyen kendi vücuduna da akşam sertleşen hafif yumuşak rüzgârı yavaşça çarpıyor, hafifçe esiyordu.

Arkadaki bağrıışmalar ile hızlı koşan at sesleri yavaşça uzaklaşıp, kaybolurken, Ayşa atının başını dizginleyip, arkasına bakıp yavaşlayarak koşmaya devam etti.

Biraz sonra akşamın sisinde kaybolan çevre, şimdi sessizleşti. Fakat sonrasında gelen hiçbir çıt çıkaran ses olmadı.

Ayşsa sarı atın başını kaldırıp, ağır ağır yürütüp, arkasına bakarak, durup kulak verdi. Vücudu ısınıp heyecanlanan sarı at telaşla etrafa bakarak meraklanır gibi dinleyerek, tıkırdadı. Nefesini içine çekmiş gibi sessiz akşam, tüm sesiyle bağırdı, tüm gürültüyü yutup göndermiş gibi sessiz bir bulut kapladı. Diğerleri ile beraber iki yağız atlı yassı yüzlü yiğitle sarı yiğidi de yutmuş gibi bulutlandı.

Ayşsa'nın kavuşan koyu çatık kaşı düğümlendi. Ayşsa, kara gözünü dikerekakşamın koyu karanlığında her tarafa sisin yayılışına baktı. Karanlığa alışan gözü şimdi epeyce yerden görünecek olsa da gözüne hiçbir şey ilişmedi.

Ayşsa içinden:

“Bir tarafımdan geçip gittiler mi yoksa? Yoksa, talihsizlik olup, birinin başına bir şey gelip yakalandı mı? Seslensem mi? Yok, öyle olmaz! Takipçiler gelir. Hatta gelip geçen yabancı birisi sesimi duyup gelir! Öylesine buradan geçen düşman sesimi duysa, ne yaparım?” diye düşündü, hızlanıp kendi kendine tartıştı.

Yine içinden:

“Neyse tevekkül deyip yürümeye devam edeyim az önceki yöne doğru. Duracak mıyım şimdi burada! Altımdaki atım güçlü. Onlar da gelir!” Diyerek Ayşsa ağır ağır yürüyüp gitti.

Arkasına baka baka, bir hayli yol gittikten sonra, Ayşsa bir tepelere, sıra dağlara gelip dayandı. Yine dolanarak çevresine baktı. Etrafını dinledi. Tıkırdayıp dönen, iki kulağını merakla diken attı dinledi.

Kararan sessiz geceden ses bekler gibi dinleyen Ayşsa ela gözlerini gecenin karanlığına dikip, gözlerini ayırmadan baktı.

–Şimdi kayboldum galiba! Diyerek gökyüzüne baktı.

Karanlık gecede yürüyebilmek için, yönüneyön gösterici yapmak için, karanlık gecenin gökyüzünde parlak yıldız aradı.Gökyüzüne gözünü dikip, Ülker ile Demirkazık yıldızlarını izledi.Gökyüzünü kaplayan bir araya toplanan koyu kara bulutlar Ayşsa'ya mavi şulelerini göstertmedi.

“İnsanın başına kara bela geldiğinde, uzaktaki gökyüzünün ışık şulesini de göstermezmiş!” Dedi Ayşsa içinden.

Sıra dağlara girmeyip, ön taraftaki geniş, açık bozkır ile yürüdü. Diğer tarafında müphem bir dağ silsilesi gibi kalabalıklar görüldü. Ayşa'nın hayali karanlık ağıldan alelacele kapı ararmış gibi var gücüyle geldi.

“Böylece gelirken, yine de bir bela, bir düşman ile karşılaşsam iyiymi. Geçici hırsız. Kurt ve o karanlıkta cin, şeytan, peri dedikleridoğru mu acaba? Bırak, kendi kendimi boşu boşuna korkutuyorum, nafile korkuyorum! Kantbala'nın gözüne korkudanbir şeyler görünmüştür.“Korkana çift görünür” denir doğru değil mi?” Dedi içinden.

Ükijan Hanım kızken evlendirildiğinde, erkek gibi giyinerek erkek atına binip kaçmış, böyle gece gündüz yol yürüyüp Köken'e yalnız gelmiş demez miydi? O bir gece, bir gün yürümüş. Yol üstü herkese uğramış. Köken'dekine geleceği günün sabahı erkenden, ak tepede oturan Turuseken'dekine inmişti. Turuseken'in hanımı Ükijan'a köje⁵⁰ ikram etmiş. Ükijan atına binerken Köken köyünün yolunu sorduğunda ancak bilmiş Turuseken'in hanımı Ükijan'ın kızı olduğunu.

Ükijan hanım zayıf, kuvvetsiz kadın değil mi? Benim altımda bu hızlı sarı at, ben niye korkayım! Neden korkayım?” Dedi Ayşa içinden. Ayşa at üzerinde gelirken kendi bedeninin görünüşüne, üzerindeki kıyafetlerin bakıp:

“Karanlıkta benim halimde yiğit gibi değil mi?” Dedi içinden.

Biraz durup, etrafını dinleyip, Ayşa yürüdü.

“Kayboldum! Kayboldum şimdi!” diye bir duygu sardı Ayşa'yı. Öylece gelirken sağ taraftaki tepenin eteğinde bir araya gelen, toplanan bir karartı görüldü. Ayşa'nın yüreği çarptı. Duraklayıp, eğilip baktı. Biraz durup dinledi. Toplanan karaltıdan hiçbir ses gelmiyordu, hiçbir hareket görünmedi. Ayşa atını yavaşça sürüp yürüdü. Kalabalıkta ses yok. Eğilerek gözünü ayırmadan baktı sahipsiz bir ahır, yada mezar gibi gözüktü. Ayşa, biri yakalayacakmış gibi biraz korkup yan yürüdü. Sarı at da kulağını dikip, merakla geldi.

⁵⁰Köje: Nevruz bayramında yapılan çorba

Kalabalık mezar değildi. Şimdi sahipsiz ahır, sahipsiz kışlak gibi göründü.

Sağ, tarafında kalan sahipsiz kışlağa bakıp, meraklanarak geldi. Sarı at ürkerek önüne bakıp, öksürüp, tıksırıp kaldı. Ayşa'nın kalbi şimdi sanki fırlayıverdi. Tüm vücudu ürperdi. At kulağını dikip tıksırıp, dikine bakıp, önünden gözünü ayırmıyor, sol tarafına bakarak ata doğru gitmeye hazırlanıp eğilip yürüdü. Ayşa da yüreği çarparak dizginini sıkıca tutup, atı eğildiği tarafa doğru sürüp, onun gözünün almadığı önüne doğru dikkatlice baktı.

Karanlık gecede yer altından, ayaklarının altından mezardan çıkmış gibi iki üç ses arka arkaya gelerek uluyuverdi. Ayşa'nın yüreği ağzına gelir gibi oldu. Vücudu ürperdi. “Cin! Şeytan! Kurt! Kurt!” diye hisler birbirini kovalayarak, yüreği, aklı şaşıp, yerinden oynar gibi oldu. Alnından şıp şıp soğuk ter boşandı. Aklına hayaline tedirgin edici şeyler geldi. Sarı at tıksırıp ürküp, başını dikine kaldırıp yalınını ve omzunu kabartıp, sol tarafına doğru yöneldi. Ayşa dikkatsizce attan düşecekti. Dizlerini kapatıp, tedbir aldı. Uluyan, çenileyen ses etrafa yayılır gibi oldu. Sarı at sol tarafına bakıp koşarak gidip, yine tıksırarak durup, şimdi önüne, soluna, sağına dik dik bakıp ürktü. Çenileyen, uluyan ses şimdi sağından, önünden, solundan etrafına çıkarak, birbirine benzeyen seslerin yakınlığı duyuldu ve bir yerde durmayıp akıp geçmiş gibi oldu. Ayşa titreyip, eğilip gözlerini ayırmadan bakıyordu, köpek gibi görünen yürüyen boyları belli olmayan kurtlar göründü. Parlayan kıızıl, yeşil görünen otlar belirdi. Çenileyerek yeri tırmalan, toprak saçan sesler bulanıklaştı.

Kış günü iki köyün arasında yürüyerek gelen Karanay diye birisini kurt yiyip, kollarını, ayaklarını kara saplandığı Ayşa'nın yâdına düştü. Sarı at ürküp, dik dik bakarak, koşmayı bekler gibi sabırsızlaşıp kımıldanıp tıksırdı. Fakat a deyince ansızın korkmuş gibi değil de kendine ancak gelmiş gibi oldu. Önünde, sağında, solunda etrafında dönerek çenileyip, yeri tırmalayan, toprak saçıp, gözleri kıvılcım atarak, parlayıp yürüyen kurtları takip ederek, sarı at tıksırdı.

“İnsan kurdundan kaçarken hayvan kurda yem mi olacağım?” diye düşündü Ayşa.

Gecenin karanlık, puslu havasında, sağ tarafında belli belirsiz, duran kışlak ağaçlarına şaşkın şaşkın baktı. Nice perişanlıklar Ayşa'nın başına yıldırım gibi girip çıktı.

“Kapısı olan deliksiz ağıl olsa da atım ile girip kapısını kapatsam! Ama ahır küçük olup ya kapıları olmazsa, ya delikleri varsa, ya kurtlar girerse, kendi kendimi ele vereceğim! Ağıldan sağlam bir sopa alıp kurtlara doğru yürüsem kaçmaz mı? Hani o kurt, atlı kişiden korkar derlerdi?”

Kurtlar kuşatıp, azar azar cesaret ederek yaklaştı. Ateş saçan gözleri yılanın gözleri gibi ıslıl ıslıl yanıp, düve gibi iki büyük kurt çok yaklaştı, inleyip, yeri kazarak toprakları saçtı.

– Hey! Höyt! Höyt! Dedi Ayşa.

Sarı at tıksırıp, ön ayağı ile yeri güm güm ettirip tepindi, iki kurt eğilip ileri giderek, diğer iki üçünün yanına vardı.

Ayşa yine bağırıp, sol tarafta kışlak tarafında zor yürüyen kenardaki ikisine güm diye vuruverdi.

Ayşa’nın hayret edilen sesine, gümbürdeyerek atılan atın ayak sesinden sol tarafta yürüyen iki kurt dönüp kaçtı. Ayşa tepinen sarı at ile iki kurdu kovup ahırlara doğru yavaşça vararak, arkasına baktı. Başka iki üç kurdun da kararıp, Ayşa’yı kovaladığını gördü.

–Hey, höyt! Höyt! Diyerek Ayşa durdu.

Kurtlar da çenileyerek durdu.

“Şimdi ne yapayım? Halk yok, insan yok bu nasıl yermiş? Nereye geldim şaşırıp?” Dedi Ayşa içinden.

Ayşa yine: “Höyt! Höyt!” deyip, kurtlara dikkatle bakıp, ahıra doğru yürüdü. Çenileyen kurtlarda yürüdü.

Biraz önce birisi ele geçirmiş gibi korkunç görünen sahipsiz ahırlar Ayşa’ya şimdi ihtişamlı bir yer olarak göründü.

Ürküp, tıksıran, korkan sarı atı tepinip, Ayşa’nın yokluğunu hissettiğinde kenardaki ahıra geldi. Sarı at arka tarafındaki kurtlara ve önündeki ahıra korkarak baktı. Sahipsiz ahırlarda insan olmadığını bilse de, arkasındaki kurtlara merakla bakıp, Ayşa saklanırken bağırarak ahırlardan cevap sordu:

–Hey, burada kim var? Kim var burada? Beri çık yol sorayım, dedi. Kimsesiz, sahipsiz ahırlardan ses çıkmadı.

Yalnızca Ayşa’nın arkasından kuşatarak gelen kurtlar ona uluyup sesine ses kattı. Ayşa kurtlar ile atışmayı bırakıp, kenardaki daha küçük ahıra doğru gelip, etrafa baktı. Ahıra dayayarak yığılmış bir kucak ot varmış. Ayşa’nın sarı atı tepinip, çitlere yanaştı. Susayan kurnazat, çitlerin kazıklarının üstüne durup kaldırdı. İnce dümdüz bir kazığı sıyırıp aldı. Uzun kazığı çekip, zorla aldı.

O sırada kurtlar ahırın etrafına geldi. Bir büyük kurt diğerlerinden daha yakına gelip, yine yerleri tırmalayıp, çenileyip, tırmaladığı toprağı saçtı. Kurda bakıp sarı attı tıksırıp, ön ayağı ile yeri yine eşeleyip gümbürdetti. Ayşa şimdi elindeki kazığı sallayıp, yakınına gelen kurda yine yavaşça hamle yaptı. Kurt yine etrafa doğru kaçtı.

Yere kazık ile vura vura, Ayşa bağırdı:

–Höyt! Höyt! Deyip ahıra dönüp geldi.

Endişeyle yürüyüp ahırın kapı deliklerine baktı. Ahırın kapısı ve onun dibindeki küçük evin camları da yoktu. Ayşa şaşkınlıkla yürüyüp diğer ahırları da dolaşıp baktı. Diğer ahırlara da girip, kapısına baktı deliksiz yeri yoktu. Kurtlar etrafta dolanıp, gözleri parlayarak, çeniliyorlardı.

Fakat açık bozkıra göre ahırlar kurda karşı savunmada dayanak gibi oldu. Ayşa ile sarı at ahırın arka tarafına dayanıp sığınmak yaptı. Kurtların bir iki büyüğü yine yerleri tırmalayıp geldi. Ayşa hamle yapıp kovalayarak, elindeki kazığı ağaç ile tak tuk ettirip ahıra birkaç kez vurdu. İki kurt yine yavaş yavaş geri diğerlerinin yanlarına vardılar. Ama başı dönen, kaybolan Ayşa doğu, batı ne taraftaydı ayırt edemedi kafası karıştı.

Böylece kurtlar ile takip edilirken, gecenin karanlığı yavaş yavaş yükseliyordu. Yeryüzü gittikçe bozardı, biraz ışık sardı. Gökyüzünü kaplayan koyu kara bulutlar yükselip, yavaş yavaş dağınık halde duran yıldızlar görünmeye başladı. Bir taraftan da kenardan ip ince olup süzülen ay görüldü. Eğilip süzülen ay eskiyen altın sehpanın cam kırığı gibi görüldü. Ayın rengi beyaz, ışıldayarak bozarıp, güzel görünen ayın dibi, tanın gümüş tüylü beyaz kanadı gibi oldu.

Karanlıktaki sessiz gecede kaybolan, kurtların kuşattığı, doğu batı ne tarafta olduğunu şaşırıp kafası karışan Ayşa bulutları dağılan gökyüzündeki parlayan yıldızları, eğilip süzülerek doğan ayı, ayın önündeki bozaran tanın inceliş genişlediğini görüp mutlu oldu.

Bedenine kuş konmuş gibi olup, Ayşa şimdi doğunun ne tarafta batının ne tarafta olduğunu gördü. Sarı at da şimdi bedenini topladı.

Kara gece ince, nazik beyazımsı puslu havaya döndü. Bozarıp görünmeye başlayan etrafa bakıp, Ayşa kendisinin durduğu yerini öğrenmek için, etrafı anlamaya çalıştı. Vücudu iki kat daha güçlenmiş gibi oldu ve elindeki uzun kazık ile tak tuk edip ahır birkaç kez vurdu. Kurtlar şimdi çok dayanmıyorlardı, geriye çekiliverdiler.

Böylece biraz bir birlerini gözetlerken yeryüzünün beyazımsı gölgesinin sisi inceliş, belli belirsiz görünen şeylerin görüntüleri netleşti. Önce gözden uzak görünen şeyler tam görünmeye başladı. Tanın ak kanatları aydınlanıp dağların tepelerini aştı. Tan beyaz nur saçıp, dağların tepelerini aştığında gökyüzünden kalkıp, dağılan bulutlar atan tanı saklayıp, bastırmaya artık gücü yetmeyecek şekilde durmuştu.

O vakitte, henüz uyku halinde yatan yeryüzü titreyip, bağırıp gözünü açmış gibi oldu. Ayşa da korktu. Sarı atta ürktü. İşte bu yerdeki ahırda, sarı at ile Ayşa'yı kuşatan kurtlar da ürktü, eğilip ayağa kalkıp çenileyip sonra bakiştılar. Çünkü ağarıp, atıp gelen tanın önündeki tepelerin her tarafından, sessiz etraftan ürkek, hıçkıra hıçkıra ağlar gibi inleme sesi çıktı. Sarı at ile Ayşa de korktular. Ses etrafı cınlatıp biraz kesilip durdu. Durduktan sonra yine inledi. Ve sonra yine biraz inledi kesildi.

“Hey! Bu ne? Bu ne sesi acaba? Diyerek Ayşa tanın altındaki tepeye, tepenin ardına, onun sol tarafındaki kararan dağlara baktı. Arayıp bulamadığı insan karşısına çıkmış gibi sevinip, Ayşa'nın kara gözleri ateş saçtı.

–Hey! Dedi seslenerek.

Sarı atın kalçasına yuların ucu ile vurup, elindeki uzun kazığı kaldırıp, eğilerek, çaresiz kalmış gibi bir birine bakıp duran beş kurda “a–a”! deyip hamle yaptı.

–Hey! Hadi şimdi ne yapacaksınız? Höyt! Höyt! Dedi, kurtları gümbürdeterek kovarken.

Kurtlar eğilerek, bükülüp sonra geri kaçtılar... Kurtları biraz kovup, Ayşa sarı atın başını eğip, tanın önünde, az önceki ağırlık, bozarıp inleyen ses çıkan tepeye doğru yöneldi...

Yeryüzü tamamen göründü. Kurtlar çenileyerek, ağlar gibi olup, bozkırda kaldılar. Ağlayan sesin çıktığı tepeye bakan Ayşa sarı atı süpürterek yavaşça geldi. Önünde küçük bir tepenin başından ayakta duran uzun boylu kişi gibi bir kurgan göründü. Yavaşça gelirken kümbet, insan gibi kımıldarmış gibi oldu. “O bir insan mıdır, yoksa”, diyerek Ayşa ondan gözünü ayırmadan, yavaşça diğer taraftan yanına geldi. İnsan değilmiş, kümbetin başında durup oturan kartalmış. Birbirlerini yakından gördüler.

“Seyduali’nin şahini gibiymiş,” dedi Ayşa içinden.

Kartal etrafa boynunu çevirip, kuvvetli, cesur, hassas gözleri ile Ayşa’ya baktı.

Ayşa içinden:

“Hayvan, bunu da deminki bağırıp ağlayan ses erkenden uyandırdı galiba! Deminki vahşi kurtlar buna göründüler mi acaba? Bunu biliyormuş gibi yaptığına bak!” Diyerek arkasına dönüp baktı.

Sarı at çekinip ürktü. Ayşa kartalın uçup gittiğini gördü. Kartal uçup, atan tana doğru güçlü, kuvvetli kanatlarını yayıp, yukarı yükselip yuvarlanarak süzülüp bağıra bağıra gökyüzüne çıkıp doğudaki tan ışığı saçan dağlara tepelere doğru yöneldi...

Güneş yeryüzüne altın ışığını saçıp, dağlardan tepelerden aşır çıkıldığında, Ayşa güneşe alnını dayayıp, Nildi tepesine vardı. Nildi Tepe’sinin batı tarafına savrulan yüzündeki fabrika, Ayşa’ya büyük yabancı bir şey gibi geldi. Nildi fabrikası Ayşa’nın ülkesinde olmasına rağmen Ayşa daha önce Nildi fabrikasını görmemişti. Fabrikayı sadece alakası olan kimselerin anlattığından biliyordu. Fabrikada çalışan abisi Sapargali yılda bir köye gelip, biraz kaldığında anlattığı hikâyelerinde hep fabrikadan bahsederdi.

Fabrikanın makinalarının, fırınlarının uzun boylarının olduğunu, fırınlarında yakacak taş kömürün mağaraya, kuyuya benzeyen bir yer kazılıp kazılan yerin altına inilecek maden ocağının olduğunu biliyordu. Bununla beraber yer altından çıkarılan bakıra karışan malakit taşının olduğunu, işçilerin yatacak büyük kışla taş evlerinin olduğunu, dükkânın olduğunu, Rusları boğazı ile konuşan İngilizleri, işçiler işe gidenve oradan döndükleri zamanları haber veren bağırıp, zırlayan, inleyerek hareket eden “çan” hakkında Ayşa çok şeyduymuştu. Bunların hepsini dışardan biliyordu. Kulaktan duymak, gözle görünenle aynı olmasa da biraz önce tan atarken, bağırıp, zırlayan, hareket edip uyanan “çan” idi. Ayşa korkup, şaşırarak, bağırıp kalsa da, o fabrikanın “çan” sesi olduğunu hemen anlamıştı.

İşte şimdi gökyüzüne uzanan uzun boyunlardan kap kara, koyu duman çıkıp göğe yükseliyor. Uzun boyunlardan çıkan kap kara koyu dumanları gördükten sonra Ayşa elindeki kazığı bırakmıştı. Ayşa fabrikanın nefes nefese kalmasına, duman atan gürültüye kulak vererek, sarı atını koşturdu. Alnının önündeki, fabrikanın batı tarafındaki tepenin kenarında dağınık halde duran on on beş civarında olan hacmi biraz daha küçük çadırlara doğru ilerledi.

Fabrikanın yanındaki diğer küçük evlerden bu evler daha yakın olduğu için Ayşa o evlere doğru yürüdü.

Fabrikanın uzun boyunlarından koyu kara duman yükselip, koşan atın burnundan aldığı nefes gibi gürültü çıktı. Başka da sesler çıkaran adamların sesleri duyuldu. Çadırlara girip çıkmakta olan birkaç insan, sığırları süren kadınlar göründü.

Ayşa’ya ilginç gelen şey kalın koyu dumanı gökyüzüne yükselten uzun boyunlar, Kazak kışlaklarının evlerindeki gibi değil, büyük pencereci çok evler, sığırların yönünü değiştirip yürüyen bazı kadınların başlarındaki kısa başörtüsü oldu. O fabrikanın yakınındaki karaltılar, her yerde duran çadırlar Ayşa’ya yabancı işçi sınıfı görünmedi.

Fabrika evlerini, fabrikanın kalın, koyu dumanlarını, uzun kalın boyunlarını Ayşa Kazak köyleri ile Kazak evleri ile karşılaştırarak geldi, Kazakların yazlık çadırları, kışlık biraz kısaca, balçık, çim, taş evleri, bu fabrika evleri ile kıyasladığında, zayıf, kuvvetsiz bir şey gibi göründü.

Fabrikaya sığınan, fabrikaya saklanan insanlara bozkırın kurtları ile insan olan kurtların dişi geçmeyecek gibi geldi Ayşa'ya.

Ayşa böylece sarı atla yavaşça yürüyüp, alnını önündeki, fabrika yanında olan, deminki on on beş civarındaki çadırın olduğu yere geldi. İki üç sığırı, kalabalık olan sığırlara doğru çadırdan götürmekte olan iki Kazak kadınına rastlayıp selamlaşmıştı iki kadın Ayşa'ya şaşırarak baktı.

–E, canım, sen seher vaktinde nereden geliyorsun? Dedi ikisinden büyük gibi olanı.

–Şu, el tarafından geliyorduk... Beraber geldiğimiz kişiler arkamdalar, yakınlarda geliyor, ben önden geldim. Burada, fabrikada çalışan Sapargali adlı yiğit benim ağabeyim olur, ona geliyorduk. Onun kaldığı ev hangisiydi? Dedi Ayşa.

İki kadın birbirine baktı. Büyük kadın:

–Sapargali? Hangi elden? Dedi.

İşte bizim el, Toka, dedi Ayşa. Küçük olanı yirmi iki yirmi üç yaşlarında olan gelin Ayşa'ya bakarak:

Toka'lı çoktur burada. Biz de Toka'lıyız. Sapargali dediğin kişi Sülenbay, Bijanların akrabaları mı? Dedi.

– Evet, Evet, o Şülenbay, Bijanların akrabaları, dedi Ayşa.

–He, o zaman onlar orada kenardaki üç dört evde yaşıyorlar. Gündüzleri vardiyaya gitmez, şimdi evlerindedir. Sen şimdi o Sapargali'nin kardeşiyim diyorsun öyle mi? Bir yerde, bozkırda gecelemiş insan gibi nerden geliyorsun? Dedi gelin.

– Gece kaybolup, bozkırda gecelediğimiz doğrudur! Dedi Ayşa.

–E, yanındakiler nerede peki? Deyip yine soru sordu gelin.

–Onlar geriden geliyor... Ben dayanamayıp onları geçmiştim, dedi Ayşa.

–Peki! Diyerek imrendi gelin ile kadın.

– Sapargali'yibu, yandaki üç dört evde kalıyor mu dedinîz?

– Evet, evet, o evlerde, dedi gelin.

Ayş a yandaki üç dört çadıra geldiğinde evin birinden bir gelin iki kova alıp dışarıya çıktı. Ayş a'yı görüp, durdu. Ayş a da Yavaşça yan durup ağır ağır yürüyen sarı atını çevirip, gelinin yanına geldi.

– Nasılsınız? Dedi Ayş a.

–Şükür, diyerek gelin şaşırarak baktı.

–Sapargali adlı yiğidi tanıyor musunuz?

–Tanırım, o neyinizdi?

–Ben kardeşiyim onun.

–Bu evde...

–Şimdi evde mi kendisi?

–Evde, uyuyordur muhtemelen!

Ayş a sarı atı sürüp, yavaşça o eve yöneldi. Gelin öğrenmek isteyip, Ayş a'ya bakıp durdu. Ayş a ona bakmıyordu. Durmadan gidip attan indi, çabucak atını direğe bağladı. Sarı at belini kaldırıp, bol nefes alıp, ağzındakini şakırdattı. Arkasından gelinin baktığını sezip Ayş a attan inerken, üzengiden iki bacağının ağırdığını belli etmeyip ayaklarını sağlamca basıp atının yularını yorulmamış gibi gevşek bağladı.

Kovaları tutarak bakıp duran gelinin aklında kendi ilindeki kızlık gününden bir resim canlandı.

“Tıpkı erkek gibi! Nurmagambet'in Aşkeni!” –dedi içinden.

Ayş a küçük çadırın ağaç kapısını mandalına basıp eve girdiğinde, evin bir tarafındaki şımlıldık⁵¹ içinde yatan genç kadın uyanıp, şımlıldığın köşesini çekip:

–Bu kim? Dedi.

Ayş a evin diğer tarafındaki başlarını direğin kenarına yaslamış sıralı yatan iki üç kişiye baktı. Evden eski çamurun kokusuna benzeyen pis toprak kokusu çıkıyordu. Sapargali adlı yiğit burada mı? Dedi Ayş a.

⁵¹ Şımlıldık: Yatağın görünmemesi için önüne çekilen perde

–Burada. Sen kimsin?

–Ben Sapargali’nin kardeşiyim.

–Aman Allah’ım, bu kim? Gölgeden yüzütam görünmüyor... Hey kalk! Deyip genç kadın yanındaki erkeği uyandırıp, kendisi döşeğinden hızla kalktı. Çabucak başörtüsünü başına koyup, büzülen uzun etekli kıyıl elbisesini giyip, yalın ayağına hiçbir şey giymeyip yere basarak Ayşa’nın yanına gelip dikkatlice baktı.

Karagım⁵² kurban olayım, nereden geldin? Yalnız mısın? Nereden geldin ha? Tündik⁵³ kapalı olunca gölgede yüzünü göremedim, tanıyamadım,

–Hey, Sapargali! Sapargali! Hey, kalkın! Ayşa gelmiş! Diyerek genç kadın bastırarak söyleyip, Ayşa’dan hal hatır sorup, evdekileri uyandırdı. Evdekiler de uyanıp, çabucak ayağa kalkıp şaşırdılar. Genç kadın, gidip evin tündiğini... Ortadan uzun boylu, geniş omuzlu sarı yiğit Sapargali uykulu gözü ile şaşırp Ayşa’ya bakıp:

–Ayşa sen misin? Nasıl? Deyip, bomboz oldu..

Biraz sonra hepsi oturup, konuşmaya başladı. Oturduktan sonra, hepsi birleşerek Ayşa’dan teker teker her bir sözünü açıklatarak, tekrar tekrar sordu. Sapargali ile arkadaş olan evdeki diğer işçilerin de endişesi daha geçmemişti. Hepsi de Ayşa, Abil, Alkey’in işlerine çok sevinip, heyecanlandı.

– Bu Abil ile Alkey nerede kaldı? Dönüp gitti mi yoksa? Dedi Sapargali.

–Bilmiyorum, dönüp gitmeselerdi... Onların amacı beni buraya getirip bırakıp sonra gitmek idi. Benim durumumu bilmeden neden dönüp gitsinler onlar! Benden sapıp yine bir şey gelmesin başlarına? Dedi Ayşa

–Yakalanmaz mı ikisi! Dedi Sapargaliyle arkadaşı olan işçi, deminki genç kadının kocası, Saduakas adlı yiğit.

–Sanmam, atlarımız güçlü demişti ikisi de, dedi Ayşa.

⁵²Karagım: Büyüklerin küçüklere kullandığı sevgi sözcüğü

⁵³Tündik: Çadırın üst kısmına konulan, yağmurdan ve güneşten koruyan küçük keçe parçası.

–İkisi şimdi, Şulenbay’ın grubunun içinden en iyi atları seçip almışlardır. Dedi Sapargali.

–Ve ikisi beraber on kişiye dayanır, dedi yine onlarla beraber olan arkadaşı Arın adlı yiğit.

–Alkey de Şulenbay’ın atlarına çoban mıydı? Dedi Saduakas.

–Evet, o da bir iki yıldan beri Şulenbay’ın atlarına bakıyor, dedi Ayşa.

–Bunlar Şulenbay’ın diğer atçılarına söyleyip mi gittiler acaba?Dedi Saduakas.

–Söylese, söylemiştir, ikisi o atlarla geldiler, dedi Ayşa.

–Neyse artık, bir yolu bulunur. Yakalansalar da Şulenbay’ın atçılarını Bimende Bey tutamaz, dedi Sapargali.

–Aman Allah’ım, atları güçlü ise yine bir kaza bela çıkmazsa, ikisi kolaylıkla yakalanırlar mı dersin? Abil’in kendisi bir on kişiyi alır... Sonra Alkey de güçlü yiğit değil mi? Dedi Saduakas.

– İkisi Ayşa yönünden sapıp gittikten sonra Ayşa’yı kaybedip, hâla arıyordur, dedi Sapargali.

– Evet, evet, öyle olabilir, dedi Saduakas.

– Sonunda, şansı yaver gidip Ayşa’nın sağ salim döndüğü iyi oldu... Artık Tanrı gelse de, Ayşa’yı alamaz! dedi Sapargali.

–Tabi tabi, şimdi Ayşa’yı hiç kimse alamaz bizim elimizden! Dedi Saduakas.

Dışarıya çıkıp girip şaşkınlıkla çay kaynatan Saduakas’ın karısı Güljihan’ın iki kulağı sohbette olup, sohbetin arasına bir söz katıp, bir soru sordu.

–Allah’ım, her şeyden önce Ayşa’nın erliğine baksanıza! Hiçbir şeyden korkmadan! Deyip imrendi Sakuakas’ın eşi Güljihan.

–Eh, neden korksun! Yiğit değil mi? Çayını çabuk kaynat! Ayşa’yı şimdi Boranbay’ın oğlu değil, Tanrı’nın oğlu gelse de vermeyiz! Dedi Saduakas.

–E, artık neden verelim ki? Dedi Güljihan da.

– Bence, Ayş a iki üç güne kadar biz iş e gittiğimizde, Sergey ile İbray’ın birinin evine götürüp getirmek lazım, burada da hiç kimse dokunamaz ama yine de önlem almak için, dedi Sapargali.

– Evet, evet bu doğru olur, bir iki gün kadar, dedi Saduakas.

– Ben gidip onlarla konuşup geleyim, dedi Sapargali.

– Doğru! Öyle yap, dedi Saduakas. Öğlen olunca Sapargali ile birlikte çalışan işçi Saduakas’ın küçük çadırının bahçesinde iki boz at bağılı duruyordu. İki boz atın ikisinden de ter damlıyordu. Bu iki boz at, yassı yüzlü kara yiğ it ile sarı yiğ idin, kır atı ile mavi kırsrağı idi. Yassı yüzlü kara yiğ it dediğimiz Boranbay’ın oğluna Ayş a’yı ağlatarak verdim diyen, Şulenbay’ın atlarına bakan, Ayş a’nın Abil adlı abisiydi. Sarı yiğ it dediğimiz ise Abil ile beraber Şulenbay’ın atlarına bakan bir fakir abilerinin Alkey adlı çocuğuydu. Bu ikisi geceden Ayş a’yı kaybedip, fabrika tarafında Ayş a’yı arayıp, sonra ikiye bölünüp, tan attıktan sonra da fabrikaya ikisi ayır ayrı gelmişti.

Şimdi ikisi Saduakas ve Sapargali’nin evinde çay içip, dinleniyorlar. Abil topuzdan yaralanmış bir iki yeri yarılıp, şişmiş. Kanayan başını başörtüsü ile sarmış. Başörtünün üstüne giydiğı kalpağı başından çıkartmadan yan yatıyordu. Ayş a da Saduakas’ın döş eğinde, şımıldığın içinde dinlenip yatıyordu. Evde oturan Sapargali Arın’a

–Bu iki atı Joldıbek’in ahırına götürüp, kula atın yanına bağlayarak iyice kapatıp gelir misin? Soluklansın! Joldıbek’in hanımına söyleyip emanet edip gel, dedi.

–Peki, diyerek Arın ayağa kalktı.

–Arın, diğ er kolanların çözüp uzatıp koy, dedi Abil başını kaldırıp.

–Evet, öyle yap, dedi Sapargali.

–Ne, başın ağrımıyor mu Abil? Dedi Saduakas.

–Yok, sadece iki gece uyumadıktan sonra yorgunluğ um olmasa, hasta gibi değ ilim! Dedi Abil.

Uzanıp yatan Alkey başını kaldırıp, sonra gülerek:

–O baş ondan da fazlasını gördü, dedi.

–Kafasının derisi öküzün derisi gibi ya, dedi Sapargali gülerek. Sonra hepsi de güldü.

–Hadi, şimdi dinlenin biraz! Biraz uzanıp gözlerinizin uykusuzluğunu giderin, dedi Saduakas.

–Nasıl olsa belalı Bimende Bey ile Süleyman hilebazlarının cezalarını vermişsiniz! Nice insanlara yapılan kötülüklerinin cezasını vermişsiniz! Dedi Saduakas yine.

Gün batmaya yaklaşp, dağ ensesine bindiğinde atları sulayıp ota koydular. Sapargali akşama madene işe hazırlanıyorlarken, fabrikanın ortasındaki taş evlerin birindeki bir komşu Serley’in evi ile Ibray Usta’nın evine Ayşa’yı götürüp yerleştirip geldi. Sergey Sapargali ile beraber peşinden çıktı. İkisi bu olayı Eduard denen İngiliz arabacıya söyleyip, onlar ile o da beraber peşlerine geldi. Kır at ile mavi kısağı eyerleyip, Abil ile Alkey akşam çöktüğünde dönmek için hazırlandılar. İkisi de at üstünde sağlam yerleştirilen tablo gibi duruyordular. Görüşmek üzere vedalaştılar. İş kıyafetlerini giyip Sapargali, Saduakas, Arın Aşek ve Sergey, Eduard Saduakas’ın gelini Güljihan yedisi atlarına binen Abil ile Alkey’e baktı. Diğer evlerden çıkan işçilerin de bazıları baktı.

Abil ile Alkey’e Saduakas:

–Eğer ki, şimdi sizler dile düşüp endişe edecek olursanız, bu fabrikaya gelip, bu işe girin! Bu ikisi bize nasıl olsa yardım eder, deyip Eduard ile Sergey’e baktı.

–Evet, korkmayın! Baskı görürseniz, buraya gelin! Dedi Sergey.

–Biz kimseyi bir şeyine dokunmazsak bize ne yapsınlar? Dedi Abil.

–Yok, öyle böyle söz olursa diyorum, sadece, dedi Saduakas.

–Tabi ki sizler yüreğimizde yatıyorsunuz, öyle bir gün olursa, dedi Abil.

–Evet, onu hatırlatıyorum! Öyle değil mi Sergey? Dedi Saduakas.

–Evet, evet, doğru doğru!

–Hadi şimdi görüşmek üzere, hoşçakalın, görüşmek üzere! Ayşa’ya şimdi gözünüz gibi bakın, dedi Abil.

–Ayşa şimdi fabrikaya, aramıza geldi! Kanatlıya kaptırmayız, gagalıya ısırttırmayız! Artık Ayşa için endişe etmeyin, dedi Saduakas.

–Haydi, görüşmek üzere! Diyerek iki boz atlı atlarını sürdü.

Sergey ile Eduard ikisine imrenerek baktı. Özellikle Eduard iki boz atlıya çok imrendi.

Abil ile Alkey Eduard’a dostça, sevgi ile baktı. Kafasını sallayıp ona da Kazakça “Hoşçakal!” Dedi.

Eduard gülümseyerek “Good Bye”, dedi İngilizce.

Akşamki işe çağıran, fabrika “çanı” da çınlayıverdi. İki boz atlı gittiler.

–Hey, Gaynijamal’a selam söyle, dedi iki boz atlıya seslenerek Güljihan.

1922–1935

yıllar.

SONUÇ

Kazak Türkleri siyasî bir topluluk oldukları 15. yüzyıldan itibaren sözlü gelenek ile edebî eserler ortaya koymuşlardır. 19. yüzyıla gelindiğinde yazılı edebî eserler verilmeye başlanmıştır. Bu yüzyıl aynı zamanda siyasî açıdan da karışık olan yıllardır. Rusların, Türkistan topraklarını işgal etmeleri, Türkistan'da bağımsızlık hareketlerinin meydana gelmesi edebiyata yön vermiştir. Çarlık yönetiminin yıkılarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulması ile yeni bir döneme geçiş yapılmıştır.

Siyasî bir topluluk olarak Kazakların devlet kurması ve topluluk halinde yaşamaları ile Türk temelli Kazak millî kimlik unsurları meydana gelmeye başlamıştır. Kazak millî kimliğinin altında her ne kadar Türk kimliği yatıyor olsa da farklı boylar ve topluluklarda olduğu gibi Kazaklarda da kendine özgü millî hassasiyetler gelişmiş veya geliştirilmiştir. Yaşanılan coğrafya, siyasî güçler, iktisadî durumlar da bu gidişata yön veren temel unsurlardan olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde bu topraklarda siyasî otorite Ruslar olmuştur. Edebiyat ve millî kimlik açısından değerlendirdiğimiz bu yıllarda edebî faaliyetler üzerinde baskıların olduğu açıkça görülmektedir. Yazılan eserler yönetim baskısı altında, sosyalist realizm etkisinde yazılan eserlerdir.

İncelediğimiz eserin yazarı Saken Seyfullin'de Sovyet yönetiminin yanlısı komünist ideoloji mensubu bir yazardır. Hiç şüphesiz o da eserlerini sosyalist realizm etkisinde yazmıştır. Eserin yazıldığı yıllar sosyalist realizm etkisinin çok yoğun olduğu yıllar olmasa da eserde izleri vardır. Bu nedenle yazarın hayatına ve diğer eserlerine kısaca yer verdik. Önemli eserler veren ve Kazak edebiyatı içerisinde önemli bir yazar olan Saken Seyfullin eserlerinde farklı konular işlemiştir. Kadın haklarından bahsedilmesi, köhneleşmiş geleneklerin halen devam etmesi, sosyal adaletsizliğin var olması gibi sorunlara değinmiş olması sosyalist realizmin etkisini göstermektedir.

İncelediğimiz eserde bu sorunların işlenmesinin yanında eserde millî kimliğe dair pek çok unsur da detaylı bir şekilde işlenmiştir. Özellikle kültürel öğelere çokça yer verilmiştir. Kıyafet kültüründen yemek kültürüne, misafir kültüründen düğün adetlerine kadar Kazak millî kimlik unsurları da eserde işlenmiştir. Dinî öğelere çok fazla yer verilmesede dinî belli başlı söylemlerin olduğu ve İslamiyet öncesine ait inanışların yaşatıldığı görülmektedir. Toprak ve vatan bilinci eser içerisinde işlenmektedir. Bunun yanında dil ve eğitim ile ilgili öğeler çok nadir işlenmiştir.

Kazak bozkırları, Kazak köyleri, Kazaklar güzelce anlatılırken aynı zamanda birçok konu da eleştirilmiştir. Eleştirilen konuların başında hiç şüphesiz eserin adından da anlaşılacağı üzere kadın hakları gelmektedir. Genç yaşta, dengi olmayan, kendisinden yaşça büyük bir kimse ile mal karşılığında evlendirilen Ayşa'nın yaşadıkları üzerinden kadınların mal karşılığında satılan değersiz kimseler olduğu vurgusu yapılmıştır. Yalnızca Ayşa'nın hikâyesi ile değil Ayşa'dan önce başka kızların da bu gibi benzer olayları yaşadığı vurgusu ile kadın haklarına değinilmiştir.

Eleştirilen bir diğer husus ise sosyal adaletsizliktir. Ayşa'nın babasının, varlıklı olan bir kimseye Ayşa'yı vermesinin en önemli sebebi mal sahibi olma isteğidir. Varlıklı olan bir kimse kolayca hiç zorluk çekmeden istediğine sahip olurken, fakir kimseler ise mal karşılığında sevdiklerinden kolayca vazgeçebilmektedirler. Sosyal adaletsizlik noktasında bir diğer eleştirel bakış ise Ayşa'nın abisinin bir başka aile yanında atlara bakarak hayatını idame ettirirken o ailenin çocuklarının refah içerisinde bir hayat sürmeleridir. Bu vurgu ile de aynı toplum içerisinden olan iki farklı ailenin, varlık ve yokluk noktasında aralarındaki uçurum işlenmiştir.

Sosyalist realizmin ilkelerinden birisi de yönetimi güçlendirmek adına geçmiş i kötülemektir, bu nedenle geçmişe dair olaylar, Çar yönetiminin baskıları eleştirilmiştir. Eserde, Kazak topraklarında Çar askerlerinin baskıları, zorbalıkları ve topraklarının ellerinden alınmaları işlenerek eleştirilmiştir.

Tezimizin asıl konusu olan millî kimlik kavramı, eser içerisindeki olaylar, kıyafetler, mekânlar, yaşam biçimi gibi farklı olgular üzerinden ele alınmıştır. Kolektif kimlik olarak karşımıza çıkan millî kimlik olgusu içerisinde pek çok farklı konuyu barındırmaktadır. Kıyafet kültüründen yemek kültürüne, mimari yapılardan

misafir ağırlamaya, ülke bilincinden dini değerlere kadar farklı hususların harmanlanması ile milleti millet yapan değerlerin bir araya gelmesi denilebilir. İncelediğimiz eser içerisinde bu olguların zaman zaman yoğun işlendiğini zaman zaman ise kısaca değinilerek geçildiğini görmekteyiz.

İncelediğimiz eserin yazarının Sovyet yönetimi yanlısı olsa da bu eserde milli kimlik öğelerine yer vermiş olması, yazarın körü körüne komünizm savunucu olmadığını göstermektedir. Yazar milli kimliği oluşturan bazı unsurları da eleştirmiştir. Bu eleştirinin temelinde ise sosyalist realizm etkisi ve yazarın inandığı komünist ideoloji var denilebilir.

Eserde milli kimliğin temellerinden birisi olan kültürel öğelerin korunduğu görülmektedir. Kıyafet kültürü, düğün kültürü, el sanatları, müzik, yemek kültürü, mimari yapı, avlanma kültürü, misafir kültürü gibi öğelere eserde bolca yer verilmiştir. Kıyafetler, Kazakların giydiği yerel kıyafetlerdir. Yazlak kışlak kültürü devam etmektedir. Avcılık yapan insanlar vardır. Misafir ağırlama, yemek kültürü, müzik gibi öğeler de Kazakların milli değerlerine uygun olarak devam etmektedir. Bu kültürel öğelerin korunuyor olması milli kimlik hassasiyetinin var olduğunu göstermektedir.

Milli kimliğin bir parçası olan din, eser içerisinde yoğun işlenmese de zaman zaman işlenmiş ve İslam dinine ait dualar ve dileklerde bulunulmuştur. Bunun yanında dini yozlaşmanın az da olsa var olduğu çıkarımında bulunabileceğimiz cümlelere yer verilmiştir. İslamiyet öncesi inançların hâla halk içerisinde korunduğunu da görmekteyiz. Albastı gibi mitolojik unsurlara eser içerisinde yer verilmiştir.

Eser içerisinde şiirlere de yer verilmiştir. Bu şiirler hem sözlü edebiyat ürünü olan hem de yazılı edebiyat ürünü olan şiirlerdir. Sözlü olarak ağıtlar işlenmiştir. Yazılı olarak ise Kazakların durumunu anlatan milli hassasiyelere yer verilen şiirler ele alınmıştır. Bu şiirler milli kimliğin korunduğunun bir göstergesidir. Yakılan ağıtlar sözlü gelenek ürünü olması nedeni ile geçmişten gelen kültürün bir özetidir ve eserde olayların geçtiği zamanda hâla korunmaktadır. Yine Kazakların içerisinde bulunduğu zor durumdan bahseden şiirlere yer verilmesi de halk içinde milli kimliği kaybetmeme noktasında bilinçli kimselerin olduğunun bir göstergesidir.

Vatan, lke bilinci noktasında ise Rus arlığı'nın bu topraklardaki zorbalıkları eleştirilmiş insansanların mağdur edilmesine dikkat ekiilmiştir. Milli kimliğin olmazsa olmazlarından olan ülke, vatan bilinci konusunda canı yanan insanların hassas oldukları görülmektedir.

Yazar açısından eseri değerlendirecek olursak, yazarın Kazaklar içerisinde bir takım gelenekleri eleştirmiştir. Bunun yanında Kazakları Kazak yapan milli değerleri detaylı bir şekilde işlemesi milli hassasiyetin korunduğunun bir göstergesidir.

Son olarak incelediğimiz bu çalışmada, insanların kültürüne bağlı, milli değerlere bağlı, memleket sevgisi, ülke bilinci olan insanlar olduğunu görmekteyiz. Bu insanların milli kimliklerine sahip çıkarak bir yaşam sürmeye devam ettikleri çıkarımında bulunabiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdilbayeva, Ş. (2002). Kazak Kültüründe İslam, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, 45-66.
- Akalın, Ş. H. (2019) *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akar, M. Deniz, S. Bilecik, F. (1994). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı* İstanbul: Yesevi Yayıncılık.
- Akyol, T. (1993). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 211-213
- Alltınmakas, L.(2014).*Hanlık Devrinden Günümüze Kazak Edebiyatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Arat, R. R. (1977). *Türkiye İslam Ansiklopedisi*, C.6. İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşina Kitapları.
- Boranbayeva, G. S. (2004). SSCB Dönemi Ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S.1, 20-41.
- Bozkurt, F. (2005). *Türkleri Dili* İstanbul: Kapı Yayınları.
- Buran A. Alkaya, E. (2006). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri*, İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Connolly, W. E. (1995) *Kimlik ve Farklılık*, Çev. Ferma Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çapraz, H. (2011). Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması, *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S.24, 51-78.
- Çetin, N. (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap.

- Devlet N. (1999). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Düğen, T. (2019). *Kazakistan'ın Kimlik İnşa Politikasının Tarihi, Sosyokültürel ve Güvenlik Boyutları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erqalieva, J. Şakuzadauli N. (2000). *Kazak Kültürü*, Almatı: Al-Farabi Kitap Evi.
- Gömeç, S. Y. (2015). *Türk Cumhuriyetleri Ve Toplulukları Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Kesit Yayınları.
- Güvenç, B. (2008). *Türk Kimliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Heyit, B. (1975). *Türkistan Rusya İle Çin Arasında*, Çev. Abdülkadir Sadak, İstanbul: Otağ Matbaası.
- Hekimoğlu, V. S. F. (2018). *18. ve 19. Yüzyıllarda Kazak Türkleri Rus İşgali Ve Bağımsızlık Mücadelesi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu Ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü Ve Bugünü, *İstem Dergisi*, S. 17, 23-43.
- İmançer, D. (2003). Kimliğin Yapılanma Süreci Ve Televizyon, *Doğu Batı Dergisi*, S.23, 237.
- İsmagulov, O. (2007). *Kazakistan Tarihi Makaleleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaliev, B. (2014). *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi*, Almatı, Memlekettik Tildi Damıtu İnstitutı.
- Kandırbaeva, G. (1999). We are the Children of Alash, *Central Asian Survey*, C. 18/1 S. 5-30.

- Kapağan, E. (2015). Alaş Orda Partisinin Kazak Aydınlanmasına Etkisi, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S.7, 253-265
- Karpat, H. K. (2004) *Türkiye Ve Orta Asya*, Ankara: Timaş Yayınları.
- Kekişulu, T. Ahmet, K.S. (2005). *Saken Seyfullin*, Almata: Kazığurt Yayınevi.
- Kınacı, C. (2007). *Kazak Şairi Sâken Seyfullin'in Köşketaw Poeması Aktarma, Dil Ve Üslup Bakımından İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kınacı, C. (2013). Sovyet Devri Kazak Yazarlarından Sabit Mukanov Adaskandar Adlı Romanında Kazak Kültürel Kimliği, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* S.3, 78-99.
- Kınacı, C. (2016). *Kazak Edebiyatında İmaj Ve Kimlik (1925-1991)*, Ankara: Bengü Yayınları.
- Koç, K. Bayniyazov, A. (2003) *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Koç, K. Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koç, K. Korganbekov, B. İsina, A. (2007). *Kazak Edebiyatı 1*, İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koç, K. Korganbekov, B. İsina, A. (2007). *Kazak Edebiyatı 2*, İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kokybassova, G.S. (2014). *İsmail Gaspıralı Ve Kazak Aydınları*, Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması ss.413-420
- Köseoğlu, N. (1997). *Millî Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kutalmış, M. (2007). Türkolog Ilminskiy: Eğitimi, Misyonu ve Akademik Mirası, *Akademik Araştırmalar Dergisi* S.32, 171-184.
- Maukhara, Y. (2011). *Siyasî ve Kültürel Açından Kazak Hanlığı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Minjan, N. (1994). *Kazaktın Kışkaşa Tarihi*, Almatı: Jalın Yayınları.
- Ospanova, A. (2019) *Kazak Ulusu'nun Doğuşundan Günümüze Türk Kazak İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, A. Kerimbekova, B. (2019). *Metinlerle Yeni Kazak Edebiyatı*, İstanbul: Ferfır Yayıncılık.
- Özdil, M. (2017) Kolektif Ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme, *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S. 28, 388-400.
- Saigy, G. B. (2015). Ahmet Baytursınoğlu ve Kazak Ceditçiliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* S. 190-191 189-193.
- Smith, A. D. (1994). *Millî Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitapevi.
- Söylemez, O. ve Azap, S. (Editörler). (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Söylemez, O. (2019). *Türk Dünyasında Tarihi Roman Ve Millî Kimlik*, Ankara: Bengü Yayınları.
- Tagızade, L. (2006). Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* S.4, 7-24.
- Tekin, T. (2013). *Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Togan, A.Z.V. (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) Ve Yakın Tarihi*, C.2, İstanbul: Enderun Yayınları.
- Toktorbayeva, A. (2019). *Saken Sayfullin'in "Asav Tulpar" Adlı Şiir Kitabı Üzerinde Kazakça Dil İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Türkoğlu, D.K. (2019). *Kazakistan Türk Törenleri ve Kostümleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

User, H. Ş. (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Uygur, C.V. (2014). *Kazakça (Kazak Türkçesi)*, Isparta: Fakülte Yayınları.

Yaman, A. (2008) Sovyet Siyasî Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi* 22-24 Ekim 2008, Bişkek. 477-492.

İNTERNET KAYNAKÇASI

old.qha.com, “Kazakistan’ın Güncel Nüfusu”, <http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/kazakistan-da-nufus-artisi-devam-ediyor/176671/>, (Erişim Tarihi: 29.05.2020).

pauçtle.com, “Kazakça Türkçe Sözlük”, <https://pauctle.com/kztr/index.php>, (Erişim Tarihi: 14.10.2019)

kitap.kz, “айша”, <https://kitap.kz/book/2457/read>, (Erişim Tarihi: 14.09.2019)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Yunus Emre Hakan
Doğum Yeri ve Tarihi : Gülağaç, 1995
Medeni Hali : Bekâr
İletişim Bilgileri : hakanyunusemre306@gmail.com
0531 972 86 69



EĞİTİM

2009-2013 Gülpınar Çok Programlı Lisesi
2013-2017 Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Çağdaş Türk
Lehçeleri Ve Edebiyatları Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2017-2018 Kut Bilge Özel Eğitim Kurumları-Öğretmen
2019-2020 Tanap-Tekniker

